

ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2500

เดือน บุนนาค

(พ.ศ. 2448 – 2515)

ชื่อหนังสืออาจชวนให้เข้าใจต่างไปจากเนื้อหา ชื่อหนังสือเน้นที่ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ส่วนเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเค้าโครงเศรษฐกิจ คือ ตัวบทของเค้าโครงฯ กฎหมายที่จะให้เค้าโครงฯเกิดผลบังคับใช้ ซึ่งก็คือ ร่างพ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร รายงานการประชุมที่จัดแบบคำต่อคำของผู้ที่พิจารณาเค้าโครงฯ รวมไปถึงพระบรมราชวินิจฉัย คุณค่าหลักของหนังสือเล่มนี้ก็คือ ได้รวมเอกสารเหล่านี้ตามต้นฉบับมาไว้ในเล่มเดียวกัน ให้ผู้อ่านได้ใช้วิจารณ์ถกเถียงด้วยตนเองต่อทั้งเค้าโครงฯและปฏิริยาอันมีทั้งข้อสนับสนุน(ซึ่งแผ่วเบา) และข้อคัดค้าน(ซึ่งแข็งกร้าว) ผู้อ่านอาจจะอดไม่ได้ที่จะมีความเห็นของตนเอง จึงอยู่ในฐานะเสมือนเข้าร่วมถกเถียงด้วย ในกาลปัจจุบันใครจะมีความเห็นอย่างไรต่อเค้าโครงฯนี้ไม่มีผลอย่างไรในทางปฏิบัติ และความร่ำร้อน รุนแรงในฐานะที่เค้าโครงฯจะพลิกโฉมหน้าแผ่นดินไทยก็หมดดับไปแล้ว การอ่านหนังสือเล่มนี้จึงน่าจะเป็นการใช้ปัญญาและเหตุผล ที่อารมณ์และคติต่างๆจะเจือจางลงมากกว่าแต่ก่อน สำหรับผู้ที่ร่วมสมัยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยนั้น รู้สึกอย่างไรกับเรื่องเค้าโครงฯ หนังสือเล่มนี้คงช่วยให้กลับมาคิดถึงเรื่องแต่หนหลังอย่างใจสงบ ส่วนสำหรับคนรุ่นหลังอย่างน้อยที่สุดหนังสือเล่มนี้คงช่วยให้ได้มองสังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงด้วยมิติทางประวัติศาสตร์ให้ยาวไกลไปกว่าเพียงประสบการณ์ตรงของตนเอง

โดยสาระหลักแล้ว หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมเอกสาร แม้จะไม่ได้รวมเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกันอีก 2 ชิ้น คือ “บันทึกเรื่องรายงานของคณะกรรมการวิสามัญซึ่งสภาได้ลงมติตั้งเพื่อให้สอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่” และ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 25/2576 (สามัญ สมัยที่ 2” (ดู ปรีดี 2526) แต่ที่ชัดเจนได้ คือส่วนที่เป็นข้อเขียนของเดือน บุนนาคเอง คือใน 2 บทต้น เขาได้เสนอประวัติของปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะในส่วนที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเขาและสภาพเหตุการณ์แวดล้อม สมัยเมื่อเป็นนักเรียนอยู่ที่ฝรั่งเศสด้วยกัน และเมื่อได้ร่วมงานกันในวงการอาจารย์สอนวิชากฎหมายที่ธรรมศาสตร์ และ ใน 2 บทท้ายเมื่อได้เสนอเอกสารดังกล่าวแล้ว เขาก็แสดงความคิดเห็นต่อความขัดแย้งระหว่างผู้เสนอเค้าโครงกับผู้คัดค้าน ความเห็นของเขานั้นถกเถียงกับผู้ที่คัดค้าน และระบุถึงความคิดบางประการในเค้าโครงฯได้นำมาปฏิบัติ ซึ่งนอกจากจะน่าสนใจในตัวของมันเองแล้ว ยังเป็นการเชื้อชวนให้ผู้อ่านมีความเห็นแตกต่างออกไปอีกด้วย

การที่ผู้เขียนอยู่ข้างเดียวกับผู้ร่างเค้าโครงฯ นั้นเป็นเรื่องที่มีต้องพักสงสัย เพราะเห็นว่า "เหตุผล" ที่ยกมาขัดขวางนั้นมาจากโทสจริตและอวิชา แต่เขาเห็นว่าผู้คัดค้านคงไม่ใช่พระปกเกล้าเอง แต่มีคนเขียนแทนและนำเสนอในนามของพระองค์ "ความจริงเป็นข้อโต้แย้งของผู้ใกล้ชิดกับพระปกเกล้ามากกว่า" (น. ๓) "...ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าเป็นคำวินิจฉัยของท่านพระองค์แท้ แต่เชื่อว่าเป็นคำวินิจฉัยของข้าราชการบริหารของท่าน ซึ่งมุ่งหวังรักษาประโยชน์ของพวกเขา" (น. 55) ข้อความเหล่านี้แม้จะเขียนด้วยความเชื่อมั่น แต่คงถือได้เพียงเป็นข้อสันนิษฐาน เนื่องจากว่ายังไม่มีการยืนยันด้วยหลักฐานให้หนักแน่น และจนถึงบัดนี้ก็ยังไม่มีการศึกษาให้ปัญหาเรื่องนี้เป็นที่กระจ่างไม่หรือ "ความเชื่อมั่น" ของเดือน บุญนาคนี้อาจเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นพระราชวิจารณ์ของพระองค์เอง หรือเป็นฝีมือของอาลักษณ์หลังฉาก จะสังเกตเห็นได้ว่า วิธีการถกเถียงนั้นไกลออกไปจากตัวบทของเค้าโครงฯ แต่โต้แย้งจากพื้นฐานความคิดของหลักระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ต่างกัน นายปรีดี ผู้ร่างนั้นต้องการเปลี่ยนจาก "ลัทธินิยมให้เอกชนต่างคนต่างทำ" เป็น "รัฐบาลเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง" ซึ่งผู้ร่างอธิบายเจตน์จำนงของตนเมื่อปี 2525 ว่าประสงค์ให้สยาม "มีแผนเศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยสมานกับท้องที่กาลสมัยของสยามเท่าที่ผมประสบพบเห็น และที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อมาในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น" (2526 : 52) แต่ความหมายของผู้เขียนที่ต้องการจะสื่อ นั้น อาจจะต่างไปจากความหมายจากการตีความของผู้อ่าน ฉะนั้น ผู้ให้คำวินิจฉัยกลับเห็นว่าเป็นระบบที่ดำเนินรอยตามแนวของประเทศรัสเซีย ประเด็นต่างๆ ที่ยกขึ้นมาคัดค้านนั้นจึงออกมาจากฐานคติความเชื่อนี้ "โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่...จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้ไขเป็นไทย หรือไทยนั้นแก้ไขเป็นรัสเซีย ถ้าสดลึงเอาจอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ ข้าสาธุก็แก้ไขเป็นข้าสาร หรือข้าสารแก้ไขเป็นข้าสาธุ" (น. 361) จากความคิดความเชื่อที่ต่างกันเช่นนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจที่ เดือน บุญนาคเห็นว่า ข้อโต้แย้ง "โทสจริตเข้าครอบงำ" (น. 366-7)

ในแง่ของท่วงทำนองนั้นมิใช่จากความพยายามที่จะเข้าใจ แต่ตอบได้จากมุมมองของฝ่ายตรงกันข้าม ซึ่งมีเชิงดำนิในน้ำเสียงที่พยายามจะหักล้างทั้งด้วยเหตุผลและโวหารที่ยกขึ้นมาอ้าง เมื่อเค้าโครงฯ เสนอที่จะแก้ความแร้นแค้นของราษฎร ก็ตอบได้ว่า "ราษฎรของเราตลอดจนชนชั้นคนขอทานยังมิได้ปรากฏเลยว่าอดตาย...แม้แต่สุนัขตามวัดก็ปรากฏว่ายังไม่อดตาย" (น. 187-8) เมื่อเค้าโครงฯ เสนอจะให้ชาวนาใช้แรงงานกันเต็มที่ตลอดปี ไม่ให้ "เวลาที่เหลืออีก 6 เดือนต้องสูญเสียไป" (น. 207-8) หรือตามสำนวนสมัยใหม่ว่า มิให้เกิดการว่างงานตามฤดูกาล ก็ตอบได้ว่า "ถ้าจะทำให้ก็ต้องถึงใช้การบังคับกันอย่างหนัก ถึงกับต้องยิงกัน อย่าลืมว่าคนไทยนั้นรักเสรีภาพความเป็นอิสระอยู่ในสายเลือดแล้ว" (น. 209) ทั้งนี้ย่อมมิได้หมายความว่า เค้าโครงฯ กับผู้วิจารณ์นั้นอยู่กันคนละขั้วแบบขาวกับดำ คนรุ่นใหม่ที่ได้เห็นโลกหมุนไปมากกว่าในสมัยนั้น ก็อาจจะเห็นว่า ในสมัยปัจจุบันผู้คนอาจจะไม่ค่อยตามความเห็นในเค้าโครงฯ ที่เห็นว่า "...ถ้าจะพิจารณาถึงการประกอบเศรษฐกิจทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีแต่กำไร เพราะได้ใช้แรงงานที่สูญสิ้นไปนั้นให้

เป็นประโยชน์ทั้งหมด และจัดประหยัดแรงงานได้กับทั้งเพิ่มแรงงานได้ด้วยวิธีใช้เครื่องจักรกลอะไรเล่าจะเป็นเหตุให้รัฐบาลเกิดขาดทุน" (น. 278) เหตุแห่งขาดทุนนั้นมีมาก ตั้งแต่ประสิทธิภาพในการจัดการ เช่นจ้างคนเกินงาน นื้อราษฎรบังหลวง จนไปถึงปัญหาในระบบขององค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) ดังคำได้ไต่ยกกรณีของรัสเซียเป็นอุทาหรณ์ "...อย่าว่าแต่เราเลย แม้แต่รัสเซียซึ่งเป็นบรมครูของการเศรษฐกิจแบบนี้ ก็ยังเป็นดังนี้ได้เราหรือจะเป็นไปได้" (น. 385)

ความจริงการโต้แย้งในลักษณะเช่นนี้ อาจจะมีใช้เรื่องพิเศษเป็นเฉพาะในกรณีนี้เท่านั้น แต่เป็นลักษณะปกติวิสัยของการโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายที่เป็นคู่กรณีกัน คงมีคู่กรณีน้อยคู่มากที่พยายามจะเอาใจมาใส่ซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะร่วมตั้งแต่ระดับบุคคลสองคน ไปจนถึงพรรคการเมือง ถึงกรณีอิสราเอลกับปาเลสไตน์ และอื่นๆ คำกล่าวหาและเหตุผลที่ยกขึ้นมานั้นเป็นเพียงแผ่นบนของขนมชั้น ความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจจากปริบท เหตุการณ์แวดล้อม และความเป็นมา มิใช่เพียงเท่าที่ปรากฏตามตัวอักษร ฉะนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งส่วนปลายยอดของภูเขาน้ำแข็งอันเป็นส่วนให้เห็นได้เฉพาะลอยอยู่เหนือน้ำเท่านั้น ข้อมกระตุ้นให้ผู้สนใจ และนำไปให้ผู้รู้เสาะหาเล่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาอ่านกันต่อไป

เนื่องจากหนังสือนี้เป็นการรวบรวมข้อเขียนต่างๆ บทที่คงจะเด่นเป็นพิเศษคือตัวเค้าโครงเศรษฐกิจ ซึ่งอาจมองได้ในหลายนัย

(ก) เป็นความพยายามหนึ่งซึ่งไม่สำเร็จผลในการจะทำตาม"ข้อสัญญา" หรือ เจตนารมณ์สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร โดยเฉพาะข้อ 3 ที่ว่า "จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอย" แต่คณะนี้ก็เข้าทำนองกลุ่มการเมืองทั่วไปที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่แยกย่อยลงไปตามอุดมการณ์ และจุดประสงค์ส่วนคนทางการเมือง ในส่วนของปรีดี พนมยงค์นั้น ความมุ่งหวังในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มิใช่ที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแปลกนอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญคือ 'บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร' และถือรัฐธรรมนูญเปรียบประดุจกุญแจที่จะไขประตูเปิดช่องให้ราษฎรได้มีส่วนมีเสียงในการปกครอง" (น. 61) ส่วนคนอื่นๆ ในคณะอาจจะไม่ประสงค์ให้มีโครงการอย่างพลิกแผ่นดิน "ดูแต่รัฐบาลเก่าเขาปกครองเรามาตั้ง 150 ปีโดยไม่มีโครงการก็ไม่ใช่ไร" (น. 172) อันแสดงให้เห็นถึง ความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายราชาธิปไตย และความขัดแย้งภายในคณะราษฎรเอง

(ข) เป็นเอกสารทางการเมืองที่สะท้อนถึงความขัดแย้งในสังคม ระหว่างพลังที่ผลประโยชน์ขึ้นกับสถานะสภาพเดิม กับพลังที่ประสงค์จะหนุนเกื้อชาวนา ชาวไร่ คนยากคนจน แต่มองย้อนกลับไปแล้ว ก็ยากที่เค้าโครงฯ นี้จะเป็นจริงขึ้นมาได้ ด้วยว่าแรงสนับสนุนนั้นเทียบกันไม่ได้กับแรงคัดค้าน อาจจะกล่าวได้ว่า ในเมื่อการเมืองในภาครัฐยังเป็นเรื่องของกลุ่ม ของชนชั้นระดับบน นโยบายที่เอื้อต่อชนชั้นระดับล่างโดยไม่ได้มีพลังของชนชั้นนั้นสนับสนุนก็เป็นได้เพียงเอกสาร

ที่ฝากไว้ให้คนรุ่นหลัง เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เจ้าโครงเศรษฐกิจเป็นชนวนให้พระยามโนปกรณักษ์ ปิดสภาฯ ยกเลิกใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ผลักให้นายปรีดี ต้องลี้ภัยทางการเมือง เดินทางออกนอกสยามไปฝรั่งเศส ในเดือนเมษายน 2476 และเมื่อได้คืนกลับส่งเวียนการเมืองอีกในเดือนตุลาคมปีนั้นเอง เจ้าโครงฯนี้ก็มิได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีกเลย เจ้าโครงฯจึงเป็นเรื่องของอดีตที่ไม่มีผลทางปฏิบัติมาถึงปัจจุบัน

(ค) เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ เขียนขึ้นตามความรู้ความเข้าใจในสมัยหนึ่งๆ เรื่องราวจะผันแปรไปอย่างไรในอนาคต ไม่มีทางที่จะล่วงรู้ได้ ความคิดและข้อเขียนแจ้งยอมนแสดงถึงข้อจำกัดของเวลา เช่น การยกถึงฮิตเลอร์เป็นตัวอย่าง "ประเทศเยอรมันนี้เห็นว่าบ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจ จึงได้มอบตำแหน่งรัฐบาลให้แก่ฮิตเลอร์ ซึ่งฮิตเลอร์เป็นผู้นิยมในลัทธิที่รัฐบาลจัดทำเศรษฐกิจเอง" (น. 108) ข้อความนี้เขียนขึ้นขึ้นก่อนที่ฮิตเลอร์จะแสดงนโยบายที่โหดร้ายป่าเถื่อนออกมา และเมื่อมองย้อนกลับไประยะเวลาผ่านไปหลายสิบปีแล้ว จึงเห็นกันว่า เจ้าโครงฯนี้ร่างเมื่อสมัย อ.ปรีดี อายุยังน้อย (33 ปี) ยังไม่มีประสบการณ์สั่งสมไว้มากพอ

ผู้อ่านจึงอาจจะเห็นด้วยได้กับส. ศิวรักษ์ ที่มีความเห็นว่า "เจ้าโครงเศรษฐกิจ...ไม่ใช่เอกสารวิเศษมหัศจรรย์ แต่มันเป็นเจ้าโครง...หลักการใหญ่ๆยังใช้ได้(ในปัจจุบัน) ...ราษฎรทุกคนต้องมียานทำ ราษฎรทุกคนจะต้องมีศักดิ์ศรี รัฐจะต้องเอื้ออาทรต่อราษฎรส่วนใหญ่" (2526 : 22)

ฉะนั้นปัจจุบันเราจึงอ่านเจ้าโครงฯนี้มิใช่ตามตัวอักษร แต่ในเชิงที่แสดงถึงความหวัง ความปรารถนา ว่าสมัยหนึ่งมีคนตั้งใจและใฝ่ฝันเช่นนี้ เป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่า เจ้าโครงฯนั้นมิได้เกิดผลในทางปฏิบัติ แต่สำหรับนักคิด นักฝันบางคนอาจอดไม่ได้ที่จะนึกภาพไปว่า ถ้าสยามประเทศปฏิบัติตามเจ้าโครงฯ อะไรจะเกิดขึ้น ในสมัยที่เศรษฐกิจฟองสบู่แตก ส. ศิวรักษ์หวนกลับมาคิดถึง เจ้าโครงทางเศรษฐกิจอีกว่า "เจ้าโครงเศรษฐกิจของเขาเพื่อเป็นครulongสู่สังคมนิยม ให้ราษฎรอยู่กันอย่างมีศักดิ์ศรี" (ส. ศิวรักษ์ 2540 : 11) อาจนำไปสู่ความเสมอภาคได้ และได้เสนอแนะเป็นคำถามให้คิดค้นกันต่อไปว่า "ให้เกิดรัฐสวัสดิการแบบสังคมนิยมอย่างไร" และ "จะลึกลงไปให้โยงถึงกรรมกสังคัมของท่านอาจารย์พุทธทาสได้ไหม" (ส. ศิวรักษ์ 2540 : 16-7)

ประมาณหนึ่งปีก่อนที่ปรีดี พนมยงค์จะเสียชีวิต ก็ได้มีนักวิชาการหวนกลับมาพิจารณาเจ้าโครงฯ เขียนผู้เจริญวัย เจริญปัญญา เห็นทั้งข้อเด่น ข้อด้อยของเจ้าโครงฯ รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆที่ทำให้ไม่บรรลุผลได้ (ดู ปรีดี 2526) งานศึกษาเกี่ยวกับเจ้าโครงฯนี้ส่วนใหญ่จะแทรกอยู่ในงานที่ศึกษาปรีดี พนมยงค์โดยรวมทั้งในเชิงประวัติและความคิด ที่เขียนโดยตรงก็เช่นบทความของฉัตรทิพย์ นาถสุภา "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย" (2525) อีกงานหนึ่งที่ปรีดีเอ่ยถึงในหลายวาระ คือ หนังสือของ พี. ฟิสติเอ "โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์" ซึ่งวิเคราะห์หลักการและความคิดของเจ้าโครงฯไว้อย่างละเอียด ประเด็นนี้อาจเป็นการเชิญชวนให้ผู้อ่านที่มีจิตใจอยู่กับราษฎรสามัญชนคิดถึงการสืบทอดเจตนารมณ์ปรีดี พนมยงค์ โดยมีหนังสือของเคียน บุนนาค เล่มนี้เป็นแรงทางความคิดแรงหนึ่ง

ประวัติเดือน บุญนาค

เดือน บุญนาค (พ.ศ. 2448 - 2515) พิจารณาจากตำแหน่งหน้าที่การงาน การที่เคยเป็นผู้พิพากษา เป็นอาจารย์โรงเรียนกฎหมาย เป็นรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์บ้าง กระทรวงศึกษาบ้าง ถ้าระบบศักดินาบรรดาศักดิ์มิได้ถูกยกเลิกไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เดือน บุญนาคก็คงได้บรรดาศักดิ์อย่างน้อยเป็นพระยา เช่นเดียวกับปู่ (พระยาไพบูลย์สมบัติ [เดช]) หรือพ่อของเขา (พระยาประเสนชิตศรีพิสัย) [คัค]) แต่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เขาจึงเป็นที่รู้จักกันในนามศาสตราจารย์ ดร.เดือน บุญนาค โดยมีเส้นทางการงานทั้งรับราชการและดำรงตำแหน่งการเมืองซึ่งแยกกันในทางทฤษฎี เมื่อหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นเส้นทางเดียวกับการทำงานของบรรพบุรุษ ที่สามารถสืบสายสกุลได้ขึ้นไปเกินสมเด็จพระยามหาพิชัยญาติ (ทัศ) อีก 2 - 3 ชั่วคน เพราะในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชนั้นความหมายของราชการและการเมืองแยกกันไม่ออก

เดือน บุญนาค สัมพันธ์โยงใยกับปรีดี ตั้งแต่สมัยบิดา ซึ่งเป็นกรรมการสอบกฎหมายปรีดีแค่ครั้งโรงเรียนกฎหมาย ปี 2462 เริ่มแรกนั้นเดือน บุญนาคเองพบกับปรีดีประธานนักเรียนไทยที่ศึกษาอยู่ต่างประเทศด้วยกัน เมื่อเขาไปฝรั่งเศสในปี 2465 นั้น ปรีดี ไปเรียนอยู่ก่อนได้กว่า 3 ปีแล้ว ต่อมาเส้นทางของทั้งสองใกล้กันมากขึ้นตามลำดับ “คุณพ่อ...ได้ส่งข้าพเจ้าให้เรียนทุกอย่างเหมือนอย่างท่านปรีดีเรียน” (น.37) ชีวิตราชการในเมืองไทยก็อยู่ในสายเดียวกันกับปรีดี เช่น ที่กระทรวงยุติธรรม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเมื่อแรกตั้งในปี 2477 นั้น ปรีดีเป็นผู้ประสานการณ์ เขาเป็นเลขธิการคนแรก ส่วนทางการเมืองก็ใกล้ชิดกัน เคยร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรีด้วยกันหลายครั้ง และเมื่อรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 ทั้งปรีดีและเขาก็จบบทบาททางการเมืองพร้อม ๆ กัน เขาเคยเป็นประธานธนาคารเอเซีย อันเป็นธนาคารที่ปรีดีร่วมก่อตั้ง แรกนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ “เจตนาของท่านปรีดี ก็ประสงค์ที่จะให้เป็นแหล่งฝึกนักศึกษาทางการบัญชีและการพาณิชย์” (ประสิทธิ์ ลุดิตานนท์ ในหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ) ในระหว่างสงครามก็ร่วมในขบวนการเสรีไทยที่ปรีดีเป็นหัวหน้า อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าชีวิตของเดือน บุญนาคเป็นเงาชีวิตของปรีดี พนมยงค์ แต่ที่เน้นจนเสมือนเป็นเช่นนั้น ก็เพื่อให้คล้องกับฐานะที่เป็นผู้เขียน “ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสฯ”

ไวยนต์ รัชกุล

หนังสืออ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ "เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย" สร้างสรรค์ 2525

เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน "ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์" มุลนิธิโกมลคีมทอง 2529

ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล "ปฐมพรรษณ์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์" สถาบันสันติประชาธรรม 2531

ปรีชา พงศ์กมร "ชีวิตและผลงานการต่อสู้ของ ดร. ปรีดี พนมยงค์" จัดพิมพ์โดยผู้เขียน ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

ปรีดี พนมยงค์ "ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย" รวมข้อเขียนของปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับโครงการ'ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย' 2526

ปรีดี พนมยงค์ "ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลอวสุโส ปรีดี พนมยงค์" อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สัมภาษณ์รัฐบาลอวสุโส ปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย 2526

พี. ฟิลด์เย "โลกพระศรีอาริย์ของปรีดี พนมยงค์" แปลจาก P. Fistic "Sous Development et Utopie au Siam" โดย ไมตรี เค่นอุดม กราฟฟิคอาร์ต 2516

ส. ศิวรักษ์ "เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์" มุลนิธิโกมล คีมทอง 2526

ส. ศิวรักษ์ "พลิกแผ่นดิน" จากประดิษฐ์มนูธรรม ผู้สันติประชาธรรม แล้วเดินทางต่อไปยัง พ.ศ. 2543 ปาฐกถาเนื่องในโอกาสครบรอบ 65 ปี 25 มิถุนายน 2475 สถาบันปรีดี พนมยงค์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ชาตกานายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลอวสุโส (11 พ.ค. 2443 - 2543), 2450

สุพจน์ คำนวณกุล "ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์" ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์ 2515

ไสว สุทธิพิทักษ์ "ดร. ปรีดี พนมยงค์" ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์ 2493

หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเดือน บุนนาค วัดเทพศิรินทราวาส 2525

โ้วว่า...อาณาประชาราษฎร์

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2507

สนิท เจริญรัฐ

(พ.ศ. 2450 -2529)

"โ้วว่า อาณาประชาราษฎร์" เสนอเรื่องหลักๆ 2 เรื่องควบคู่และเสริมส่งกัน คือ การเมืองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องหนึ่ง ส่วนอีกเรื่องหนึ่งคือ การทำงานหนังสือพิมพ์ในช่วงเดียวกัน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นเพียงเรื่องของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในความหมายที่ว่า มีอะไรเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างไรเท่านั้น ที่สำคัญกว่าเป็นประเด็นข้อคิด 2 ประเด็นใหญ่ คือ ข้อคิดเกี่ยวกับผลของความพยายามในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมให้"อาณาประชาราษฎร์"ได้มีฐานะทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ประเด็นหนึ่ง ส่วนอีกประเด็นหนึ่ง คือ ข้อคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ในเชิงอุดมคติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หนังสือเล่มนี้ พยายามแจกแจงถึง การเมืองที่ควรจะเป็น และหนังสือพิมพ์ที่ควรจะเป็น อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สนิท เจริญรัฐ เสนอให้เป็นเสมือนความนำทาง ซึ่งสังคมไทยและสังคมอื่นๆในสภาพความเป็นจริงยังเดินไปไม่ถึง และคงยังไม่สามารถเดินไปได้ถึงอีกนาน

เรื่องทั้งสองเรื่อง และประเด็นข้อคิดทั้งสองประเด็นนั้นมาจากประสบการณ์ของผู้เขียน 2 สถานะ คือ เป็นทั้งนักหนังสือพิมพ์และนักการเมือง สนิท เจริญรัฐ ได้คลุกคลีในวงการเมืองในฐานะนักการเมือง และคร่ำหวอดในวงการหนังสือพิมพ์ โดยที่บทบาทหลังนี้เป็นบทบาทหลักในชีวิตของผู้เขียน ชื่อรองของ "โ้วว่า...ประชาราษฎร์" คือ "สารคดีชุดความหลังของนักหนังสือพิมพ์ผู้หนึ่ง"

เนื่องจากเรื่องราวสองข้างทางเป็นเรื่องราวในอดีต การอ่าน"โ้วว่า...อาณาประชาราษฎร์" จึงเป็นเสมือนการถวิลถวิลและคิดถึงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงท้ายของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง การที่เราชมดูประวัติศาสตร์นี้ตามมัลลเทศก์ผู้มีประสบการณ์ร่วมในเหตุการณ์ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ และนักการเมือง (ส.ส. และเลขานุการรัฐมนตรี) ภาพที่ได้จึงเป็นภาพที่มีจุดเน้นเฉพาะจุด อันอาจจะต่างจากงานเขียนประเภทวิชาการที่พยายามเสนอ"ภาพรวม"ให้เหตุการณ์และการวิเคราะห์มีสัดส่วนทำให้ดูเหมือนสมดุลกัน ถ้าจะถือว่าเป็นข้อค้อยของงานเขียนนี้ ก็คงเป็นลักษณะร่วมของหนังสือประเภทที่เขียนจากคนในวงการ ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ตรงของผู้เขียน แต่"โ้วว่า...อาณาประชาราษฎร์" ก็มีข้อดีสาร หรือบันทึกความทรงจำที่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางของเรื่อง แต่เป็นเรื่องการเมืองที่ผู้เขียนเป็นพยานการรับรู้ และการรับรู้นี้มาจากการทำความเข้าใจสถานการณ์บ้านเมืองด้วยแรงปรารถนาเพื่อประชาราษฎร์

ผู้เขียนเขียนหนังสือเล่มนี้หลังจากเหตุการณ์ผ่านไปมากกว่า 30 ปี ความรู้สึกที่ตื้นตัน ปั่นป่วน ความขัดข้องกังวลใจต่างๆ อันเป็นวิสัยของปฏิกิริยาและการตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในบ้านเมื่อนั้นได้หมดดับไปแล้ว สิ่งที่ยังคงอยู่คือความทรงจำของความรู้สึก หรืออาจจะเรียกว่าเป็นความรู้สึกที่ตกผลึกแล้ว เพราะฉะนั้น "น้ำเสียง"ของการใช้ภาษาจึงมิได้ออกมาด้วยจริตของโทสะ หรือจริตอื่น ๆ อย่างดิบ ๆ แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นงานเขียนที่แห้งแล้งปราศจากชีวิตอันเป็นลักษณะร่วมของงานเขียนประเภทที่จัดว่าเป็นงานวิชาการ "โอ้ว...อาณาประชาราษฎร์" เป็นงานเขียนจากน้ำหมึกซึ่งเจือด้วยอารมณ์อันกลั่นกรองผ่านเวลาและวุฒิภาวะที่สูงขึ้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำหรับผู้ศึกษาอย่างละเอียด และผู้คนที่ร่วมสมัยอาจจะประเมินสนิท เจริญรัฐ ด้วยแว่นสีที่ต่างกันไป บ้างว่าไม่อินหยัดต่ออำนาจมืดสมัย จอมพล ป. ถิ่นอำนาจหลังสงคราม เช่นเดียวกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ (ถูกจำคุกระหว่าง 2495-2500 หรือ อารีย์ สิริระ (ถูกลอบสังหารปี 2496) แต่สำหรับผู้คนที่ไม่มีอคติต่อสนิท เจริญรัฐ ไม่ว่าจะในฐานะนักหนังสือพิมพ์หรือนักการเมือง ลำพังเนื้อหาของหนังสืออาจจะถือว่าก็เป็นเรื่องน่ารู้ แต่เสน่ห์ของ "โอ้ว...อาณาประชาราษฎร์" อยู่ที่ว่าเป็นงานเขียนที่ร้อยเรียงเรื่องต่างๆ ขึ้นเป็นสารคดีร้อยแก้วที่สละสลวย ศัพท์ที่ใช้และการก่อประโยคกระชับ ไม่มี"สำนวนเนย" หรือเขียนขึ้นอย่างลวกๆ อย่างที่ผู้อ่านต้องเผชิญในงานเขียนส่วนมากในปัจจุบัน ทำให้อ่านไม่สะดุด ตะกุกตะกัก ราวกับผู้อ่านได้ไหลไปตามการล่องของความคิดและความรู้สึกที่จังหวะฝีมือพ่ายไม่อ้อยอิ่งและในขณะเดียวกันก็ไม่เผกโผน แต่ราบเรียบไปด้วยความเร็วสม่ำเสมอ ถ้าเราจะเรียกว่าลักษณะนี้ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรูปแบบ เราก็จะเห็นได้ว่า"รูปแบบ"นี้สอดคล้องกับเนื้อหาการบรรยายของผู้เขียน ที่ผู้เขียนประหวัดความคิดคำนึงไปถึงเรื่องที่ผ่านมาในอดีต ด้วยสายตาและความรู้สึกของผู้อาวุโส

งานเขียนของสนิท เจริญรัฐทำให้รู้สึกเหมือนว่า ความกลมกลืนอย่างต่อเนื่องระหว่างคำต่อคำ ประโยคต่อประโยคเรื่อย ๆ ไปจนจบย่อหน้าและตลอดบท ตลอดจนใจความที่แจ่มชัดนั้น มาจากการฝึกปรือมาจนชำนาญ เปรียบเสมือนนักกีฬาที่สั่งฝึกการเล่นอย่างแคล่วคล่อง ราวกับว่าไม่ต้องใช้กำลังความพยายาม ก็ทำได้ดี ทั้งนี้คงเนื่องมาจากการที่ได้เขียนหนังสือมาเป็นจำนวนมาก และยาวนาน นับตั้งแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งสนิท เจริญรัฐ เป็นหนึ่งในคณะที่ก่อเป็นกลุ่มนักเขียนรุ่นหนุ่มเรียกตัวเองว่า "คณะสุภาพบุรุษ" ออกหนังสือรายปักษ์ชื่อ "สุภาพบุรุษ" อันมีกุหลาบ สายประดิษฐ์เป็นตัวตั้งตัวตี การเขียนหนังสือเป็นอาชีพนี้สืบต่อเนื่องมาจนถึงหลังสงคราม ในหนังสือพิมพ์ "สุวรรณภูมิ" ระหว่างนั้นก็ทำฉบับอื่นอีก เช่น "ประชาชาติ" "ประชามิตร" และถึงบางช่วงจะมีได้เป็นนักหนังสือพิมพ์ แต่ก็ทำงานเกี่ยวกับการจัดเขียนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเลขานุการรัฐมนตรี หรืองานสรุปข่าวรายวันที่ธนาคารกรุงเทพฯ ในช่วงท้ายของอายุการทำงาน ในช่วงทศวรรษ 2510 การที่ได้ฝึกฝนปากกาอยู่เป็นนิจเช่นนี้สนิท เจริญรัฐเขียนจนเป็นมืออาชีพ

แม้ว่าปัจจุบันชื่อ สนิท เจริญรัฐ อาจจะเลื่อนไปจากความทรงจำสำหรับคนรุ่นก่อน หรืออาจจะไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางสำหรับคนรุ่นใหม่ แต่ในสมัยนั้นชื่อนี้อยู่ในวงเดียวกับ กุหลาบ สายประดิษฐ์, มาลัย ชูพินิจ, สด กุระโรหิต, โชติ แพร่พันธุ์ (ยาขอบ) ฯลฯ (ประยูทธ : 528- 568, พรภิรมณ์ : 49) ซึ่งหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ อันมีอายุอยู่ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถึงก่อนสงครามโลก (2475-2481) ได้ชื่อว่าเป็น "ใหม่" ของเมืองไทย "เป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ จึงดีดตลาดและเป็นที่นิยมในระดับบริหาร และมีอิทธิพลต่อคณะผู้บริหาร(รัฐ)อย่างลึกซึ้ง" (สุกัญญา : 45) นั้น สนิท เจริญรัฐเป็นนักเขียนประจำคนสำคัญคนหนึ่ง และเมื่อออกมาทำ "ประชาชาติ" วงการหนังสือพิมพ์ทั่วไปพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่า อาณาจักรนี้จะรุ่งโรจน์ทีเดียว เพราะประกอบด้วยนักหนังสือพิมพ์ชั้นนำทั้งนั้น" (เสลา: 7)

แต่การที่ได้เขียนมามาก ใ่ว่าจะเป็นปัจจัยหลักข้อเดียว ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เรื่องรูปแบบในงานเขียนนั้นเป็นศิลปะ สนิท เจริญรัฐ ตระหนักถึงข้อนี้ดี

"...ข้าพเจ้ากล่าวถึงเรื่องคนตรี ก็เพราะเพื่อจะชวนให้สังเกตว่า การรักคนตรีมีส่วนที่จะกล่อมความรักการขีดเขียนให้งอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แม้การประพันธ์และการคนตรีจะเป็นคนละเรื่อง แต่ก็อยู่ในแนวศิลปะอันละเมียดละไมด้วยกัน มีกระบวนการร้อยกรองและกลาทำนองเดียวกัน ทั้งสองนี้จึงช่วยส่งเสริมกันมากกว่าขัดกัน เท่าที่สังเกตจากเรื่องของคนประพันธ์มีชื่อยุคที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กนั้น เข้าใจว่าหลายท่านคงเป็นนักคนตรี เพราะลวดลายในการเขียนส่อไปในทางนั้น ครั้นต่อมาก็ทราบว่าเป็นความจริงเช่นนั้นจริงๆ" (น. 39 - 40)

สนิท เจริญรัฐเป็นนักไวโอลิน เคย"ออกงาน"ร่วมวงกับสด กุระโรหิต ตั้งแต่สมัยยังไม่จบมัธยมปลาย(น.8 ในสมัยนั้น) และในบรรดาข้อเขียนจำนวนมากมานั้น มิใช่มีแต่เพียงเกี่ยวกับการเมืองเท่านั้น ยังมีเรื่องเกี่ยวกับคนตรีอยู่ด้วย (แต่มิได้รวมอยู่ใน"โอ้ว...อาณาประชาราษฎร์") ซึ่งใจความ ข้อคิดต่างๆที่ปรากฏในข้อเขียนนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีฝีมือและใส่ใจในคนตรีการมานาน หรือจะเรียกได้ว่า ประพันธ์ศิลป์กับคีตศิลป์นั้น"สองทางซึ่งกันและกัน" ตามสำนวนศิลปวิจารณ์ของศาสตราจารย์เจดนา นาควัชระ และก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ตั้งข้อสังเกตนี้ไว้ในหลายวาระ

นอกจากคุณสมบัติด้าน"เขียนอย่างไร" อันทำให้"โอ้ว...อาณาประชาราษฎร์" เป็นหนังสือที่น่าอ่านแล้ว คุณสมบัติ"เขียนอะไร"ของสนิท เจริญรัฐ มาจากอาชีพปฏิญาณ'แต่งงานหนังสือพิมพ์' คือ เปิดให้หูกว้าง ดากกว้างติดตามข่าวสารบ้านเมืองทั้งภายในภายนอกประเทศ เสาะหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ หนังสือพิมพ์ในสถานะที่ควรจะเป็นนั้นต้องรับภาระแทนอาณาประชาราษฎร์ ยิ่งสภาพเงื่อนไขทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สลับซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด นักหนังสือพิมพ์ก็ยิ่งจะต้องทันโลก ทันคนมากขึ้นควบคู่กันไป มิฉะนั้น นักข่าว นักหนังสือพิมพ์ "...ก็อยู่ในฐานะล่อแหลมที่อาจ

จะตกเป็นเหยื่อของผู้รู้ที่ตนไปล่าหาข่าวจากเขา เช่น นักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า ฯลฯ ซึ่งเขารู้เรื่องการทำงานของเขเป็นอย่างดีอยู่แล้ว โดยจะกลายเป็นว่า เราไปรับการบอกคำบอกจากเขาข้างเดียว...” (น. 224)

เหตุการณ์ครั้งหนึ่งในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 จากแผนครองเอเชียของญี่ปุ่น สนิท เจริญรัฐ ได้แสดงถึงคุณสมบัตินี้ บันทึกไว้ว่า

“...นายโยสุเกะ มัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศจึงได้ประกาศแถลงออกมาทางวิทยุกระจายเสียงว่า ญี่ปุ่นจะไม่ยอมรับนับถือการเปลี่ยนแปลงสถานภาพคงเดิมทางการเมืองในเอเชียที่หากจะมีขึ้นไม่ว่าด้วยวิธีใดทั้งสิ้น หลังจากญี่ปุ่นประกาศให้โลกทราบท่าทีใหม่ดังกล่าวนี้ไม่กี่สัปดาห์ รัฐบาลไทยก็ยื่นคำเรียกร้องดินแดนสี่จังหวัดในอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม... ได้แถลงเปิดเผยเรื่องสำคัญนี้ในที่ประชุมบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ณ วังสวนกุหลาบ โดยแจ้งว่าทางรัฐบาลไทยได้ยื่นคำเรียกร้องต่อฝรั่งเศสแล้วเมื่อวันวาน...เมื่อนายกรัฐมนตรีแถลงอย่างยืดยาวและด้วยความเข้าใจให้เห็นความเหมาะสมที่รัฐบาลได้ดำเนินการเรียกร้องดินแดนไปเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าจึงเพียงแต่ขอทราบทรรศนะของรัฐบาลว่า คำเรียกร้องครั้งนี้ย่อมหมายถึงการที่จะเปลี่ยนสถานภาพคงเดิม ณ บริเวณแห่งหนึ่งในเอเชีย ซึ่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศญี่ปุ่นได้ประกาศแถลงทางวิทยุกระจายเสียงแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า ญี่ปุ่นไม่ปรารถนาจะให้มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นคำเรียกร้องของเราต่อฝรั่งเศสจะกระทบกับนโยบายของญี่ปุ่นเข้าอย่างไรบ้างหรือไม่

นายกรัฐมนตรีนั่งอยู่ครู่หนึ่งในลักษณะตรึงตรองข้อถามของข้าพเจ้า แต่ท่านยังไม่ทันตอบ พระราชธรรมนิเทศ หัวหน้ากองการต่างประเทศแห่งกรมโฆษณาการซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับหัวหน้ารัฐบาล...ก็เฉลยปัญหาข้อใจของข้าพเจ้าแทนนายกรัฐมนตรี ว่าข้อที่มัตสึโอกะรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศญี่ปุ่นกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงออกไปดังนั้น คงจะเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของมัตสึโอกะเอง ไม่ใช่ของรัฐบาลญี่ปุ่น ฉะนั้นท่านผู้เชี่ยวชาญการต่างประเทศของกรมโฆษณาการคนนี้จึงคิดว่าการเรียกร้องดินแดนของรัฐบาลไทยไม่น่าจะกระทบหรือขัดกับนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นอะไรเลย

ข้าพเจ้าตะลึง...” (น.212-5)

บทวิจารณ์นี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะตรวจสอบความถูกต้องเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ หรือตั้งข้อสงสัยว่าสนธิ เจริญรัฐเขียนอย่างมีนัยยะยกย่องตัวเองหรือไม่ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า การได้ตอบวิพากษ์วิจารณ์ จากฐานความรู้ที่มีได้ดีกว่าแหล่งข่าวต้องถือเป็นคุณสมบัติของนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ มิใช่เป็นเพียง'กาตาบข่าว'มาขาย และคุณสมบัติข้อนี้เป็นสาระที่สำคัญยิ่งใน"ไอ้ว่า...อาณาประชาราษฎร์" และคุณสมบัติที่พึงมีของนักหนังสือพิมพ์นี้มิใช่เพียงเพื่อเป็นค่าในตัวของมันเอง แต่เพื่อให้เป็นพลัง"สำหรับก่อรูปมติประชาชน" (น.193) ด้วยว่า "พลเมืองมิใช่เป็นแต่เพียงผู้คอยตามหลังรัฐบาลอย่างเฉียว เขายังอาจจะชี้ทิศทางแก่รัฐบาลผู้ซึ่งจะนำเขาไปนั้นได้อีกด้วย โดยอาศัยหนังสือพิมพ์ที่มีความรับผิดชอบหนักแน่นเป็นเข็มทิศชี้ทาง" แต่"ถ้าหนังสือพิมพ์มีอิทธิพลมาก...เผอิศรคิดว่า ความเห็นในบทนำของคนคือความเห็นของคนทั้งชาติเสมอไปทุกเรื่องแล้ว ก็เป็นเรื่อง'เลขธง'..." (น. 187) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่พึงประสงค์นั้นก็เพื่อร่วมสร้างสรรค์สังคมที่พึงประสงค์

แม้จะกระนั้น"ไอ้ว่า...อาณาประชาราษฎร์" ก็มีไฉนเป็นเรื่องราวในทำนอง "วิสาสะ"ของสถิติ์ เสมานิลซึ่งเล่าเรื่องเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ตามที่อาจจะมีความเข้าใจกันอยู่ว่าหนังสือเล่มนี้ของสนธิ เจริญรัฐเป็นภาคต่อจากหนังสือของสถิติ์ เสมานิล จริงอยู่ที่หนังสือ 2 เล่มนี้มีส่วนละม้ายกันที่เป็นหนังสือเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ซึ่งเขียนโดยนักหนังสือพิมพ์เหมือนกัน แต่คงยากที่จะยกข้อเปรียบเทียบให้ไปไกลมากกว่านี้

"ไอ้ว่า...อาณาประชาราษฎร์"เป็นหนังสือรวมบทความหลายๆบทความเข้าด้วยกัน มิใช่เป็นหนังสือที่เสนอเรื่องที่เป็นเรื่องเรื่องหนึ่ง แล้วนำเสนอเป็นบทๆติดต่อกัน แต่ละบทเป็นเอกเทศจบในตัวเอง แต่มิได้หมายความว่า แต่ละบทกระจ่ายไปอย่างไร้ทิศทาง แท้จริงแล้วทางของหนังสืออยู่ที่อุดมคติประชาธิปไตยที่ผู้เขียนใฝ่ฝัน และพยายามมีส่วนก่อให้เกิดขึ้นในฐานะนักหนังสือพิมพ์

เมื่อมองสารัตถะของข้อเขียนทั้ง 12 บทจากมุมนี้ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้มิได้มีคุณค่าในฐานะเป็นบันทึกที่ให้ความรู้อันจำกัดอยู่เฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ด้วยประพันธ์ศิลป์ในการถ่ายทอดเจตน์จำนงเพื่อประชาธิปไตยนั้นได้ยกระดับให้ "ไอ้ว่า...อาณาประชาราษฎร์" เป็นมรดกแห่งประสบการณ์ของแรงบันดาลใจและความพยายามจากผู้ถือปากกาเป็นอาวุธ และด้วยคุณค่านี้ที่เป็นลักษณะของความเป็นสากลแฝงอยู่หนังสือเล่มนี้

ไวยนต์ รัชกุล

หนังสืออ้างอิง

ประยูทธ สิทธิพันธ์ "ฐานันดรสี่ ชีวิตนักหนังสือพิมพ์" บพิธการพิมพ์ 2527

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม "บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2488" โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2520

เสลา เรขะรุจิ "1 ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย" รวมสาร 2510

สุกัญญา ศิระวนิช "หนังสือพิมพ์ไทยจากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516" ไทยวัฒนาพานิช 2526

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2509 สำนักพิมพ์แพรวพินิตา (หนังสือปกแข็ง 2 เล่มจบ)

โดย ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม

(พ.ศ.2448-2510)

“ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” โดย “ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม” เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง บทบาทของรัฐบาลไทย นับแต่เมื่อพันเอกหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนธันวาคม พ.ศ.2481 ต่อมา ในเดือนกันยายน พ.ศ.2482 เกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้น ฝรั่งเศสยอมแพ้แก่นาซีเยอรมัน ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2483 ซึ่งเหตุการณ์นี้ส่งผลสำคัญมาสู่สถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นซึ่งอยู่ระหว่างทำสงครามกับจีน ก็ได้เคลื่อนกำลังทหารเข้ายึดแหลมอินโดจีนของฝรั่งเศส รัฐบาลไทยทั้ง ๆ ที่ได้ทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันทั้งกับอังกฤษ(เกรต บริเทน) ฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ก็ได้เปลี่ยนท่าทีหันเข้าหาความสนับสนุนจากญี่ปุ่น พยายามเรียกร้องดินแดนคืนมลายู, สิงคโปร์, ฟิลิปปินส์, เนเธอร์แลนด์ อีสต์ อินดิส(อินโดนีเซีย) ฯลฯ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ญี่ปุ่นใช้กำลังทางอากาศโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกาในวันที่ 7 ธันวาคม ก่อนประกาศสงครามอย่างเป็นทางการหนึ่งวัน) ไทยเราก็ได้ตกลงเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและบริเทน เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 นับว่า จอมพลป.พิบูลสงครามเลือกเอาอุกฤษที่พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมีชัยในการทำยุทธหัตถีกับมหาอุปราชาพม่า

โลกในยุคนี้มีสงครามใหญ่เกิดขึ้น โดยมีสองสมรภูมิด้วยกัน สมรภูมิแรกในทวีปยุโรป ลามมาทางทวีปแอฟริกาด้วย สมรภูมิที่สองอยู่ในทวีปเอเชีย แต่สถานการณ์ของการสู้รบทั้งสองสมรภูมินี้คล้าย ๆ กัน โดยประเทศอักษะซึ่งได้แก่เยอรมนี อิตาลีและญี่ปุ่นมีชัยในยกต้น แล้วมาแพ้ในภายหลัง ซึ่งเป็นการยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข เยอรมนีเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2488 และญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2488 ไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองอยู่ในฐานะที่พิลึกพิลั่นเอากการ ได้ประกาศตัวเป็นกลางตั้งแต่แรก แต่แล้วก็เอียงเข้าข้างญี่ปุ่น ได้ประกาศใช้กำลังเข้าสู้รบเพื่อยึดดินแดนในอินโดจีนฝรั่งเศส ทั้ง ๆ ที่ทำสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้ว แล้วในสงครามมหาเอเชียบูรพา ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นยึดครองประเทศ ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและบริเทน ทั้ง ๆ ที่ไทยยังเป็นประเทศเล็กด้อยพัฒนาแท้ ๆ แต่กล้าหาญชาญชัยถึงขนาดประกาศสงครามกับมหาอำนาจชาติใหญ่ยิ่งของโลก

สถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยไทยเข้าไปมีส่วนอยู่ด้วย ในเบื้องต้นก็ด้วยความทะเยอทะยานของผู้เผด็จการทหาร แล้วภายหลัง นักการเมืองพลเรือนที่ฝึกฝนในระบบประชาธิปไตยต้องมาแก้ไขปัญหาที่ใหญ่หลวงมากมายหลายประการ นับตั้งแต่เอกราชของชาติเป็นเบื้องต้นที่เดียว

เมื่อพิจารณาในแง่ที่เป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในยุคที่ไทยต้องเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายแรงใหญ่หลวงของโลก “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” สมควรได้รับการยกย่อง ไม่เฉพาะเพียงผู้เขียนคือ ศาสตราจารย์เดวิด ชัยนาม ได้มีบทบาทสำคัญในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ, ผู้นำคนหนึ่งของการขบวนการใต้ดินเสรีไทย มีหน้าที่ติดต่อกับผู้แทนของรัฐบาลประเทศสัมพันธมิตร (มีชื่อรหัสว่า Omar)

แต่ภารกิจที่สำคัญที่สุด และก็เป็นที่ยกย่องกันทั้งในวงการเมืองในประเทศและต่างประเทศ เข้าใจว่า จะได้แก่ตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ ซึ่งท่านผู้เขียนได้ใช้ความสามารถของนักการทูตที่เยี่ยมยอดที่สุดคนหนึ่งของคุณูปฏิบัติหน้าที่มาด้วยดีโดยตลอด ดังจะเห็นได้ว่า ท่านได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ ตลอดมาทั้งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง และเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง นับตั้งแต่รัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม, เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย ทำการติดต่อ (ใต้ดิน) กับมหาอำนาจสัมพันธมิตร และภายหลังสงครามก็ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศทั้งของรัฐบาลดร.ปรีดี พนมยงค์และรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ท่านได้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำญี่ปุ่นในระยะต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา และได้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำราชสำนักเชนส์เจอมส์ กรุงลอนดอนในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งทูตไทยต้องมีภาระหนักมาก ทั้งในการเจรจาเรื่องสนธิสัญญาสมบูรณแบบที่รัฐบาลบริติชพยายามบังคับให้ผู้แทนรัฐบาลไทยลงนาม จนรัฐบาลสหรัฐอเมริกา(ที่ต้องการเข้ามามีอิทธิพลแทนที่บริเตนสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง)ต้องแทรกแซง

ศาสตราจารย์เดวิด ชัยนามเรียบเรียง “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” อย่างดีด้วย เราจะต้องยกย่องความสามารถของท่านไว้อย่างสูงในระหว่างที่ได้ทำงานโดยใกล้ชิดกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในฐานะนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งนโยบายของรัฐบาลที่ประกาศต่อสาธารณะนั้นอย่างหนึ่ง แต่ในทางส่วนตัวหรือลับหลังสาธารณะกลับมาทำเสียอีกอย่างหนึ่ง ดังที่ท่านได้เล่าไว้ ดังนี้

“ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศนี้ เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ จึงต้องออกรับทูตานุทูตแทนแทบทุกวันก็ว่าได้ เพราะนายกรัฐมนตรีไม่มีเวลาพอที่จะออกรับได้ ยิ่งจน ๆ ญี่ปุ่นเข้าเมืองไทย คือ ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2584 (ค.ศ.1941) ถึง 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941)ยิ่งหนักขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทูตอังกฤษและทูตอเมริกัน สำหรับทูตญี่ปุ่นนั้น นาน ๆ จึงจะมาหาข้าพเจ้าสักครั้งหนึ่ง ญี่ปุ่นชอบติดต่อกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง หรือบุคคลบางคน ซึ่งนายกรัฐมนตรีให้ให้ติดต่อเป็นพิเศษ” (หน้า 9)

แม้แต่ในตอนที่ยู๋ปุ่นเข้ามาใกล้เกลี้ยกระมิลพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนามในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็ยังไม่รู้ล่วงหน้าเลย ดังข้อความต่อไปนี่

“วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2484(ค.ศ.1941) วิทยุโตเกียวประกาศว่า รัฐบาลไทยและฝรั่งเศสได้ตอบตกลงให้ยู๋ปุ่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ในวันเดียวกันนี้เอง พลตรีหลวงพิบูลสงครามได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี และแจ้งให้คณะรัฐมนตรีทราบว่ายู๋ปุ่นได้เสนอมา โดยที่ไม่มีทางอื่นจะปฏิเสธ จึงได้ตอบตกลงไปแล้ว

“อย่างไรก็ดี เรื่องยู๋ปุ่นเสนอเข้ามาใกล้เกลี้ยนี้ ข้าพเจ้าทราบจากนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในนาที่สุดท้ายก่อนยู๋ปุ่นประกาศทางวิทยุกระจายเสียงประมาณวันหนึ่ง และก็ได้รับคำสั่งให้รักษาเป็นความลับยิ่ง ฉะนั้น เมื่อทูตอเมริกันมาซักถามถึงเรื่องนี้ว่า ยู๋ปุ่นเสนอมาดังแต่เมื่อไร ข้าพเจ้าจึงตอบตรง ๆ ว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ” (หน้า 115)

ปัญหาที่ว่า ทำไมจอมพลป. พิบูลสงคราม ทั้ง ๆ ที่เป็นนายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพร้อมกัน จึงยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอีกด้วย คำตอบอยู่ที่ว่า จอมพลป.ต้องการตัดสินใจปัญหาสำคัญ ๆ ด้วยตนเองแต่ผู้เดียว โดยไม่ยอมให้ผู้ใดคัดค้าน เพราะฉะนั้น เรื่องสำคัญ ๆ อย่างว่าแต่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศจะไม่รู้เลย แม้แต่คณะรัฐมนตรีทั้งคณะ รวมทั้งพลตำรวจเอกอศุล อศุล เสงวีรส รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็ยังไม่รู้เช่นกัน

หลักฐานที่ปรากฏในภายหลังที่สอดคล้องกับวิธีทำงานของจอมพล ป. ตามที่ศาสตราจารย์ ดิเรกเล่าไว้ มีปรากฏใน Siam becomes Thailand : A History of Intrigue โดย Judith A. Stowe (University of Hawaii Press, Honolulu, 1991) ดังนี้

“วันที่ 27 กันยายน (ค.ศ.1940)พ.ศ.2483 ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาไตรภาคีระหว่างเยอรมนี, อิตาลีและยู๋ปุ่น โดยมีเจตนาที่เห็นได้ชัดเจนว่า ทั้งสามประเทศนี้ตกลงกันแบ่งโลกออกเป็นของตน คุณเหมือนว่า ยู๋ปุ่นจะได้รับการจัดสรรให้รับผิดชอบด้านเอเชียตะวันออกทั้งหมด

“ความคลีคลายต่าง ๆ เหล่านี้ มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อจอมพลป. พิบูลสงคราม ถัดมาจากวันที่สามมหาอำนาจลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าว จอมพล ป. ได้สั่งนายวิช ปานะนนท์ ให้ถ่ายทอดข้อความลับเฉพาะไปให้ผู้ช่วยทูตทหารเรือยู๋ปุ่นในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเพื่อนาววิช

ทราบ ข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า จอมพลป.เสนอให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของญี่ปุ่นที่ต่อเอเชียตะวันออก ผู้ช่วยทูตทหารไม่เชื่อหูของตนเอง และก็ได้อ่านคำยืนยันจากตัวนายกรัฐมนตรีเอง ซึ่งก็ได้รับในอีกสามวันต่อมา จอมพลป.บอกกับผู้ช่วยทูตทหารแล้วว่า ตนจะยินยอมให้กองทหารญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังผ่านอาณาเขตประเทศไทย และจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ ให้ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังสามารถซื้อวัตถุดิบต่าง ๆ ที่ตนต้องการได้ จอมพล ป. ยืนยันว่า มีเงื่อนไขข้อเดียวเท่านั้นคือ ในเบื้องต้น ญี่ปุ่นต้องรับประกันว่า จะช่วยให้ไทยได้ดินแดนที่เสียไปคืนมาจากอินโดจีน”

(หน้า 152)

ความจริง “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” มีเรื่องราวที่น่าสนใจมากมายหลายเรื่อง อาทิ ปัญหาเศรษฐกิจที่รัฐมนตรีคลังในขณะที่ยุโรปจะเข้ายึดครองไทยคือ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความคาดหมายไว้ถูกต้องนับแต่เริ่มแรกที่ญี่ปุ่นบงการให้ปรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนกับเงินบาทเสียใหม่ กล่าวคือ เดิม 100 บาทเท่ากับ 150 เยน กลายมาเป็น 100 บาทเท่ากับ 100 เยน การที่ญี่ปุ่นบังคับกู้เงินจากไทยครั้งแล้วครั้งเล่า ดร.ปรีดีเห็นว่าจะเป็นผลเสียหายร้ายแรงแก่เศรษฐกิจของชาติ เงินเพื่อ ราคาสินค้าจะแพงขึ้น เพราะประชาชนไทยทั้งชาติจะต้องแบกภาระเลี้ยงดูกองทัพญี่ปุ่นที่เข้ามายึดครองอีกด้วย ฯลฯ

แต่ผมเห็นว่า ประเด็นสำคัญที่สมควรเน้นให้มากได้แก่ อันตรายร้ายแรงที่เกิดแก่ประเทศชาติ เมื่อมีผู้เผด็จการทหารปกครอง เพราะการบริหารงานของผู้เผด็จการนั้น ไม่ฟังเสียงบุคคลอื่น ขัดถืออัตตาของตนเองเป็นที่ตั้ง ผลเสียหายที่เกิดแก่ชาติบ้านเมืองนั้นเหลือที่จะประมาณได้ นอกจากเศรษฐกิจแล้ว ยังมีทุจริตคอร์รัปชันมากมาย ภายหลังสงคราม นักการเมืองพลเรือนต้องใช้ความพยายามกันอย่างสุดความสามารถที่จะแก้ไขสถานการณ์ให้เสียหายน้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ สรุปได้ตามเนื้อหาของ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” ถึงผลการทำงานของผู้เขียนได้ว่า “พยายามทำสิ่งที่ดีที่สุดขึ้นมาให้จงได้ จากสิ่งที่เลวร้ายอย่างที่สุด” ซึ่งก็ไม่ใช่ใครที่ไหนเป็นคนทำแก่ชาติ ผู้เผด็จการทหารที่อวดอ้างตนเองว่า รักชาติยิ่งกว่าใครนั่นเอง

หนังสือนี้ ยังมีข้อเขียนของผู้นำเสรีไทย ในฐานะรับผิดชอบงานเสรีไทยมาโดยตลอดคันทวี บุญเขตต์ ซึ่งท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์เคยเปิดเผยให้ผมฟังที่บ้านพักชานกรุงปารีสเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2519 ว่า ในตอนที่จอมพลป. ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตอนปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 นั้น “ความคิดแรกของผมก็คือ จะตั้งคุณทวี บุญเขตต์เป็นนายกรัฐมนตรี แต่คุณทวีไม่รับ ชี้แจงว่า ผมทำงานเสรีไทย คิดมาญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา แล้วถ้าผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมต้องพูด ๆ กับญี่ปุ่น ผมเล่นละครไม่ได้แน่” อาจารย์ ดร.ปรีดีเล่าต่อไปว่า “ผมเลยตั้งหลวงโกวิทฯ (ควง อภัยวงศ์) เพราะหลวงโกวิทฯ ไม่ได้เกี่ยวกับเสรีไทยเลย คงจะพูดจากับญี่ปุ่นได้สนุกสนานกันไป แต่คุณทวีนั่นมีฐานะเท่ากับแม่บ้านของขบวนการเสรีไทย”

นอกจากนี้ ในหนังสือชุดนี้ยังมีข้อเขียนของดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เล่าถึงเรื่องราวของเสรีไทยในอังกฤษ และข้อเขียนของพระพิศาลสุภุมวิทย์ที่ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาในตอนปลายสงคราม เพื่อ “ลอบบี้” ให้ชาวอเมริกันรู้จักและเข้าใจประเทศไทยและประชาชนชาวไทยเป็นครั้งแรก ในฐานะที่พระพิศาลสุภุมวิทย์กับหลวงสุภุมย์ประดิษฐ์น้องชายเคยเป็นนักเรียนอเมริกัน รู้จักสนิทสนมกับชาวอเมริกันหลายคนทั้งที่เป็นศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเดียวกันและที่เคยมาประกอบธุรกิจในเมืองไทยด้วย ข้อเขียนดังกล่าว เข้าใจว่า ศาสตราจารย์ดิเรกต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบถึงผลงานของเสรีไทยด้านต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะในส่วนของท่านเอง ได้เข้าร่วมงานเสรีไทยในภายหลัง และก็ปฏิบัติการโดยมีฐานอยู่ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะ

อ่าน “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง” สรุปได้ว่า นับแต่นี้ไป ขอยุ่ให้อนาคตของประเทศชาติต้องถูกกำหนดโดยผู้เผด็จการทหารที่มองการณ์สั้นเฉย ไม่ว่าจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือหมู่คณะก็ตาม

ทวีป วรฉิลก

สันติประชาธรรม

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2516 โดยสำนักพิมพ์เคล็ดไทย

ป๊วย อึ้งภากรณ์

(พ.ศ. 2459 -)

สันติประชาธรรม เป็นหนังสือรวบรวมบทความและปาฐกถาของ ดร. ป๊วย อึ้งภากรณ์ ที่เขียนและเคยตีพิมพ์ในระหว่างปี 2511-2516 แบ่งออกเป็นสี่หัวข้อใหญ่ คือ ประสบการณ์ การเมือง แคนผู้ทิ้งจากไป และการศึกษา จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เคล็ดไทย ในชุดวิชาความรู้ทั่วไป เมื่อ ปี 2516 ซึ่งเป็นปีที่เขาชวนในประเทศไทยกำลังตื่นตัวเรื่องประชาธิปไตย รับความคิดและแนวทางทางการเมืองแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมอย่างสูง หลังจากถูกปิดกั้นโดยรัฐบาลทหารมานานปี

หนังสือเล่มที่น่าสนใจของ ดร. ป๊วยที่อยู่ในแนวเดียวกันมีอีกสองเล่มคือ **เสียชีพอย่าเสียสัตย์** และ **คำพูดและข้อเขียนของป๊วย อึ้งภากรณ์** เล่มแรกจัดว่าเป็นภาคสองของ **สันติประชาธรรม** เป็นบทความที่เขียนขึ้นเนื่องในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ส่วนเล่มหลังนั้น น่าจะนับว่าเป็นบทความและปาฐกถาของดร. ป๊วยในช่วงก่อนปี 2511

สาระจาก “สันติประชาธรรม”

ในส่วนแรกของหนังสือเล่มนี้เป็นการเล่าถึงประสบการณ์ในชีวิตครอบครัวของดร. ป๊วย สะท้อนให้เห็นภาพครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพฯ ๑ สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองประมาณ 20 ปี ดร. ป๊วยสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่างแนวคิดของชาวจีนในเมืองไทยในยุคนั้น ฝ่ายหนึ่งมองจีนเป็นที่ยึดเหนี่ยวทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ หามายมั่นว่าจะไปใช้ชีวิตนั้นปลายในเมืองจีน ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ถือว่า “เกิดเมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ต้องจงรักภักดีต่อไทย”

ดร. ป๊วยนำเสนอข้อคิดในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้วยการวิจารณ์ตนเองว่าเคยเป็น “ไทยมุง” ในสมัยเป็นวัยรุ่นจนถึงเป็นนักเรียนนอกก็ยังวางตนเป็นไทยมุงอยู่ จนเมื่อได้พบ ดร. พร้อม วัชรคุปต์ จึงคิดว่า “เราก็คือพลเมืองคนหนึ่ง มีหน้าที่และสิทธิเสรีภาพที่จะร่วมกันกับผู้อื่น บันดาลให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปโดยชอบธรรม” และ “ถ้ารักจะให้ดูแลแห่งชีวิตของประชาชาติไทย เคลื่อนสูงขึ้นโดยไม่ทิ้งเสรีภาพ ไม่มีทางอื่น ต้องร่วมกันมาก ๆ เลิกลัทธิไทยมุง ไทยบ่น ไทยมุงบ่นเสีย ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสน ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง แล้วไทยจะเจริญ”

ลักษณะ 4 ประการของบ้านเมืองที่ดี ดร. ป๊วยเสนอให้คิดคือ 1) มีสมรรถภาพ 2) มีเสรีภาพ 3) มีความยุติธรรม และ 4) แผ่นเมตตากรุณา ในส่วนของสมรรถภาพในด้านการปกครอง “หมายความว่าหัวหน้าพรรคการเมืองรู้จักวิธีเป็นผู้นำลูกพรรค มีสะอาดพอที่จะป้องกันมิให้ลูกพรรคขู่กรงโข

ได้ และแม้จะประสบลูกพรกที่เลว ก็สามารถจัดอุปสรรคได้ โดยไม่ละทิ้งหลักการ เสรีภาพ ยุติธรรม และเมตตากรุณา”

ภาคที่ 2 เป็นภาคการเมือง เรื่องเด่นในภาคนี้คือ “จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียน นายทำนุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ” ซึ่งเขียนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2515 หลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร ทำรัฐประหารและยกเลิกรัฐธรรมนูญ นำประเทศไทยกลับไปสู่ระบบเผด็จการทหารอีกครั้ง เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2514 ขณะนั้น ดร. ป๋วยเป็นอาจารย์พิเศษอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ดร. ป๋วยเขียนออกมาในรูปจดหมายส่งถึงจอมพลถนอม ใช้ท่วงทำนองวรรณศิลป์ อุปมาอุปไมย อย่างนิ่มนวล แต่เนื้อหาหนักแน่นเป็นแก่นสาร คัดค้านการยึดอำนาจและเรียกร้องให้คืนรัฐธรรมนูญให้กับประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่

“ตั้งแต่ผมรู้จักพี่ทำนุจนรักใคร่นับถือเป็นส่วนตัวมาก็กว่ายี่สิบปี ผมได้ยินอยู่เสมอว่าพี่ทำนุ (และคณะ) นิยมเสรีประชาธิปไตย.....ผมก็ยินดีด้วยอย่างจริงใจ สำหรับหมู่บ้านไทยเจริญของเรา ก็มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษอยู่เป็นอันมาก แต่ผมว่าอะไรไม่ร้ายแรงเท่าพิษของความเกรงกลัว ซึ่งเกิดจากการใช้อำนาจขู่เข็ญ และการใช้อำนาจโดยพลการ (แม้ว่าจะใช้ในทางที่ถูก) เพราะความเกรงกลัวย่อมมีผลสะท้อนเป็นพิษแก่ปัญญา.... ถ้าหมู่บ้านของเรามีแต่การใช้อำนาจ ไม่ใช่ส่งมองไปในทางที่ควรเช่นที่บรรพบุรุษไทยเราเคยใช้มา จนสามารถรักษาเอกราชได้มาช้านาน เมื่ออำนาจทำให้กลัว ทางชีววิทยา ท่านว่าไว้ว่า เส้นประสาทบังคับให้หลับตาเสีย และเวลาหลับตานั่นแหละเป็นเวลาแห่งความทายนะ..” (หน้า 54-55)

และให้แนวทางไว้ว่า

“ปัจจัยสำคัญของความเป็นไทยและความเจริญ คือ ความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรในหมู่บ้านของเราโดยสันติวิธี และเป็นไปตามกติกา ถ้าเราทำได้เพียงเท่านี้ แม้จะไม่สามารถทำอย่างอื่นได้มากนัก ผมว่าพี่ทำนุจะมีบุญคุณแก่เยาวชนของเราอย่างเหลือหลาย ผมจึงขอเรียนวิงวอน ให้ได้โปรดเร่งให้มีกติกาหมู่บ้านขึ้นเถิดโดยเร็วที่สุด...”

(หน้า 56-57)

ในช่วงเผด็จการครองเมือง จดหมายที่เรียบง่าย สุภาพอ่อนโยน ฉบับนี้ได้รับการถ่ายทอดในหมู่นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และปลูกจิตสำนึกในเรื่อง สันติประชาธิปไตย หรือ หนทางที่จะได้สังคมที่เป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมโดยสันติวิธี ดร. ป๋วยใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” แทนคำว่าประชาธิปไตย ในความหมายของสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน

ในภาคนี้มีบันทึก “ประชาธิปไตยโดยสันติวิธี” ซึ่งได้ขยายความแนวคิดสันติประชาธิปไตยอย่างละเอียด

“ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธิปไตยแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธิปไตย นอกจากสันติวิธี” (หน้า 59)

“การใช้อาวุธขู่เชิญประหัดประหารกัน เพื่อประชธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ อาจได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธได้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้วจะรักษาประชธรรม ไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างมีทั่วไปใน อาฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้อาวุธแสวงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตกแยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด”

(หน้า 59-60)

“สันติวิธีเพื่อประชธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำสำเร็จ และแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมคานธีใช้กับอังกฤษต้องระง่ำลำบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ” (หน้า 60)

ในภาคนี้ยังมีบันทึกที่น่าสนใจ คือ **“ปัญหาสังคมไทย”** ซึ่งเป็นการตอบคำถามเปิดข้อ ต่อสถานการณ์ในปี 2516 ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เพียงครึ่งปี และบันทึกการเดินทางกลับกรุงเทพฯ ของดร. ป๋วยระยะสั้นเพียง 10 วัน เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2516 สำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์ไทยในช่วงนี้จะได้ทราบเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยของตัวละครสำคัญในทางการเมืองในช่วงนั้น ดร. ป๋วยได้เลือกใช้ถ้อยคำและการนำเสนอที่แนบเนียนในการแก้ต่างข้อกล่าวหาที่มีผู้กล่าวโทษทั้งในที่ลับและเปิดเผย ทั้งยังเปิดโปงธาตุแท้ของผู้ปกครองในยุคเผด็จการอย่างแหลมคม โดยไม่หยาบคายอีกด้วย

ส่วนที่สาม เป็นส่วนที่ ดร. ป๋วยเขียนไว้อาลัย บุคคลที่น่านับถือหกคนที่ สิ้นชีพิตักษัย หรือเสียชีวิตในช่วง ปี 2511-2515 ซึ่งประกอบด้วย หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส เจษฎาจารย์ ฟ. ฮีแลร์ นายสมบุรณ์ เหล่าวานิช นายพร้อม วัชรคุปต์ และ นายจำ พงศ์หิรัญ ลีลาในการเขียนคำไว้อาลัยทั้ง 6 คนของ ดร. ป๋วยนั้นก็แทบไม่ซ้ำแบบกัน เช่น กรณีของท่านสิทธิพร ดร. ป๋วยเขียนว่า “วันนี้ชาติไทยจนลงไปถนัด ชาวไร่ชาวนาจนลงถนัด ลูกชาวไร่ ชาวนาจนลงถนัด นักศึกษาและนักเกษตรจนลงถนัด นักเศรษฐศาสตร์จนลงถนัด ท่านทั้งหลายกับผมจนลงถนัด เพราะขาดท่านสิทธิพร” ส่วนของ พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส เป็นการท้าวความถึงเหตุการณ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง และสตุ๊จิ จำ พงศ์หิรัญ “ราษฎรสามัญ” ว่าเป็น “ผู้ที่ควรแก่การยกย่องนับถือ ผู้ที่ควรแก่การยกย่องและเคารพ คือ ผู้ที่ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม มิใช่ผู้ที่ทรงอำนาจ แต่ไร้คุณธรรม” เป็นต้น

ส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ คือ การศึกษา บทความหลักในภาคนี้คือ “ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย” ซึ่งสะท้อนความเห็นของดร.ป๋วยในประเด็นประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย

“หมายความว่า นิสิตนักศึกษามีโอกาสได้แสดงความเห็นโดยเสรีเกี่ยวกับหลักสูตรหรือการสอนการวิจัยในมหาวิทยาลัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพหรือบริการนักศึกษา นักศึกษาควรได้มีสิทธิออกความเห็นอภิปรายพร้อมด้วยเหตุผล เมื่อมีข้อบังคับออกมา นักศึกษาควรได้รับการชี้แจงให้เข้าใจอ่องแท้ และมีโอกาสออกความเห็นได้โดยไม่ถูกลงโทษหรือหวาดเกรงการลงโทษ มีการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเอง ให้นักศึกษาเป็นผู้แทน เป็นกรรมการสโมสร และกรรมการสวัสดิการนักศึกษานี้เป็นต้น”

(หน้า 114)

บทความที่น่าสนใจรองลงมาคือ “เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือเรียนเพื่อเรียน” โดย ดร. ปิวยสรูปว่า

“แต่ถ้าเป็นผม ใครมาสอบประมาณว่า ถ้าไม่สอบแล้วไม่ควรเรียน ผมจะยอมไม่ได้ เพราะเรามามหาวิทยาลัย พ่อแม่ หรือ ผู้อุปการะให้ทุน (ในกรณีของผมประชาชนทั้งประเทศ) หวังว่าจะให้มาเรียน คิดที่พึ่งยึดถือคือ ถ้าไม่เรียนก็อย่าสอบ ไม่ใช่ถ้าไม่สอบก็อย่าเรียน” (หน้า 126)

นอกจากนี้ก็ยังมียุทธวิธีที่เขียนจากชีวิตจริงของ ดร. ปิวยถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังอีก 3 บทความ คือ “Labor Omnia Vincit” “ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด” และ “เรียนให้เก่ง” ทั้งยังมีบทความสั้น ๆ 4 เรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาเศรษฐศาสตร์และการมีส่วนในการพัฒนาวิชาใหม่ของ ดร. ปิวย คือ “เศรษฐศาสตร์เชิงเจริญ” “รายงานของคณะเศรษฐศาสตร์ 2511-2512” “คณะเศรษฐศาสตร์ในปีการศึกษา 2513” และ “ศึกใหม่เศรษฐศาสตร์”

กล่าวโดยรวม **“สันติประชาธรรม”** เป็นหนังสือที่มีคุณค่า ในแง่วรรณศิลป์ ประวัติศาสตร์ และเนื้อหาสาระ ด้านวรรณศิลป์นั้น ดร. ปิวย ใช้ลีลาในการเสนอบทความทั้ง 26 บทความหลากหลายรูปแบบ ตามสถานการณ์ เนื้อหาสาระ และผู้รับที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันในทุกบทความก็คือความพิถีพิถันในการเลือกใช้ถ้อยคำไทยพื้น ๆ ที่เรียบง่ายแต่ให้ความหมายลึกซึ้ง กินใจ และสื่อความได้อย่างตรงไปตรงมาไม่เสแสร้ง เป็นการสะท้อนการดำเนินชีวิตแบบไทย ๆ ที่เรียบง่ายของท่านออกมาเป็นตัวอักษร ในแง่ประวัติศาสตร์ หนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนช่องหน้าต่างเล็ก ๆ ที่เปิดออกไปให้เห็น หน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทย ช่วงสั้น ๆ ระหว่างปี 2511-2516 ในมุมมองของบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งทั้งเป็นผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ เป็นทั้ง “ไทยมุง” และ “ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง” ส่วนในแง่ของเนื้อหาสาระนั้นจัดว่าหนังสือหนา 178 หน้านี้ได้บรรจุข้อคิด และมุมมองของคนไทยคนหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านแต่ละคนจะหยิบเอาไปใช้งานได้มากพอ ๆ กับ แนวคิดใน

ระดับกว้างที่เสนอทางออกทางแก้ปัญหาของชาติบ้านเมืองได้ด้วยทั้งในอดีตและปัจจุบัน จัดว่าเป็นหนังสือประเภท “เด็กอ่านได้ ผู้ใหญ่อ่านดี อ่านก็ที่มีประโยชน์”

สัญญา ผลอนันต์

1 กันยายน 2540

ประวัติคร. ป๊วย

คร. ป๊วย อิงการณ์เกิดในชุมชนของชาวไทยเชื้อสายจีนในคลาคน้อย กรุงเทพฯ ฯ เมื่อปี พ.ศ. 2459 บิดาเป็นชาวจีนอพยพมีอาชีพพ่อค้าแพปลา มารดาเป็นคนเชื้อสายไทยจีน บิดาเสียชีวิต เมื่อ ค.ศ. ป๊วยอายุเพียง 9 ขวบ แม้มารดาจะต้องดูแลบุตรถึง 7 คน แต่ด้วยความอดทน ค.ศ. ป๊วยก็ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนที่อยู่ใกล้บ้านในตรอกโรงสูบน้ำ ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เด็กหนุ่มป๊วยเริ่มสนใจปรัชญาการเมืองของรูสโสลเวลต์ วัลลา จอน สจ๊วต มิล โดยอ่านจากฉบับภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษ ขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมแปดตามระบบการศึกษาในสมัยนั้น

เนื่องจากเป็นนักเรียนที่เก่งวิชาภาษาฝรั่งเศสและคณิตศาสตร์ เมื่อจบหลักสูตรมัธยมปลายแล้ว โรงเรียนอัสสัมชัญก็จ้างเป็นครู นักเรียนโรงเรียนนี้เรียกว่า “มาสเตอร์” นายป๊วย เริ่มประกอบอาชีพครูตั้งแต่อายุเพียง 17 ปี และต่อมาเมื่อสมาชิกคณะราษฎรกลุ่มหนึ่งและนายปรีดี พนมยงค์ ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในปี 2477 เป็นมหาวิทยาลัยเปิด ค่าเรียนต่ำและไม่จำเป็นต้องไปเรียนเต็มเวลาเหมือนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเดียวของไทยก่อนหน้านั้นและเป็นมหาวิทยาลัยปิด มาสเตอร์ป๊วยจึงลงทะเบียนเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยใหม่แห่งนี้ และสำเร็จธรรมศาสตรบัณฑิตเมื่อปี 2480

บัณฑิตป๊วยได้งานเป็นล่ามให้กับอาจารย์ชาวฝรั่งเศสในธรรมศาสตร์ อยู่ไม่นานก็สอบชิงทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางเศรษฐศาสตร์และการคลังที่ London School of Economics and Political Science ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ จบปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่งเมื่อปี 2484 และได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยให้ศึกษาต่อชั้นปริญญาเอก ในระหว่างศึกษาได้พบกับนักศึกษาวิชาสังคมวิทยา ชื่อ มาร์กาเรต สมิธ และต่อมาได้แต่งงานกัน

ระหว่างศึกษาอยู่ในอังกฤษ เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา นักศึกษาไทยในอังกฤษจำนวนหนึ่งรวมทั้งนายป๊วย ได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย และโคจรเข้ามาในประเทศไทยที่ชัยนาท เพื่อทำงานติดต่อดะหว่างไทยกับพันธมิตร แต่ถูกจับได้เสียก่อน เมื่อถูกส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ ฯ แต่ในกรมตำรวจมีผู้ทำงานใต้ดินอยู่ ในที่สุดจึง

สามารถติดต่อได้สำเร็จ และทำงานลับอยู่ปีเศษ จึงได้รับอนุญาตให้กลับไปศึกษาต่อที่อังกฤษในปี 2488 จนจบการศึกษาในปี 2491

ดร.หนุ่มจากเมืองนอกเริ่มรับราชการในตำแหน่งเศรษฐกร กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ตำแหน่งทางราชการที่สำคัญคือ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แม้อาชีพส่วนใหญ่ของดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์จะเป็นข้าราชการ และมีบทบาทเป็นนักวิชาการเป็นหลัก แต่ดร. ป๋วยก็มีผลงานเขียนที่หลากหลายทั้งรูปแบบ และเนื้อหา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากตำราสองเล่ม คือ การคลัง (2496, 2498) และ เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย (2496, 2499, 2504) แล้วหนังสือประเภททั่วไปที่นำอ่านยังมีอีกหลายเล่ม เช่น เสียชีพอย่าเสียสัตย์ และ คำพูดและข้อเขียน ดังที่กล่าวมาแล้ว และ แนวทางสันติวิธีหลัง 6 ตุลาคม 2519 (2521), อันเนื่องมาจาก 6 ตุลาคม 2519 (2523), การศึกษาในทัศนะของข้าพเจ้า (2530) และ ศาสนธรรมและการพัฒนา (2530) นอกจากนั้นยังมีหนังสือรวมบทร้อยกรองทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกเล่มหนึ่ง ชื่อ “กุ ขายชาลยชาติเชื้อ ชาตรี” (2532) สำหรับผู้สนใจแนวคิดและประวัติชีวิตของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ แล้ว “สมุดภาพอาจารย์ป๋วย” จัดพิมพ์โดย สมาคมเศรษฐศาสตร์ เมื่อ ปี 2531 เป็นหนังสือที่รวบรวม “วรรณทอง” ของนักเขียนผู้นี้ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างกระชับรัด และยังมีการคัดลอกความคิดเห็นจากบุคคลในวงการต่างๆ ที่เขียนถึง ดร. ป๋วยไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์จนถึงปีที่พิมพ์อีกด้วย

หำปจากปรัทศน์

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2512 โดยสำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม

ส. ศิวรักษ์

(พ.ศ. 2476 -)

หำปจากปรัทศน์ของ ส. ศิวรักษ์ เป็นหนังสือรวมบทนำ บทความ บทแปล บทคน (สัมภาษณ์และแนะนำ) จดหมายจากบรรณาธิการ และ บรรณาธิการ และข้อเขียนอื่น ๆ รวม 50 ชิ้น ที่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์เขียนและตีพิมพ์ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ซึ่งวารสารราย 3 เดือน ของ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ในช่วงปี พ. ศ. 2506-2511 ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ บทนำ 20 บท

สุลักษณ์รับงานในตำแหน่ง บรรณาธิการ สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2505 โดยมีวัตถุประสงค์เป็นสนามฝึก “เพาะนิสัยให้คนชั้นมหาวิทยาลัย มีฉันทะในทางอ่าน ในทางเขียนเสียก่อน ถ้าเขียนบทความได้ แปลเรื่องสั้นได้ ก็มีหวังที่จะแปลเรื่องยาว ที่จะเขียนหนังสือเล่มต่อไป”

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับแรกออกวางตลาด เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2506 และก็เริ่มก่อให้เกิด “ปฏิกิริยา” ขึ้นมาทันทีเช่นกัน ข้อเขียนของ สุลักษณ์ ในหัวข้อ “อันเนื่องมาแต่งานฉลองร้อยปี ประสูติสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต” (หน้า 155) ได้สร้างความไม่พอใจให้กับ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ถูกวิจารณ์ในทางลบเป็นครั้งแรก และนายชนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น จุดเด่นของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับแรกอีกประการหนึ่งคือ ได้นำบทกวี “วัฏทะเลเทโสจาน” ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ มาตีพิมพ์ เป็นการเปิดเวทีให้กวีผู้นี้ออกมาจากรั้วมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก

ในบทนำฉบับที่ 2 จึงวิจารณ์ “การพวยเรือในอ่าง” (หน้า 10) ของวารสารในสมัยนั้นที่ปฏิเสธเรื่องวิชาการ โดยอ้างว่านักอ่านสามัญทั่วไปรับไม่ได้ สุลักษณ์เห็นว่า

“ถึงเวลาแล้ว ที่จำต้องเลิกดูถูกสติปัญญาของสามัญชนคนไทย” (หน้า 9) และ “เราถือว่าคนไทยทุกคนมีสิทธิที่จะได้ทราบความจริง หนังสือในทางวิชาการก็ดี หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ก็ดี ว่าโดยอุดมการณ์แล้ว ก็สรุปรวมได้เหมือนกัน ตรงที่ต่างก็แสวงหาสิ่งที่จะเสนอแด่ผู้อ่าน ผู้ใดละหลักการข้อนี้ ก็เท่ากับว่าเขาเป็นผู้ทำหนังสือหลอกลวงประชาชน และเป็นผู้ขาดความจริงใจต่อตนเอง” (หน้า 10) ในบทนำของเล่มนี้ สุลักษณ์ก็ได้เสนอให้ “เลิกรังเกียจของไทย ๆ ว่าเก่า ว่าล้าสมัย” และ “ต้องปลูกความรักชาติ” ขณะเดียวกัน “เราก็มีความรู้สึกเป็นชาวเอเชีย เราเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องรู้จัก

เพื่อนบ้านรอบ ๆ ตัวเราให้ดีขึ้น เลิกดูถูกเขาได้แล้ว เลิกได้แล้วที่ยังคงคิดอย่าง
ผิด ๆ ว่าเราวิเศษกว่าชาติอื่น ๆ” (หน้า 12)

ปีที่ 2 ฉบับแรก บทนำชื่อ “อันตรายสำหรับปัญญาชนคนหนุ่ม” (หน้า 21-29) โดยเสนอว่า
สังคมไทยยกคนให้เป็นปัญญาชนเร็วเกินไป เพียงอ่านหนังสือไม่กี่เล่ม หรือสำเร็จการศึกษา
มหาวิทยาลัยมีชื่อเสียงจากต่างประเทศก็ได้เป็นปราชญ์ เป็นเอกทัศกะกันไปแล้ว แต่งานหรือกิจการ
ที่ทำกลับเป็นงานเสมียนพนักงานธรรมดา สิ่งนี้ “แท้ที่จริงคือมหันตภัยอันร้ายกาจที่จะบั่นทอนเวลา
ความคิดความสามารถ ให้หมดไปโดยเปล่าประโยชน์” (หน้า 27) อันตรายอีกประการหนึ่งคือ ไม่
กล้าทำอะไรให้ขัดจากมติมหาชน “ถือว่าการถูกถอดออกจากตำแหน่งเพราะทำถูก น่าละอายยิ่งกว่า
ได้เงินขึ้นเพราะประกอบการทุจริตคดโกง” (หน้า 28) และยังโจมตีปัญญาชนที่คอยหาทางจับผิด
อิจฉาริษยาปัญญาชนด้วยกันอีกด้วย

ฉบับที่ 3 ปีที่ 3 สุลักษณ์ เขียน “สุนทรพจน์ในการเปิดสมาคมผ้านุ่ง” (หน้า 174-179) เพื่อ
ท้าทายแนวโน้มในการพัฒนาประเทศแบบ “จ้าวลิ้มดิน” จนทำลายศิลปวัฒนธรรมและขนบ
ธรรมเนียมประเพณีโบราณของไทย ในฉบับต่อมา (ฉบับที่ 4 ปีที่ 3) สุลักษณ์ได้แปล สุนทรพจน์
ของวุฒิสมาชิกฟูลไบรท์ ซึ่งเปิดเผยว่าสหรัฐมีฐานทัพอเมริกันในเมืองไทย ในขณะนั้นรัฐบาลไทย
ปฏิเสธเรื่องนี้มาตลอด หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยลงข่าวเรื่องนี้ไม่ได้ เพราะขัดคำสั่งคณะปฏิวัติ ถือ
ว่าเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับพันธมิตร

ในฉบับที่ 3 ปีที่ 4 สุลักษณ์ ได้เขียนถึง “อิทธิพลของฝรั่ง” (หน้า 86-95) เตือนให้คนไทย
ระวังในการรับวัฒนธรรมตะวันตก

“ยิ่งฝรั่งที่เข้ามาเป็นทหารเลวด้วยแล้ว ผลเสียจะยิ่งเพิ่มพูนขึ้นจน
เหลือที่จะกล่าวได้ และที่ร้ายกว่านั้นก็คือเราผู้เป็นเจ้าของประเทศไม่มีทาง
ทราบได้เลยว่าทหารเหล่านั้นเข้ามาเพื่ออะไร เข้ามากน้อยเท่าไร” (หน้า
93) และ “แม้ทหารเลวอเมริกันก็อาจจะเป็นที่รักของโสเภณีไทยได้ ถ้าต่าง
ฝ่ายต่างเห็นอกเห็นใจกันและกัน หากเห็นอกกันระหว่างที่ฝ่ายหนึ่งจ่าย
สตางค์ให้เท่านั้น นี่จะเรียกว่ามิตรภาพไม่ได้ และถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเอา
เปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะถือว่าโตกว่า รวยกว่า ฉลาดกว่า เขานั้น จะไม่ทำ
ในนามสถาบัน หรือนามส่วนตัวก็ตาม เขาจะเป็นที่รักของใครไม่ได้เลย”

(หน้า 95)

บทนำที่นับว่าอื้อฉาว และสุลักษณ์ถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเป็นครั้งแรก คือ
บทนำในฉบับที่ 3 ปีที่ 5 พ.ศ. 2510 เรื่อง “อนาคตของไทยอยู่ที่ไหน” (หน้า 119-129) ในโอกาสที่

กรุงศรีอยุธยาครบสองศตวรรษพอดี บทนำชิ้นนี้ทำให้กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์รับสั่งให้เก็บ สังคมศาสตร์ปริทัศน์จากบ้านขายปลี๊ก บทความนี้เนื้อหาเป็นการเปรียบเทียบประเทศไทยสมัย 2510 กับ 2310 และตั้งคำถามว่า “ถ้าพระพุทธเจ้าหลวงท่านคิดว่าท่านสบายแล้ว ไม่ต้องวิตกทุกข์ร้อน เราจะมีอนาคตมาถึงบัดนี้ไหมหนอ” (หน้า 129)

นอกจากความเห็นในเชิงตั้งคำถามกับการพัฒนาทางวัตถุในด้านต่าง ๆ ในยุคนั้นและการชี้ชวนให้กลับไปยึดถือวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม แล้ว สุลักษณ์ให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านมาก เช่น “ไทย-ญวน-สหรัฐ” (บทนำ หน้า 105) “ลาวในทัศนะไทย” (บทความ หน้า 190) “เขมรสมัยนี้” (บทแปล หน้า 205) “บทบาทของไทยใหญ่ในพม่า” (บทแปล หน้า 213) และ “อุอองซาน” (บทแปล หน้า 221)

ไพจิตร เอื้อทวิกุลได้มองในเชิงเปรียบเทียบกับนักเขียนคนอื่นในยุคนั้นไว้ว่า “ในบ้านเราเวลานี้ จะหาผู้ที่มีความคิดอ่าน มีความห่วงใยประเทศชาติ มีความรู้และคารมฝ่ปาก สามารถเขียนเรื่องอันมีแก่นสารออกสู่บรรณโลกและมหาชนได้ไม่มากนัก จึงเป็นที่น่ายินดีที่ ส. ศิวรักษ์ ได้รวบรวม ข้อเขียนของตนออกตีพิมพ์เป็นเล่ม” (ปีแห่งการอ่านหนังสือ คลังวิทยา 2515 หน้า 182)

สุลักษณ์เองก็ได้ประกาศไว้ชัดเจนใน “จดหมายจากบรรณาธิการ เรียน น.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช” ว่า

“บทความใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่แล้ว หรือฉบับไหน ๆ จะเป็นข้อความที่ผมเขียน หรือใครเขียนก็ตาม ทางเราไม่อวดอ้างเลยว่าข้อความนั้น ๆ จะต้องเป็นของใหม่ชนิดที่ไม่เคยมีใครเอ่ยถึงมาก่อน เราเพียงแต่หวังว่า บทนำนั้น ๆ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม” (หน้า 350)

ผลกระทบ

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ นับได้ว่าเป็นวารสารที่ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางวิชาการสังคมศาสตร์ในแขนงต่าง ๆ อย่างมากมาย เป็นเวทีแสดงความคิดของนักคิดรุ่นเก่าที่เป็น “เจ้า” เช่น พระองค์เจ้าพิสิษฐ์สพสมัย ม.จ. สิริทิพร กฤดากร “ขุนนางเก่า” เช่น พระยาโกษากรวิจิตร ณวิจิตรมาตรา พระประมณปัญญา “พระ” เช่น พระสาสนโสภณ (วัดบวรนิเวศ) พระมหาประยูร ปยุตโต “นักเรียนนอก” ร่วมสมัยกับสุลักษณ์ เช่น สมศักดิ์ ชูโต พัทธา สายหู ไพจิตร เอื้อทวิกุล กระมล ทองธรรมชาติ และรุ่นหลัง เช่น วารินทร์ วงศ์หาญเขาว์ กระจ่าง พันธมนาวิน พันศักดิ์ วิญญรัตน์ เดชบุณนากร วรพุทธิ ชัยนาม ที่ผลัดเปลี่ยนกันมาแสดงทัศนะโต้ตอบกันอย่างต่อเนื่อง

สุลักษณ์ยอมรับว่า

“แม้ข้าพเจ้าจะมีอคติไปทางผู้หลักผู้ใหญ่ ฝรั่งมั่งคั่ง และนักเรียนนอก แต่ก็ได้แสวงหา “นักเรียนใน” ที่มีแววยู่ตลอดเวลา นอกจากพระเพชรแล้ว ก็ได้กวี และนักวิชาการ ที่ต่อมามีชื่อเสียงมากมาย แม้ไม่นับอังคาร (กัลยาณพงศ์) ก็มีบุคคลจากมหาวิทยาลัยของเขา (ศิลปากร) ให้อวดได้หลายคน เช่น เทพศิริ สุขโสภา สุนทรโวหาร ภูษิต และบรรลพ ชื่นชื่น ทางด้านธรรมศาสตร์ก็มี ชัย กิจธรรม รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และวิทยากร เชียงกูล ส่วนทางจุฬาฯ ก็มี ไพฑูรย์ สินลารัตน์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปรีชา ช้างขวัญยืน เกษตรศาสตร์ ก็มี ศิพริ้ม ไชยวงศ์เกียรติ และ รัชญา พลอนันต์ แพทยศาสตร์ ก็มี วิชัย โชควิวัฒน์ ชื่อทั้งหมดที่เอ่ยมานี้ ใส่ไปยาลใหญ่ต่อท้ายได้ทุกราย”

(ช่วงหลังแห่งชีวิต ของ ศ. ศิวรักษ์, เคล็ดไทย 2540 หน้า 76)

จึงกล่าวได้ว่า สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นสนามสร้าง แหล่งเพาะให้นักเขียนนักคิดของไทย ในสมัยหลังอีกเป็นจำนวนมาก ดังคำประกาศเกียรติคุณ รางวัล “ศรีบูรพา” ประจำปี 2537 ว่า

“ในยุคที่เผด็จการครองเมืองและสังคมอับจนทางปัญญา นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ได้เสนอผลงานด้านวรรณกรรมและข้อเขียนต่าง ๆ ซึ่งได้จุดประกายความคิดและการค้นหาทางออก ในยุคดังกล่าวนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ซึ่งได้เป็นเวทีกลางแห่งด้านการคิดและการเรียนรู้ของคนหนุ่มสาวในยุคแห่งการแสวงหา อันเป็นพื้นฐานของขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งพัฒนามาเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 และสืบต่อมาภายหลังจากนั้น”

(ช่วงแห่งชีวิต ของ ศ. ศิวรักษ์ ริเวอร์ บุ๊คส์ 2538 หลังปก)

หลังจากปี 2519 ศ. ศิวรักษ์ มีผลงานหนังสือที่น่าสนใจออกมาจำนวนมาก และหลายเล่มจะมีคุณภาพดีกว่าเล่มนี้ แต่ที่เราเลือกหนังสือเล่มนี้ก็เนื่องด้วยเงื่อนไขของเวลาที่เรากำลังหาหนังสือที่เขียนก่อนปี 2519 เพื่อให้เป็นหนังสือที่จัดว่าคลาสสิกพอสมควร

รัชญา พลอนันต์

19 กันยายน 2540

ประวัติสุลักษณ์ ศิวรักษ์

สุลักษณ์เกิดเมื่อ 27 มีนาคม 2476 ได้รับการศึกษาแรกเริ่มอย่างไม่เป็นทางการจากบ้านครู ชุ่ม ข้างวัดทองนพคุณ ธนบุรี ต่อมาเข้าโรงเรียนนเรศวทยา แต่เรียนได้ไม่นานโรงเรียนก็ถูกยุบ จึงย้ายไปโรงเรียนศิริศาสตร์ และ เซนต์แมรี หรือ สตรีประจักษ์ จนเมื่ออายุ 10 ขวบจึงเข้าเรียนที่ ชั้น ประถม 4 โรงเรียนอัสสัมชัญ ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สุลักษณ์บวชเณร และหยุดเรียนไป สามปี (2486-2489) หลังสงครามจึงกลับมาเรียนต่อที่อัสสัมชัญ ขณะเรียนชั้นมัธยม 6 ออกหนังสือ พิมพ์ในห้องเรียน ชื่อ ยุววิทยา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกับครู ต่อมาสมัยมัธยม 8 ได้รับเลือก เป็นบรรณาธิการนิคยสารของโรงเรียน ชื่อ อุโฆษสาร

ความรู้ทางด้านศาสนา วรรณกรรมและวัฒนธรรมไทยในระยะแรก ๆ นั้น สุลักษณ์ได้มา จากการฟังมากกว่าการอ่าน โดยเฉพาะช่วงเป็นเด็ก และ เณร (ช่วงแห่งชีวิต ของ ศ. ศิวรักษ์ ริเวอร์ บัคส์ 2538 หน้า 297-306)

สุลักษณ์เดินทางไปศึกษาต่อที่อังกฤษ เมื่อปี 2496 อยู่อังกฤษ 5 ปี ได้ปริญญาตรี อักษร ศาสตร์ (ปรัชญา วรรณคดี และประวัติศาสตร์) และกลับเมืองไทย ปี 2501 แต่ก็ได้งานที่สถานีวิทยุ บีบีซี จึงกลับไปอังกฤษอีกครั้งในช่วงต้นปี 2502 และเรียนต่อเนติบัณฑิตยสภาสอบได้เกียรตินิยม อันดับ 3 ในปี 2504 จากสำนักมิลเคิล เทมเปิล กลับเมืองไทยต้นปี 2505 ทำงานแผนกข่าวอยู่สถานทูตอังกฤษและสหรัฐอเมริกาอยู่ระยะหนึ่งก่อนที่จะทำงานเป็นบรรณาธิการสำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ ช่วงปี 2505 - 2512 หลังจากนั้นก็ทำงานที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช นิคยสารหลายฉบับที่อยู่ได้ เพียงระยะสั้น ๆ และทำงานมูลนิธิ ตั้งสำนักพิมพ์และร้านขายหนังสือเอง

มีผลงานทั้งภาษาไทยตีพิมพ์เป็นเล่มไม่ต่ำกว่า 180 เล่ม และภาษาอังกฤษอีกไม่ต่ำกว่า 13 เล่ม

หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าสมควรที่คนทั่วไปควรอ่านและพิจารณาด้วยตนเอง เนื่องจากบันทึกขึ้นสด ๆ ร้อน ๆ ภายหลังจากเหตุการณ์เป็นการให้ข้อมูลจากประจักษ์พยานที่อยู่ใน เหตุการณ์นั้น ๆ สมดังเจตนารมณ์ของ อมร. ที่ต้องการให้เป็นหนังสือที่รายงานข้อเท็จจริงในเหตุการณ์ให้ตรงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด โดยให้ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์แต่ละจุดเป็นผู้เล่า และต้องการให้เป็นหนังสือที่รายงานเรื่องนี้อย่างกว้างขวางที่สุด เพราะเหตุการณ์ 14 ตุลาเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ และในต่างประเทศที่มีคนไทยอยู่ หนังสือเล่มนี้ยังบรรจุภาพการเคลื่อนไหวของขบวนการ 14 ตุลา ทั่วประเทศ สะท้อนพลังอันยิ่งใหญ่ของขบวนการประชาธิปไตยที่เป็นรากเหง้าการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยในยุคต่อมา คือพฤษภาทมิฬ 2535 ภาพหน้าปกของหนังสือเล่มนี้วาดโดยศิลปินที่มีชื่อเสียง คือ ช่าง มูอ์พินิจ สื่อความหมายเยาวชน นิสิต นักศึกษาที่รวมพลังและพลีชีพเพื่อประชาธิปไตย

นอกจากหนังสือเล่มนี้ที่ออกมาภายหลังจากเหตุการณ์แล้วก็มีหนังสือเล่มใหญ่ที่จัดพิมพ์โดย ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยอีกเล่มหนึ่งซึ่งเป็นการรวบรวมเอกสารและภาพเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่สำคัญอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งผู้ที่สนใจอยากทราบประวัติการเมืองไทยในช่วงนั้น ควรจะได้กลับไปหาอ่าน น่าเสียดายที่หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ไม่ได้มีการตีพิมพ์ซ้ำ และยังไม่มีการบรรจุเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไว้ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ระดับมัธยมทั้ง ๆ ที่เป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทย

พรภิรมณ์ เชียงกุล

"วันมหาปิติ" : วารสาร อมร. ฉบับพิเศษ 14 ตุลาคม

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2516

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วารสาร อมร. ฉบับพิเศษ 14 ตุลาคม เป็นหนังสือบันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์กรณีเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 เล่มแรกที่ยังคงมีอยู่ รื้อฟื้น ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่มองว่าเป็นวันที่สังคมไทยต้องเผชิญกับความโศกเศร้าครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เมื่อประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้เรียกร้องให้ได้มาซึ่งการปกครองแบบรัฐสภาต้องเสียชีวิตและเลือดเนื้อจากการปราบปราม ของกองกำลังรัฐบาลภายใต้พลเอกถนอมกิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร กว่าจะได้มาซึ่งชัยชนะ

การที่องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เรียกวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ว่าเป็น "วันมหาปิติ" สวนทางกับที่ชนชั้นนำไทยมองว่าเป็น "วันมหาวิปโยค" เพราะพวกเขามองว่า 14 ตุลาคม 2516

"...เป็นวันที่ประกาศความหวังของประชาชน ว่าตนเองจะได้มีส่วนในการเป็นเจ้าของประเทศเสียที วันที่หัวใจของทุกคนแบ่งบานว่าจะได้ช่วยกันสร้างสังคมที่ดีกว่า วันที่คนไทยมีความหวังว่าจะได้ใช้ความรู้ความสามารถรับใช้ประชาชนอย่างเต็มที่ โดยปราศจากการขัดขวางของคนเห็นแก่ตัวของคนชั่ว วันที่มีความหวังว่าจะทำลายเหล่าทรราชและพรรคพวกที่ทำการกดขี่ประชาชนอย่างรุนแรงทั้งการใช้อาวุธทำลายใช้คุกตะราง ใช้กฎหมาย และการกดขี่ทางเศรษฐกิจอย่างเล็ดเย็น วันที่ทุกคนเบิกบาน มีความหวังในการต่อสู้กับอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ต่อไป

14 ตุลาคม 2516 วันมหาปิติของประชาชนที่จะต่อสู้กับความเลวร้ายที่เหลืออยู่ รากเหง้าของความชั่วที่ยังฝังรากลึกอยู่ มีเรื่องที่จะต้องต่อสู้อีกมาก และใช้เวลายาวนาน จนกว่าจะได้ประชาธิปไตยของประชาชนที่แท้จริง วันที่ประชาชนได้ลืมตาอ้าปากกันอย่างถื่นทั่ว..." (คำนำ)

การลุกฮือเรียกร้องประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของนักศึกษาประชาชนในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นขบวนการที่นำโดยนักศึกษาและปัญญาชน เป็นขบวนการที่มีลักษณะชาตินิยมในระยะแรกและพัฒนาไปสู่ขบวนการทางการเมืองต่อต้านเผด็จการทางทหารในขณะนั้น ซึ่งได้แก่รัฐบาล

พลเอกถนอม กิตติขจร ขบวนการ 14 ตุลาคมเรียกร้องให้มีการนำรัฐธรรมนูญมาใช้ ให้มีการเลือกตั้งและจัดการปกครองโดยระบบรัฐสภาในที่สุด

การลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้มาซึ่งสิทธิเสรีและการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน ความกล้าที่จะเรียกร้องที่ออกมาในรูปแบบของการรวมตัวกันของประชาชนจำนวนมากถือว่าเป็นปรากฏการณ์ครั้งพิเศษในสังคมไทย เมื่อพิจารณาถึงอดีตที่ผ่านมาที่ประชาชนส่วนใหญ่ถูกรอบงำด้วยอำนาจของการขอมจ้านในระบอบเจ้าขุนมูลนายมาช้านาน

หนังสือเล่มนี้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์สมัยใหม่ชิ้นสำคัญ ประกอบด้วยบทความและเนื้อหา 21 บทด้วยกัน ที่มุ่งแสดงให้เห็นว่าพลังประชาชนเป็นพลังทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ และนับวันแต่จะมีความสำคัญ และมีบทบาทในการสร้างประวัติศาสตร์เช่นกัน ไม่ใช่เป็นการผูกขาดหน้าที่ในการกำหนดชะตากรรมของประเทศ โดยชนชั้นผู้ปกครองดังอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะพลังของนิสิตนักศึกษาที่เคยถูกสอนว่า มีหน้าที่เพียงแต่เรียนหนังสือ ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมีผลให้เท่าที่ผ่านมา นิสิตนักศึกษาถูกทำให้เป็นผู้ที่ "มีนชา" ทางการเมือง บทนำของหนังสือเล่มนี้ กระตุ้นให้นักศึกษาตระหนักถึงหน้าที่ของตนและชี้ให้เห็นว่า

"แท้จริง นักศึกษาเป็นประชาชนคนหนึ่ง จะต้องมีสิทธิมีส่วนในการเมืองระหว่างการเมืองกับการศึกษาแล้ว อย่างน้อยที่สุดทั้งสองอย่างนี้ต้องควบคู่กันไปมิใช่เอาแต่ศึกษาเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เรื่องการเมืองอันเป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่ใจ ยิ่งกว่านั้นนักศึกษายังเห็นชัดอีกว่าการเมืองกับการศึกษามีใช้ควบคู่กันเท่านั้น หากการเมืองต้องนำหน้าการศึกษาอีกด้วย..."

(หน้า 14)

หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญในแง่ที่เป็นหนังสือทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากการรวบรวมข้อมูลขององค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตยเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดำเนินอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สนามหลวง ถนนราชดำเนิน การประชุมเพื่อการเคลื่อนไหวก็กระทำกันในคึก อมธ. ทำให้ อมธ. เป็นศูนย์กลางของข่าวสารข้อมูลแทบทั้งหมด หนังสือเล่มนี้บันทึกข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ 5-15 ตุลาคม มีลักษณะของการให้ข้อมูลว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้างมากกว่าการใส่ความคิดเห็นของฝ่ายขบวนการนักศึกษาลงไป ผู้อ่านสามารถใช้วิจารณญาณตัดสินใจข้อสรุปได้ด้วยตนเอง จากข้อมูลซึ่งมีทั้งข้อมูลจากฝ่ายนักศึกษา และฝ่ายรัฐบาลเอง

หนังสือวันมหาปิติ นี้ให้ภาพคุณภาพนครจ้อยักษ์ รายงานการเคลื่อนไหวของนักเรียน นักศึกษา ทุกจังหวัดทั่วประเทศ ในช่วง 2-3 วัน ก่อน และหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมว่า มีการเคลื่อนไหว

สอดคล้องหนุนช่วยการเคลื่อนไหวที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จนทำให้เห็นภาพว่าตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม นักเรียนนักศึกษาต่างลุกฮือกันต่อต้านอำนาจเผด็จการ และเรียกร้องประชาธิปไตยทั่วประเทศ แล้วภาพจึงมานั้นโฟกัสที่การเคลื่อนไหวของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ร่วมกับองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมช.) ก่อน 14 ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการต่อรองเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวปัญญาชนผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คน และช่วงการเคลื่อนขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปตามถนนราชดำเนินเพื่อกดดันรัฐบาล

บทความของ ภูมิ สัน ไรจน์เลิศจรยา ชื่อ "ธรรมศาสตร์ 13-14 ตุลาคม" ให้รายละเอียดแต่ละชั่วโมงที่ผ่านมา ผู้อ่านจะเห็นรายละเอียดเหมือนภาพที่เคลื่อนไหว ความวุ่นวาย ความวิตกกังวล ความตื่นเต้นจนถึงความสับสนวุ่นวายของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่ตำรวจและทหารเข้าปราบปรามขบวนนักศึกษาด้วยความรุนแรง นองเลือด ความกล้าหาญของเยาวชนนักเรียนนักศึกษาที่พร้อมต่อสู้เพื่ออุดมการณ์จะพบได้จากบทความของ จิรนนท์ พิศรปริษา ความรู้สึกสลดใจที่เห็นภาพการบาดเจ็บเสียชีวิตของเยาวชนจากเหตุการณ์นองเลือดจากบันทึกความทรงจำของนางพยาบาลศิริราช, บันทึกของประชาชนจาก "ลูกประคูดุไรย" บันทึกของอาจารย์ สุดาทิพย์ อินทร

หนังสือเล่มนี้ยังได้ให้ข้อมูลที่เป็นวิกฤตการณ์และปมเงื่อนที่สำคัญคือ เหตุการณ์ที่ตำรวจปฏิบัติการอย่างรุนแรงกับนักศึกษาประชาชนที่กำลังสลายตัวกลับบ้านที่ข้างสวนจิตรลดาในรุ่งเช้าของวันที่ 14 ตุลาคมและเป็นชนวนก่อให้เกิดการปะทะกันของกองกำลังตำรวจและทหารกับนักศึกษาประชาชนต่อมาทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมากต่อมา ผู้บันทึกเหตุการณ์ข้างสวนจิตรลดาเป็นนักข่าวชื่อเชิดสกุล เมฆศรีวรรณ เขียนบันทึกความทรงจำไว้ในบทความ "ฟ้าสาบที่ข้างสวนจิตรฯ" เชิดสกุล เป็นประจักษ์พยานอยู่ในจุดที่เกิดเหตุอย่างใกล้ชิดและตัวเขาเองได้รับบาดเจ็บจากการถูกตำรวจยิงที่ตาข้างขวาจนตาบอดสนิท และเขียนบันทึกนี้ภายหลังจากเหตุการณ์ไม่นาน ข้อเท็จจริงที่ได้จึงน่าเชื่อถือ เมื่อผู้อ่านได้อ่านบทความของเชิดสกุลก็จะทราบได้ว่า ใครคือผู้ที่สมควรรับผิดชอบต่อการนองเลือด 14 ตุลาคม เพราะถ้าไม่ใช่เป็นเพราะการขัดขวางของบุคคลนี้ที่ไม่ให้ขบวน 14 ตุลา ผ่านเพื่อจะได้แยกย้ายกันกลับบ้านอย่างสันติแล้ว เหตุการณ์ 14 ตุลา ก็จะเป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยโดยไม่เสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด

อีกปมเงื่อนหนึ่งคือ ความขัดแย้งไม่เข้าใจกัน ซึ่งเกิดจากความหวาดระแวงหรือการถูกขู่ข่มในหมู่ผู้นำนักศึกษาในขณะที่เคลื่อนขบวนในวันที่ 14 ตุลาคม บทความของสมาน เลือดดวงหัด "ก่อนจะถึง 14 ตุลาคม" จะให้รายละเอียดในฐานะผู้อยู่ในเหตุการณ์สะท้อนสภาพความเป็นจริงของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคุมผู้คนจำนวนมาก ประมาณเกือบแสนคน การขาดการสื่อสารภายใต้สภาวะจิตใจที่สับสน จากความรู้สึกรับผิดชอบและประสบการณ์ที่ยิ่งใหญ่ไม่คาดหมาย

หนังสือ วันมหาปิติ นี้ มีลักษณะของการให้ข้อมูลทั้งสองด้านด้วยการรวบรวมแถลงการณ์ของทั้งฝ่ายขบวนการนักศึกษา 14 ตุลา และรัฐบาลเข้าไว้ด้วยกันจำนวนมาก

หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าสมควรที่คนทั่วไปควรอ่านและพิจารณาด้วยตนเอง เนื่องจากบันทึกขึ้นสด ๆ ร้อน ๆ ภายหลังเหตุการณ์เป็นการให้ข้อมูลจากประจักษ์พยานที่อยู่ใน เหตุการณ์นั้น ๆ สมคังเจตนาธรรมของ อมร. ที่ต้องการให้เป็นหนังสือที่รายงานข้อเท็จจริงในเหตุการณ์ให้ตรงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด โดยให้ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์แต่ละจุดเป็นผู้เล่า และต้องการให้เป็นหนังสือที่รายงานเรื่องนี้อย่างกว้างขวางที่สุด เพราะเหตุการณ์ 14 ตุลาเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ และในต่างประเทศที่มีคนไทยอยู่ หนังสือเล่มนี้ยังบรรจุภาพการเคลื่อนไหวของขบวนการ 14 ตุลา ทั่วประเทศ สะท้อนพลังอันยิ่งใหญ่ของขบวนการประชาธิปไตยที่เป็นรากเหง้าการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยในยุคต่อมา คือพฤษภาคมปี 2535 ภาพหน้าปกของหนังสือเล่มนี้วาดโดยศิลปินที่มีชื่อเสียง คือ ช่าง มุลทิณี สื่อความหมายเขวชวน นิสิต นักศึกษาที่รวมพลังและพลีชีพเพื่อประชาธิปไตย

นอกจากหนังสือเล่มนี้ที่ออกมาภายหลังเหตุการณ์แล้วก็มีหนังสือเล่มใหญ่ที่จัดพิมพ์โดย ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยอีกเล่มหนึ่งซึ่งเป็นการรวบรวมเอกสารและภาพเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่สำคัญอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งผู้ที่สนใจอยากทราบประวัติการเมืองไทยในช่วงนั้น ควรจะได้กลับไปหาอ่าน น่าเสียดายที่หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ไม่ได้มีการตีพิมพ์ซ้ำ และยังไม่มีการบรรจุเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไว้ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ระดับมัธยมทั้ง ๆ ที่เป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทย

พรภิรมณ์ เชียงกูล

วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2486

ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์

(พ.ศ. 2456-2533)

วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ เป็นหนังสือแนววิชาการด้านวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ แบบตะวันตกเล่มแรก ๆ ที่นักวิชาการไทยนำทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกมาเผยแพร่และประยุกต์ใช้กับวรรณคดีและบริบทสังคมวัฒนธรรมไทย ผู้แต่งและเรียบเรียง คือ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานการศึกษาระดับปริญญาตรีจนถึงปริญญาเอก ในประเทศตะวันตกมาโดยตลอด (B.A. Hons. (Hons. (Oxon), Docteur de l' Université de Paris) ผลงานชิ้นนี้กล่าว สำหรับการพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก ในปีพ.ศ. 2486 คงจะออกก่อกมลนมนนแบบ “ฝรั่งจ๋า” ในความรู้สึกของผู้อ่านจำนวนไม่น้อย แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่ระบบการศึกษาไทยทุกด้าน กำลังต้องการสิ่งแปลกใหม่ โดยเฉพาะหลักจิตวิทยา และแนวทางการศึกษาจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะจากสำนักจิตวิทยาและอเมริกา การ “นำเข้า” ทางทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ โดย ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ จึงสอดคล้องกับความต้องการที่จำเป็นในทันที เพราะแนวทางการศึกษาวิจารณ์ประเมินคุณค่าทางวรรณคดี ไทยเรารับอิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตก โดยเฉพาะจากอู่อารยธรรมอินเดีย ซึ่งฝังรากลึกอยู่ในระดับโครงสร้างทางวัฒนธรรม ศาสนา และระบบจิตสำนึก ของชาวสยามมายาวนาน โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษา ซึ่งเป็นผลผลิตจาก “วัดและวัง” และในหมู่นักชนชั้นปกครอง หลังจากการพิมพ์ครั้งแรก หนังสือเล่มนี้ได้รับการพิมพ์ต่อเนื่องถึง 6 ครั้ง เมื่อสิ้นปีพ.ศ. 2519 โดยได้มีการพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2492, ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ. 2503, ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ. 2514, ครั้งที่ 5 ปี พ.ศ. 2518 และครั้งที่ 6 ปี พ.ศ. 2519 เฉพาะสองครั้งหลัง เป็นการพิมพ์ต่อเนื่องกันปีละครั้ง ระหว่างปี 2518-2519 นับเป็นสถิติที่สะท้อนความสนใจและความตื่นตัวด้านวรรณคดีวรรณกรรม และการวิจารณ์หนังสือ ในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี

ในพระนิพนธ์คำนำสำหรับการพิมพ์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ เป็นครั้งแรก “วรรณไวทยาการ” หรือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยาการ ต่อมาคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์ นายกราชบัณฑิตยสถานในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นองค์พระบิดา ผู้ทรงบุกเบิกการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีแบบตะวันตกในวงการวรรณคดีไทย ได้ทรงกล่าวแสดงความนิยมผู้แต่งว่า

“บัดนี้ ฉันมีความยินดีเป็นอันมากที่ นายวิทย์ ศิวะศรียานนท์ ราชบัณฑิตในประเภทวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งได้รับคุณูปกตในทางวรรณคดีมาจากต่างประเทศ และเป็นอาจารย์สอนอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วยนั้น

ได้แต่งหนังสือเรื่องวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์อย่างละเอียดลออ ตอบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งฉันได้ตั้งไว้แก่ตนเอง...อภิปรายหลักวิชาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยชี้ตัวอย่างทั้งจากวรรณคดีไทยและวรรณคดีต่างประเทศ เป็นข้อมูลความรู้ และความคิดเห็น ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในเรื่องวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา หรือมิใช่ศึกษานั้นเป็นอันมากทีเดียว”

นายวิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้แสดงว่า วรรณคดีคืออะไร เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างไร มีกำเนิดมาอย่างไร แบ่งประเภทออกไปอย่างไร มีสำนักวางหลักเกณฑ์อย่างไร ทั้งได้ชี้แจงถึงการศึกษาวรรณคดี เฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของคนไทย และอภิปรายหลักในการวิจารณ์วรรณคดีไว้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนดี อ่านง่าย และเป็นหลักวิชาที่เชื่อถือได้มีรสต่าง ๆ สำหรับที่ผู้อ่านที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ กัน จะเลือกอ่านบางตอนให้ลึกซึ้งและละเอียดลออต่อไปได้”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้แต่งจะเป็น “นักเรียนนอก” แต่ก็ เป็น “นักเรียนนอก” ที่มีความฝังใจในวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะวรรณคดี ดังที่ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้เขียนเกริ่นกล่าวในคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกว่า

“หนังสือเล่มนี้ เป็นน้ำพักน้ำแรงของผู้ที่รักวรรณคดีอย่างชีวิตจิตใจ ความรักวรรณคดีของผู้เขียนแต่แรกก็เกิดจากรักวรรณคดีไทย ซึ่งเป็นวรรณคดีของบ้านเกิดเมืองนอน ต่อมาจึงขยายออกไปถึงวรรณคดีสากล เมื่อได้ศึกษาวรรณคดีจริง ๆ จัง ๆ ผู้เขียนเกิดความคิดขึ้นว่า วรรณคดีไม่ว่าของชาติใดภาษาใดย่อมมีลักษณะใหญ่ ๆ ที่เป็นลักษณะสำคัญอันเป็นแม่บทของลักษณะอื่น ๆ ละม้ายคล้ายคลึงกันทั้งนั้น ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นการสำแดงส่วนที่ลึกซึ้งของจิตในมนุษย์ ซึ่งแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย มนุษย์ไม่ว่า ศิวหรือตาสีอะไร ย่อมรัก เกลียด โกรธ แค้น ในลักษณะและจากเหตุอย่างเดียวกันทั้งนั้น ความแตกต่างกันในสำเนียงและภาษา ในกิริยาท่าทางและรูปร่างภายนอก ไม่ควรทำให้เราทึกทักเอาว่าจิตใจมนุษย์เฉพาะในส่วนใหญ่จะแตกต่างกันไปด้วย นี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนขยายวงการอ่านออกไปถึงวรรณคดีชาติอื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้เขียนจะสนใจในวรรณคดีสากลเป็นอันมาก ผู้เขียนก็ได้ปักใจแน่วแน่ที่จะย้ะวรรณคดีไทยเป็นหลักเสมอ เพราะเห็นและภูมิใจเป็นอย่างยิ่งว่า วรรณคดีไทยมีลักษณะหมดจดงดงามและเฉียบ

แหลมลึกซึ่งไม่แพ้วรรณคดีของอารยชาติอื่น ๆ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพราะวรรณคดีไทยเป็นมรดกดั้งเดิมของชาติ เป็นสิ่งซึ่งต่อไปจะเป็นเครื่องแสดงว่าเรามีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นของเรามาแต่ดั้งเดิมจริง ๆ ...สิ่งที่จะช่วยให้ไทยคงเป็นไทยอยู่ได้แน่นอนอย่างหนึ่ง ก็คือ วรรณคดีของเรา”

นับได้ว่า ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เป็นผู้ที่สามารถ “ก้าวล่วง” เวลาได้อย่างแท้จริงในการแสดงออกซึ่งความเข้าใจคุณค่าของวรรณคดีไทย ไม่เพียงแต่ในฐานะเป็น “มรดกดั้งเดิมของชาติ” หากยังเป็น “ตัวตน” ของความเป็นไทย ที่จะช่วยให้ไทยคงความเป็นไทยอยู่ได้ แม้ว่า “อำนาจวิทยาศาสตร์ ทำให้ชีวิตของคนตะวันตกคล้ายคลึงกันมากขึ้นทุกที” ความเห็นดังกล่าวนี้ เป็นความนึกคิดที่ตกผลึกของนักเรียนนอกอย่าง ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เมื่อปี พ.ศ. 2486 เมื่อเมืองไทยยังไม่มีโทรศัพท์มือถือในขณะนั้นคอมพิวเตอร์ยังไม่เกิด และทางด่วนข้อมูลอาจเป็นจินตนาการเฟื่องของคนไม่ปกติ “ความคิดตกผลึก” ในญาณทัศนะ (VISION) และความหยั่งเห็น (INSIGHT) ของดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ย่อมสะท้อนคุณค่าโดยองค์รวมของหนังสือทั้งเล่มไปในตัว ยังอาจกล่าวได้ว่าแม้วันเวลาได้ผันผ่านไปจนถึง 55 ปี ที่หนังสือเล่มนี้ได้รับคัดเลือกให้เป็น “หนึ่งในร้อย” เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ยังไม่จืด แนวคิดของหนังสือเล่มนี้ก็ยังไม่จืด อีกทั้งรศ.ชาติก็หาได้เฟื่องหรือปร่าแปร่งไปไม่

นอกจากนี้ ยังมีทัศนะเฉพาะคนที่ท้าทายอย่างที่สุดของ ดร.วิทย์ ที่ว่าด้วยแนวการแบ่งวรรณคดีไทยว่า หากควรเอาทฤษฎีตะวันตกมาจัดแบ่งอย่างตายตัวไม่ สำหรับ ดร.วิทย์ การแบ่งวรรณคดีเป็นคลาสสิกและโรแมนติค ไม่มีความหมายเลยเมื่อใช้กับวรรณคดีไทย

“หนังสือเล่มนี้ เป็นผลของข้อคิดเหล่านี้ของผู้เขียน อาจอ่านในทำนองความเรียงธรรมดาก็ได้ ในทำนองคำราก็ได้ คือเป็นหนังสือที่ว่าด้วยธรรมชาติและหน้าที่ของวรรณคดีทั่วไปแต่เป็นคำรารวรรณคดี ซึ่งเขียนจากความคิดเห็นของคนไทย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้พยายามเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ ของวรรณคดีต่างประเทศเสมอ ในการอภิปรายที่ดี ในอุทาหรณ์ที่ดีก็สามารถทำได้ ผู้เขียนย่อมอ้างของไทยขึ้นมาเทียบ เพื่อแสดงความวิเศษของวรรณคดีไทยก็มี เพื่อเป็นเครื่องแนะให้เห็นความบกพร่องของวรรณคดีเราบางอย่างก็มี”

อนึ่ง ผู้เขียนได้นำข้อคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ ในวรรณคดีมาอภิปราย แต่ทั้งนี้หาใช่เพื่อให้นักประพันธ์หรือนักวรรณคดีไทยยอมรับทฤษฎีเหล่านั้นอย่างมีดมนมิได้ ตรงกันข้ามผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า ในบางกรณีข้อคิดเหล่านั้นไม่มีความหมายเลย เมื่อมาใช้กับวรรณคดีของเรา เช่นกรณีการ

แห่งวรรณคดีเป็นคลาสสิก และโรแมนติก เป็นต้น แต่โดยที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่วาดด้วยวรรณคดีทั่วไปด้วย ผู้เขียนจึงนำทฤษฎีเหล่านี้มาบรรยายและอธิบายไว้อย่างละเอียด

นับจนถึงปีพุทธศักราชปัจจุบัน ดูเหมือนว่าจะยังไม่มีใคร “ขานรับ” หรือ “คัดค้าน” และหรือ “ค้นคว้า” ต่อเนื่องจากที่ ดร.วิทย์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้เป็นประการสำคัญข้างต้นอย่างลุ่มลึก แม้ว่าในระยะต่อมามีผู้ศึกษาวรรณคดีไทยในเชิงวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ข้อสังเกตที่ “ท้าทาย” ดังกล่าว ยังไม่มีผู้ใดสานต่ออย่างจริงจัง

สำหรับในฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง ปีพ.ศ. 2492 ดร.วิทย์ ปรับปรุงเพิ่มเติมบางส่วนให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยเฉพาะได้เพิ่มภาคผนวกอธิบายศัพท์วิชาการต่าง ๆ ทางวรรณคดีที่พบเห็นกันบ่อย ๆ เพื่อประโยชน์แก่นักศึกษาทางอักษรศาสตร์และวรรณคดี รวมทั้งประชาชนที่ใฝ่ใจในทางนี้ทั่วไป ผู้แต่งได้ระบุว่าหนังสือเล่มนี้อ่านวยประโยชน์แก่คนหลายประเภทเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนเตรียมอุดมอักษรศาสตร์ นักเรียนฝึกหัดครูประถมและมัธยม ครูอาจารย์อักษรศาสตร์และวรรณคดีทั้งวรรณคดีไทยและสากล นักวิจารณ์ และนักหนังสือพิมพ์ทั่วไป

อีกสิบปีผ่านไป ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองก็หมดไปจากตลาด มีเสียงเรียกร้องมากจนสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยขอรับจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2503 ดร.วิทย์ ต้องไปติดตามหาฉบับพิมพ์ครั้งที่สองซึ่งขาดตลาดไปนานจากต่างจังหวัด และนำมาปรับปรุงขยายเนื้อหาส่วนที่จะเป็นหลักที่จะช่วยให้ “สำเนียงความงามในวรรณคดี ตลอดจนการวินิจฉัยคุณค่าของวรรณกรรมลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระแสการวิจารณ์วรรณคดีแนวอื่น ๆ ได้เริ่มก่อตัว และส่งอิทธิพลในหมู่ผู้รักการอ่านอย่างกว้างขวาง ดร.วิทย์ ได้แสดงถึงความ “ไม่หยุดนิ่ง” ดังคำชี้แจงในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 ซึ่งให้ประโยชน์ต่อผู้อ่านในแง่ของความเข้าใจบรรยากาศการศึกษาวรรณคดีวรรณกรรมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากทีเดียว

“ในช่วงระยะ 17 ปีที่ผ่านมา การศึกษาวิชาวรรณคดีได้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปมาก เกิดแนวและทัศนะใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ทั้งที่เกี่ยวกับการสร้าง การอ่าน และการวิจารณ์วรรณคดี ความก้าวหน้าในวิชาจิตวิทยา เฉพาะอย่างยิ่งจิตวิเคราะห์ (PSYCHOANALYSIS) ความหมายของคำ (SEMANTICS) มานุษยวิทยา และโบราณคดี ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีมากขึ้น นอกจากนั้นลัทธิการเมืองบางลัทธิ ยังเข้ามามีอิทธิพลครอบงำความคิดความเห็นและท่าทีของผู้อ่านผู้ฟังบางหมู่ที่มีต่อวรรณคดีด้วย ในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นใหม่ จึงจำเป็นต้องแก้ไขและเพิ่มเติมข้อความบางประการ เพื่อให้เข้ากับสภาพความคิดเห็นในปัจจุบัน”

เนื้อหาสำคัญที่ ดร.วิทย์ คั่นกว่าขีดเขียนเพิ่มเติมเข้าไปใหม่ คือ บทที่ว่าด้วย “ความงามและศิลปะ” และ “ศิลปะเพื่อศิลปะ” ตลอดจนได้แทรก “แนววิจารณ์วรรณคดีในสมัยปัจจุบัน” และคำอธิบายว่าด้วย “เรื่องสั้น” เข้าไปด้วย จึงอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ตลอดระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมา นับแต่การจัดพิมพ์ครั้งแรก หนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ถือว่าเป็นตำรา และความเรียงแนว “สถาบัน” จัดเป็น “ต้นแบบ” ที่วงการวรรณคดียอมรับและเชื่อถือ และสามารถครองความเป็นสถาบันมาโดยตลอด จนกระทั่งกระแส “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” ขยับเขยื้อนเข้ามาท้าทายและสั่นคลอนวงการ ดร.วิทย์ ในฐานะ “ราชบัณฑิต” จึงถูกขอร้องประหนึ่งเป็น “จ้าวยุทธจักร” ที่จะต้องร้ายทวนออกไปด้านรับ ปกป้องป้อมค่าย และขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ในฐานะ “นักวรรณคดีสากล” ที่จะช่วยประสานแนวคิดที่ขัดแย้งคนละขั้ว กระทั่ง “สุดโต่ง” (EXTREMISM) ของทั้งสองค่าย ทั้งยังพยายามชี้ให้เห็น “แนวทางศึกษาวรรณคดี” (LITERARY APPROACH) แนวใหม่ ๆ เช่น จิตวิทยาวิเคราะห์ และมานุษยวิทยา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวทางศึกษาวรรณคดีของสำนักสังคมสังคมนิยม (SOCIAL REALISM) เป็นกระแสที่มาแรงที่สุดในช่วงต้น 25 พุทธศตวรรษ เช่น กลุ่มอักษรสาส์น ที่มีสุภา ศิริมานนท์, นายผี (อัสนี พลจันทร์), ทวีปวร (ทวีป วรดิศ), รวมทั้งจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นแกนนำการเคลื่อนไหวทางวรรณคดีวิจารณ์ครั้งสำคัญนี้

อย่างไรก็ตาม เป็นที่เข้าใจได้ว่า แม้จะมีสังกัดเป็น ฝ่าย “ราชบัณฑิต” ที่จะต้องทำหน้าที่พิทักษ์คุณค่าของวรรณคดีไทยในฐานะมรดกของชาติ ดร.วิทย์คงจะมีได้ร้ายทวน “ปฏิกิริยา” ออกไปให้เสียฟอร์ม หากทำหน้าที่ “ทูตสันติ” หรือกระทั่ง “ทูตวัฒนธรรม” อย่างสง่างามทีเดียว ดังจะได้กล่าวต่อไป

สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ผู้เสนอจัดพิมพ์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ของ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เป็นครั้งที่ 3 นั้น ในขั้นต้นเริ่มกิจการในรูปกลุ่มเมื่อปี พ.ศ. 2499 โดยมีศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนเป็นประธาน ต่อมาได้รับอนุญาตจากทางราชการให้ก่อตั้งจดทะเบียนเป็นสมาคมเมื่อ 28 พฤษภาคม 2501 ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนรักษานายกราชบัณฑิตยสถาน ได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมคนแรก สมาคมฯ ได้เข้าเป็นสมาคมสมาชิกในองค์การนักเขียนระหว่างชาติ คือ P.E.N. INTERNATIONAL ซึ่งมีสำนักงานกลางอยู่ที่อังกฤษ โดยได้รับการรับรองเป็นเอกฉันท์ ในที่ประชุมสมัชชานักเขียนระหว่างชาติครั้งที่ 30 ณ เมืองแฟรงเฟิร์ต ประเทศเยอรมันนีตะวันตก เมื่อสิงหาคม 2502 การเข้าเป็นสมาชิกของ P.E.N. เท่ากับว่า สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย จะต้องมีการร่วมมือกับ P.E.N. ที่สำคัญก็คือ จะต้องถือว่า

“งานวรรณกรรมทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นของชาติใด จะต้องเป็นสิ่งถ่ายทอดถึงกันระหว่างชาติ แม้จะมีวิกฤตการณ์ทางการเมืองหรือทางสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ตาม ในสถานการณ์ทั้งปวงและโดยเฉพาะแม้ในยามศึกสงคราม งานศิลปะอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ จะต้องปลอดพ้นจากความ

ซึ่งเคยทางสัญชาติหรือทางการเมือง สมาชิกขององค์การนักเขียนระหว่างชาติพึงปฏิบัติตามสามารถแห่งคนเสมอ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีและความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างชาติต่าง ๆ สมาชิกทั้งหลายให้คำมั่นว่าจะพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อช่วยขจัดความชิงชังกันทางเชื้อชาติ ชนวรรณะหรือสัญชาติ และสมาชิกจะเตือนอุดมการณ์ที่ว่า มนุษยชาติมีอยู่เพียงหนึ่งและรวมอยู่ในโลกเดียวกัน และองค์การนักเขียนระหว่างชาติยึดมั่นในหลักว่า ความคิดของบุคคลย่อมจะถ่ายทอดถึงกันได้โดยอิสระในหมู่คนชาติเดียวกัน และระหว่างต่างชาติ องค์การนักเขียนฯ มีฐานะเป็นที่รับรอง และได้รับการส่งเสริมขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติทั้งทางร่วมการงาน และการเงินอุดหนุนบางรายการ”

(“บอกเล่า”, โดยสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในการจัดพิมพ์วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ครั้งที่ 3, 2504)

ส่วนในทางการประเมินคุณค่างานของ ดร.วิทย์นั้น สมาคมภาษาและหนังสือได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในการชี้แจงสาเหตุที่หยิบยกงานสำคัญชิ้นนี้มาพิมพ์ว่า “สอดคล้องกับอุดมการณ์” ของ P.E.N. ดังนี้

“สมาคมได้พิจารณาเห็นว่า หนังสือเรื่อง วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ของ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ซึ่งเคยพิมพ์เผยแพร่มาสองครั้งแล้วขณะนี้หาฉบับได้ยากและเป็นที่เรียกร้องต้องการของนักอ่าน นักศึกษา นักเขียน และครูอาจารย์ ตลอดจนประชาชนผู้สนใจทางวรรณศิลป์จำนวนมาก หนังสือ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ มีคุณค่าสมแก่การยกย่องส่งเสริมเผยแพร่ตามแนววัตถุประสงค์ของสมาคมภาษาและหนังสือฯ ทั้งเป็นการสอดคล้องกับอุดมการณ์ขององค์การนักเขียนระหว่างชาติและองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติอีกด้วย”

หนังสือเล่มนี้ จึงได้รับการจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 ด้วยเกียรติที่สูงส่งยิ่งขึ้นเพราะมีทั้งสมาคมภาษาและหนังสือฯ อุดมการของ P.E.N. INTERNATIONAL เป็นตราประทับ และเป็นการจัดพิมพ์เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในโอกาสที่ประเทศไทย โดยคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติได้จัดงานสัปดาห์แห่งศิลปะและวรรณคดีระหว่างชาติขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อมาก็ได้ตีพิมพ์ในปี 2514 เพราะหนังสือได้ขาดตลาดไปอีกแล้วเช่นกัน และยังได้

มีการจัดพิมพ์ใหม่ อีกสองครั้ง คือครั้งที่ 5 ปี 2518 ครั้งที่ 6 ปี 2519 โดยได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางในช่วงกระแสแห่งการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีดังได้กล่าวแล้ว

ทัศนะทางวรรณคดี ของ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ที่ได้แสดงไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็นทัศนะที่ “ตกผลึก” ที่ได้ผ่านการขบคิด ใคร่ครวญกลั่นกรองแล้วอย่างรอบคอบ งานวรรณคดีวิจารณ์ของ ดร.วิทย์ มิใช่งานวิจารณ์เชิงทดลองปฏิบัติ และก้าวล่วงระดับ “วิเคราะห์” (ANALYSIS) แล้ว หากเป็นงานที่สะท้อนถึง “ระดับทฤษฎี” ทางวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ โดยสื่อออกมาเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย และนำเอาทฤษฎีประสานกับงานวรรณคดี เรื่องราวในวรรณคดี หรือตัวละครในวรรณคดีไปโดยตลอด โดยได้แสดงออกมาเป็นทัศนะของตนเองอย่างแจ่มแจ้ง งานระดับนี้จัดว่าเป็นงานระดับ “สังเคราะห์” (SYNTHESIS) ซึ่งหาตัวจับยากในวงการวรรณคดีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรอบรู้ ลึกซึ้ง รอบด้าน และความเป็นสากล (UNIVERSAL) ของท่านนั้น ยากที่จะหา “นักวรรณคดี” รุ่นเดียวกับท่าน หรือรุ่นหลังมาเทียบเคียงท่านได้ ท่านสามารถที่จะกล่าวอธิบายถึงทัศนะทางวรรณคดีหนึ่ง ๆ โดยประสานไปได้รอบทิศ โยงใยถึงวรรณคดีเอก ๆ ของมนุษยชาติได้อย่างรวดเร็ว จับใจ และกระชับ ทว่าตอกลึก และสลักเสลา งานชิ้นนี้จึงมี “ความงาม” ที่มีคุณค่าในตัวเอง นอกเหนือจาก “ความแรง” ทางทฤษฎีและวิชาการ “ความงาม” และ “ความแรง” ทางวิชาการดังกล่าวดำเนินตั้งแต่ต้นเล่มจนถึงปลายเล่ม ตัวอย่างเช่น เมื่อเริ่มต้นอธิบายว่า “วรรณคดีคืออะไร” ดร.วิทย์ จะอธิบายเชิงพรรณนาความอย่างจับใจ แต่ครอบคลุมเนื้อหากว้างขวางและแนวคิดที่ลึกซึ้ง ในข้อความเพียงไม่กี่บรรทัด ผู้อ่านก็รู้สึกเหมือนได้อ่านวรรณคดีไปทั่วโลก โดยที่วรรณคดีไทยก็มีที่ทางของคนอย่างมั่นคงในบริบทวรรณคดีของโลก

“วรรณคดีอันเป็นคำที่เราบัญญัติขึ้นให้เทียบคำ LITERATURE ในภาษาอังกฤษ หมายถึงบทประพันธ์ที่ร่ดริงร่ริงใจ ผู้อ่านปลุกมโนคติ (IMAGINATION) ทำให้ผลิตเพลนและเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ละม้ายคล้ายคลึงกับอารมณ์ของผู้ประพันธ์ วรรณคดีอาจสอนใจเราได้ทางอ้อม แต่ไม่ใช่หนังสือเทศน์และอาจเปิดหูเปิดตาเราโดยให้เราได้เห็นชีวิตและแง่ของชีวิตแปลก ๆ ต่าง ๆ แต่วรรณคดีไม่ใช่ตำรา หนังสือศาสนาอาจเป็นวรรณคดีได้ ถ้าบังเอิญมามีลักษณะของวรรณคดี เช่นคัมภีร์ไบเบิล พระปฐมสมโพธิ และเทศน์ของบอสสิเอท์ และของบูร์ ดาลู¹ บางกัมภ์ และคำราบางอย่างก็อาจสังเคราะห์เข้าเป็นวรรณคดีได้เหมือนกัน เช่น ตำราที่แต่งเป็นบทกลอนเพราะพริ้ง ทำให้เราผลิตเพลนในรสกลอน จนลึ้มคิดถึงใจความในทำนอง

¹ นักพรตคนสำคัญ แห่งราชสำนักฝรั่งเศสในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (“วรรณคดีคืออะไร”, วิทย์ 2519 : 1-2)

เดียวกัน หนังสือปรัชญาบางเล่ม เช่น ไตรภูมิพระร่วง PENSEE ของปาสกาล และ LA RECHERCHE DE LA VERITE ของมาล บรองซ์ และเอมิล ของรุสโซ ก็เป็นวรรณคดี ภาพยนตร์ไตรภูมิพระร่วง และความพรรณนาลักษณะแปดกัณฑ์ ความพรรณนาตอนการเกิดของเด็กกัณฑ์ อ่านสนุกออกรส เพราะพรรณนาเห็นจริงเห็นจัง และมีภาพเปรียบเทียบเหมาะ ๆ ความรู้ในทางโลกสัจฐานและปรัชญาที่ไตรภูมิพระร่วงให้แก่เราเป็นความรู้ที่ล้ำสมัย อันวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าผิดพลาดไป แต่การที่ไตรภูมิไม่ให้ความรู้เรานี้ กลับเพิ่มความบันเทิงให้แก่เรา”

ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่า วิธีคิดวิธีนำเสนอ “ความรู้” ด้านวรรณคดีของ คร.วิทย์ จะมีลักษณะเป็น “DIALOGUE” อยู่ในตัวเอง คือเหมือนกับเป็นบทสนทนา ได้ตอบ ระหว่างกันภายในปริมณฑลของความคิดของทั้งผู้แต่งและผู้อ่าน มี “ARGUMENT” คือ ข้อโต้แย้งอยู่เป็นคู่ ๆ ตลอดเวลา แล้วก็มี “คำตอบ” ที่มีใช้เป็นสูตรสำเร็จรูป หากเป็นตัวอย่างวรรณคดีอันหลากหลาย ที่ผู้แต่งได้คำตอบเชิงสังเคราะห์อยู่ในความคิดและความรับรู้อันคกผลึกของผู้แต่งเองมานานแล้ว จึงหยิบยกมาประสาน เพื่อประกอบคำอธิบายได้ในทันที อย่างเหมาะสมเจาะ กระชับ รัดกุม โดยที่วรรณคดีไทยก็เป็นหนึ่งในองค์ความรู้ที่คกผลึกแล้วของท่าน และท่านก็สามารถหยิบยกมาร่วมขบวณวรรณคดีโลกได้อย่างไม่ขัดเขิน และลงตัวพอดีในบริบทหนึ่ง ๆ ถิลาการนำเสนอ วรรณคดีวรรณคดีวิจารณ์ จะมีลักษณะเช่นนี้เกือบโดยตลอดทั้งเรื่อง แสดงถึงความเป็น “ผู้รู้” ที่หมั่นตั้งคำถามให้กับตนเอง และช่วยให้อ่านทั้งอาจจะคล้อยตามและร่วม “โต้แย้ง” ตั้งโจทย์ให้กับตนเอง ขณะที่อ่านเป็นระยะ ๆ ไปด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่จะช่วยยืนยันลักษณะถิลา วิธีคิด การตั้งคำถาม-การให้คำตอบ เหมือนกับกลองกลที่ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ชวนให้เปิดออกมาเพื่อไขคำตอบที่ยากยิ่งขึ้น แต่ที่ “สนุกคิด” ยิ่งขึ้น ดังนี้

“วรรณคดีส่วนใหญ่ส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องสฤคิสรเรสิริฤกฤคฤคานิหารของกษัตริย์หรือนักรบของชาติ การกระทำอันห้าวหาญและองอาจของเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นชาติใดภาษาใดย่อมทำให้เกิดความตื้นตันในใจแก่ผู้ได้พบเห็น พฤติกรรมของวิลเลียม เทล ชาวสวิส และลีโอนีดาส นักรบกรีก ที่ต่อต้านกองทัพเปอร์เซียจนตัวตายในที่รบ ทั้ง ๆ ที่มีทหารอยู่ด้วยคนแต่เพียงหยิบมือเดียว ยันดาร์คหญิงสาวชาวบ้านนอกฝรั่งเศส ที่บังอาจกุมเพื่อนร่วมชาติเพียงเล็กน้อยต่อต้านแสนยานุภาพของชาวอังกฤษ - ชาวบ้านบางระจันของเราที่แสดงน้ำใจอันกล้าหาญ ต่อผู้เข้าศึกอย่างไม่ถอยหลังเลยสักก้าว

เดียว ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า กำลังเดินเข้าไปสู่ความตาย เป็นที่จับใจของบรรดาวิเม่ ที่เป็นชาติอื่น ชิลเลอร์ ชาวเยอรมันแท้ ๆ ยังสดุดีการกระทำของยัณดาร์ค หญิงชาติที่เป็นข้าศึก ไว้ในบทละคร *DIE JUNGFRAN VON ORLEANS* และได้สร้างอนุสรณ์แห่งความกล้าหาญของวิลเลียม เทล ไว้ในเรื่อง *WILHELM TELL* ส่วนพฤติกรรมอันน่าสรรเสริญของวีรบุรุษโรมันโบราณก็ได้ถูกจารึก ไว้ใน *LAYS OF ANCIENT ROME* ของ *MACAULAY* เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจชาวอังกฤษ”

(“กำเนิดแห่งวรรณคดี” วิทย 2519 : 6)

นอกเหนือจากทัศนะอันเป็นสากล และวิธีการนำเสนออันน่าสนใจของ ดร.วิทย ดังได้กล่าวแล้ว “จุดยืน” ของดร.วิทย ที่แสดงออกอย่างคงเส้นคงวาในหนังสือ *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์* เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้งานของท่านคงคุณค่า ผ่านยุคสมัยหนึ่ง ๆ ได้โดยที่ไม่ตกเวที ไม่ตกโลก หรือไม่โคดเคี้ยว แม้ในทุกวันนี้ “จุดยืน” นี้ก็ยังคงสามารถ “อยู่ได้” ในบริบทสังคม วัฒนธรรมและการเมืองปัจจุบัน ในขณะนี้ งานวรรณคดีวิจารณ์ของท่านอาจมีบทบาทรับใช้บางยุคสมัยได้เป็นอย่างดี แต่เมื่อก้าวเข้าสู่บริบทใหม่ อาจจะไม่สอดคล้องเสียแล้ว เป็นต้นว่า “จุดยืนที่ร่วมกันกับคนยากคนจน ทว่ามีใช้รูปความสงสารเห็นใจ หากเป็นจุดยืน ร่วมกับ “ชาตินิยม” ด้วยกัน

“ในโคลงของวิกเตอร์ ฮูโก บางโคลง เช่น โคลงที่กล่าวถึงขอลาน และคนจนหรือในเรื่อง *Les Miserables* ก็เหมือนกัน วิกเตอร์ ฮูโก คงแต่งขึ้นเพราะความสงสารคนยากคนเหล่านี้นี้ แต่มิได้มีความประสงค์จะก่อให้เกิดอารมณ์โศกแก่ผู้อ่าน ตรงกันข้ามเขาปรารถนาจะเชิดชูคุณความดีของคนเหล่านี้นี้ โดยเตือนให้เรามองลอดภายนอกอันมอชอชอมซ่อ เข้าไปเห็นภายในอันงามไปด้วยคุณธรรม ชาตินิยมจะก้าวหน้าไปก็ด้วยอาลัยมนุษย มีใจเมตตากรุณาและโอบอ้อมอารีเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และพยายามกำจัดการใช้อำนาจเป็นธรรมด้วยวิธีต่าง ๆ บทประพันธ์ร่ำพิงในป่าช้าของเกรย์ก็ทำให้เรารู้สึกรักชาวบ้านนอกที่ท่ามาหาถิ่นอยู่อย่างสงบสุขปราศจากความทะเลาะ ทะยานมักใหญ่ใฝ่สูง

(กำเนิดแห่งวรรณคดี, วิทย 2519 : 8)

“วรรณคดีวิจารณ์” เป็นศาสตร์ที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง สำหรับในวงการวรรณคดีเมืองไทย แม้เราจะมีอิฐก้อนแรกที่ทำให้พื้นฐานที่หนักแน่นคงทนและสมบูรณ์แบบที่สุดแล้ว คือ

หนังสือ **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์** ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งเล่มนี้ แต่ก็ดูเหมือนว่า เรายังก้าวไปไม่ได้ถึงไหนนัก ในตอนท้ายของหนังสือ ดร.วิทย์ ได้อุทิศเวลาและเนื้อหาที่ให้การแนะนำว่า นักวิจารณ์พึงมีคุณสมบัติอย่างไร ควรคิดอย่างไร เขียนอย่างไร ควรมีการเตรียมมากน้อยแค่ไหน ฝึกปรือให้เต็มที่อย่างไร และได้ให้แง่คิดในเชิงอภิปรายอย่างกว้างขวางกลุ่มเล็ก ซึ่งคงจะไม่อาจสรุปให้ครบถ้วนในบทแนะนำที่มีเนื้อที่จำกัดได้ จึงขอส่งท้ายด้วย แง่คิดความเห็นเชิงแนะนำที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะเป็นนักวิจารณ์ที่ดีในทัศนะของ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ดังนี้

“นักวิจารณ์ที่แท้จริง จะต้องมีความเข้าใจเพื่อป้องกันมิให้เกิด
อคติธรรมด่อภิ หรือนิพนธ์โดยประนามสิ่งซึ่งถ้าเข้าใจให้ดีแล้วเป็น
คุณลักษณะแท้ ๆ แต่ความเห็นนี้จะต้องไม่ทำให้เขาปิดบังอำพรางสิ่งที่เป็น
ตำหนิจริง ๆ ...

คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของนักวิจารณ์ คือ ต้องกล้า
พูดกล้าเขียน แต่ต้องเขียนด้วยความรู้และความยุติธรรมอันเกิดจากความเห็น
ใจ การพยายามเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างก่อนลงมือวิจารณ์นั้น เป็นของพึงกระทำ
โดยแท้ และเป็นของจำเป็นสำหรับนักวิจารณ์ แต่การให้อภัยทุกสิ่งทุกอย่าง
นั้นมิใช่วิสัยนักวิจารณ์เพราะถ้าอภัยข้อตำหนิทุกอย่าง การวิจารณ์ก็ไม่มี
ความหมายเป็นแต่เพียงคำสุคติเท่านั้น...” (การวิจารณ์วรรณคดี, วิทย์ 2519 : 241)

และอย่างไรจึงจัดเป็น “หนังสือชั้นเลิศ” ในทัศนะของดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ปัญหา
ท่านได้อภิปรายไว้อย่างกว้างขวางควรอย่างยิ่งที่ผู้สนใจจะไปหาอ่านเพิ่มเติมให้ละเอียด ในที่นี้จะ
ขอคัดตอนลงท้ายสั้น ๆ ว่า

“หนังสือเล่มใด ที่ทำความพอใจให้แก่ทุกคนและทุกยุคสมัยอาจจัด
เข้าไว้ในจำพวกหนังสือชั้นเลิศ เพราะหนังสือเล่มเดียวกันทำให้ผู้อ่านมีความ
รู้สึกเช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่ผู้อ่านมีความแตกต่างกันในการหาเลี้ยงชีพ ในการ
ครองชีพ ในความมุ่งมาดปรารถนา ในวัยและภาษา ความกลมกลืนกันของ
สิ่งที่ชักจูงกันเช่นนี้ ย่อมทำให้มันดึกขย่องหนังสือเล่มนั้นมีน้ำหนักขึ้น แต่เราจะ
ต้องไม่เอาหลักนี้ไปปนกับทฤษฎีที่อ้างความนิยมของมหาชนเป็นมาตรฐาน
การวิจารณ์ ลักษณะที่ทำให้วินิพนธ์ไม่รู้จักตาย และลักษณะที่ทำให้มัน
ลบบ้างหนึ่งเป็นที่นิยมของมหาชนนั้น ต่างกันเป็นคนละเรื่องทีเดียว...”

(การวิจารณ์วรรณคดี, วิทย์ 2519 : 250)

ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ สามารถทำให้งานเขียนชิ้นสำคัญของท่าน **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ “ไม่รู้จักตาย”** ขณะเดียวกัน ท่านก็ทำให้นั่งสอของท่าน “เป็นที่นิยมของมหาชน” ได้ด้วยเช่นกัน

ชลธิรา สัตยาวัฒนา

1 มกราคม 2541

ประติมากรรมไทย

พิมพ์ครั้งแรก 2490 พระนคร : กรมศิลปากร

ศิลปิน พระศรี

(พ.ศ. 2435-2505)

แปลโดย พระยาอนุมานราชธน พระนคร : กรมศิลปากร 2490

ประติมากรรมไทยเล่มนี้เขียนโดยอาจารย์ศิลป์ พีระศรี (2435 - 2505) ชาวอิตาลีผู้ได้เข้ามาทำงานศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่ด้วยหนุ่มจนโอนสัญชาติ และเปลี่ยนชื่อเป็นไทย โดยเริ่มแรกเข้าเป็นช่างปั้นของกรมศิลปากร และต่อมาได้ผลักดันให้มีการก่อตั้ง “โรงเรียนศิลปากร” ขึ้นในปี 2467 เพื่อเสริมสร้างทักษะทางช่าง โดยนำแนวการเรียนการสอนมาจาก The Academy of Fine Arts of Florence ที่เขาจบมาใช้ในเมืองไทย นับได้ว่าเป็นสถาบันสอนศิลปะแห่งแรกของไทย ได้มีส่วนในการผลิตบรรดาศิลปินรุ่นเก่าที่มีฝีมือทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรมจำนวนมากและในปี พ.ศ. 2486 ก็ได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ศิลป์ ได้ใช้ชีวิตทำงานและสอนศิลปะอยู่ในประเทศไทยตลอดชีวิต เป็นผู้ป็นอนุสาวรีย์สำคัญหลายแห่ง เช่น อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน, อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี นครราชสีมา

หนังสือเล่มนี้พระยาอนุมานราชธนได้แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษที่อาจารย์ศิลป์ พีระศรีแต่งไว้เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2487 เนื่องจากขณะนั้นผู้ประพันธ์ดำรงตำแหน่งอาจารย์ประติมากรรมของกรมศิลปากร และอาจารย์ได้กล่าวชมเชยพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยว่าเป็นศิลปะของไทยที่พิเศษยอดเยี่ยมอย่างหาค่าไม่ได้ พระยาอนุมานราชธนซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรอยู่ได้ขอให้อาจารย์ศิลป์ พีระศรีเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อเป็นการอธิบายและชี้แจงเชิงวิชาการและศิลปะแก่ผู้ที่สนใจเรื่องศิลปะได้รู้กันอย่างแพร่หลาย

อาจกล่าวได้ว่าในสมัยนั้นด้านทางด้านศิลปะของไทยเรายังมีจำนวนไม่มากนักเนื่องจากไม่มีผู้ประพันธ์ เพราะบรรดาศิลปินส่วนใหญ่แล้วจะถนัดในแนวปฏิบัติเสียมากกว่า นอกจากนั้นช่างไทยเองใช้วิธีถ่ายทอดแบบบอกเล่าและลงมือปฏิบัติกว่าที่จะเขียนขึ้นเป็นตำราให้อ่านกัน สำหรับหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้เกริ่นไว้ก่อนหน้าว่าเป็นการเขียนขึ้นด้วยทัศนคติความเห็นเชิงศิลปะ ไม่ใช่ในแง่โบราณคดี ดังนั้นจึงเสมือนกับการตั้งต้นสอนผู้อ่านให้รู้จักศิลปะในแง่ของสุนทรีย์ ด้วยการเริ่มให้ผู้ลองมองเปรียบเทียบระหว่างความงามของศิลปะตะวันตก คือเศียรของพระเยซู กับความงามของศิลปะไทยเรา คือเศียรของพระพุทธรูป โดยเฉพาะในสมัยสุโขทัย ซึ่งถือได้ว่ามีความงามอย่างมาก ก่อนที่ท่านจะลำดับเรื่องราวเกี่ยวกับประติมากรรมไทยตั้งแต่การก่อเป็นรูปของศิลปะไทยที่เดียว โดยในทัศนะของท่าน ศิลปะของไทยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เชียงแสน จากนั้นจึงถึงสมัยสุโขทัย อุทอง อโยธยา และกรุงเทพฯ ตามลำดับ

จากการที่ผู้เขียนได้เข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทย จึงทำให้มีความเข้าใจนิสยจิตใจของคนไทยไม่ใช่น้อย ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า "ไทยมีนิสัยรักความเป็นไทย ไม่สามารถจะทนต่อการกำหนดบังคับใจ ตรงกันข้ามกับหลักที่ถือชาติ วรรณะ ไทยเป็นผู้รักและช่วยเหลือผู้ร่วมชาติด้วยถือหลักลัทธิไม่เห็นแก่ตนถ้อยเดียว.....ไทยเป็นผู้มีความคิดครึกครองและมีนิสัยรักสงบ และเพราะด้วยเหตุเหล่านี้ จึงรับเอาลัทธิฮินดูมาเป็นศาสนาที่นับถือของตนไม่ได้" จากความคิดนี้ผู้เขียนทำให้เรามองเห็นว่าแม้ในตอนแรกศาสนาฮินดูจะมีอิทธิพลแผ่เข้ามา แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแนวการสร้างศิลปะแนวพุทธศาสนาด้วยการเปรียบเทียบด้วยคำบรรยายและภาพวาดให้เห็นชัดเจน โดยละเอียดตั้งแต่พระเศียรจนจรดฐานของพระพุทธรูป เพื่อให้ผู้อ่านได้รู้จักวิธีศึกษาลักษณะของรูป เส้น ท่าที และลีลาอันเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบศิลปะ ที่สำคัญยังให้ความรู้เกี่ยวกับการดुरुปประติมากรรมของไทย การสร้างศิลปะที่ก่อให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจในทางศิลปะ

ประติมากรรมที่ผู้เขียนยกย่องว่าศิลปินไทยนั้นนับได้ว่าเป็นช่างชั้นฝีมือครู นั่นก็คือประติมากรรมรูปคนที่สร้างด้วยโลหะ เพราะผู้เขียนกล่าวว่าการหล่อรูปด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นงานที่ยากลำบากมาก และช่างฝีมือของไทยทำงานอย่างไม่เปิดเผยตัวเองเพื่อมุ่งหวังชื่อเสียง แต่ทำด้วยใจเลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงถือเป็นเรื่องธรรมดา ขณะที่ผู้เขียนมองว่าเทคนิคด้วยการหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นของที่สมบูรณ์ที่สุด ความยากอยู่ที่การลดความหนาของทองให้บางที่สุด และจะต้องมีพื้นผิวที่บางอย่างสม่ำเสมอด้วย

หนังสือเล่มนี้อาจทำให้ผู้อ่านที่เป็นคนไทยหลายคนที่ยังมองไม่เห็นความงามของศิลปะสามารถซาบซึ้ง และค่อย ๆ เรียนรู้วิธีซึมซับความงามทางศิลปะได้ที่ละน้อย และสามารถมองเห็นความคลี่คลายอย่างสลับของประติมากรรมไทยโดยเฉพาะรูปคนหรือพระพุทธรูป ซึ่งถือได้เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดคิดค้นมากที่สุดสำหรับคนไทยที่ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และในท้ายที่สุดจะรู้สึกทั้งว่าผู้เขียนที่เป็นชาวต่างชาติสามารถเขียนเรื่องราวที่เป็นของไทยเราให้เราได้อ่านและซาบซึ้งได้อย่างไร

ยังมีผลงานของ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่อยากจะกล่าวถึงอีกเล่มหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านได้ติดตาม นั่นก็คือ ศิลปสงเคราะห์ ซึ่งพระยาอนุมานราชธน เรียบเรียงขึ้นจากคำอธิบายของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ถ้าจะเทียบกับหนังสือปัจจุบันก็นับได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนสารานุกรมที่ให้คำอธิบายและความหมายเกี่ยวกับคำทางศิลปะอย่างดี ที่พูดเช่นนี้เพราะสารานุกรมที่เขียนหรือให้คำอธิบายโดยผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังมีการยกตัวอย่างเพื่อขยายความหรือทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น หนังสือเล่มนี้แม้จะบรรจุคำศัพท์ทางศิลปะไม่ครบถ้วนแต่ก็ได้เลือกสรรบรรดาคำที่เป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจในความหมายของคำไว้เป็นหลัก สำหรับผู้ที่ค้นคว้าทางศิลปะโดยเฉพาะ

วรรณสาส์นสำนึก

พิมพ์ในนิตยสารช่วง 2492 - 2495 พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2529

สุภา ศิริมานนท์

(พ.ศ. 2457-2529)

สุภา ศิริมานนท์ เป็นที่รู้จัก ทั้งในฐานะนักหนังสือพิมพ์ นักวิชาการด้านหนังสือพิมพ์, และเศรษฐศาสตร์การเมือง, และนักวิจารณ์วรรณกรรม งานเขียนและข้อคิดในงานเขียนและงานแปลของท่านนั้นเป็น “ประทีป หรือ คบเพลิง ชูปัญญาและความรู้” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 เรื่อยมา

วรรณสาส์นสำนึก เป็นหนังสือรวมข้อเขียนด้านวรรณกรรมจำนวน 2 เล่ม ของสุภา ศิริมานนท์ ซึ่งเคยตีพิมพ์ในนิตยสารอักษรสาส์น อันเป็นนิตยสารเดือนที่ก่อตั้งโดยคุณสุภา และคุณจินดา ผู้เป็นศรีภรรยา เมื่อปีพ.ศ. 2492 เป็นนิตยสารเชิงวิเคราะห์วิจารณ์สังคมที่มีเนื้อหาสาระหนักแน่นและก้าวหน้าที่สุดทั้งในยุคนั้นและยุคต่อมา คุณสุภานอกจากเป็นคณริเริ่มการศึกษามาร์กซิสม์อย่างเป็นทางการแล้ว ยังเป็นผู้บุกเบิกด้านวรรณกรรมวิจารณ์คนหนึ่งด้วย

วรรณสาส์นสำนึก เล่ม 1 ประกอบด้วยบทความประเภทต่างๆ ไว้ด้วยกันเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นข้อเขียนในหัวข้อ เรื่อง “ศิลปะ” ส่วนที่ 2 ว่าในหัวข้อเรื่อง “ภาษาและหนังสือ” ส่วนที่ 3 ในหัวข้อ “นักเขียนไทย” และส่วนที่ 4 ในหัวข้อเรื่อง “นักเขียนต่างประเทศ”

วรรณสาส์นสำนึก เล่ม 2 ประกอบด้วยคำนิยมของชลอริตา ด้ยวัฒนา และอีก 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 5 ในหัวข้อ “การวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม” ส่วนที่ 6 ในหัวข้อ “วรรณกรรมวิพากษ์” ส่วนที่ 7 ในหัวข้อ “งานแปลวรรณกรรม”

ข้อบทความชิ้นแรกในหนังสือเล่มที่ 1 คือ “ศิลปะทั้งหลายย่อมเกี่ยวพันอยู่กับสามัญชน แต่เท่านั้น” นับว่าเป็นข้อบทความที่ท้าทายชวนให้อ่านและชวนให้เกิดความคิดในการวิวาทะอย่างยิ่ง ดังข้อเขียนต่อไปนี้

“ความทรงอยู่ของชีวิตเป็นสิ่งที่ไม้อาจจะกำหนดเอาได้โดยจิตสำนึก แต่จิตสำนึกนั้นแหละ พึงกำหนดเอาได้โดยความทรงอยู่ของชีวิต”

ข้อสรุปของคุณสุภา คือ “ศิลปะ คือ การสื่อสาร” ระหว่างผู้เสพย์ กับผู้สร้างศิลปะ

บทความที่ 2 ชื่อ “ภาวะของศิลปะภายใต้ระบอบเผด็จการฟาสซิสต์” เป็นบทความขนาดยาวที่น่าศึกษามากที่สุดชิ้นหนึ่งที่สุภาได้อาศัยนำเอาศิลปะมาอธิบาย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การชี้ให้เห็นถึง “ภัย” ของระบอบเผด็จการฟาสซิสต์ รวมทั้งชี้ถึงพลังของประชาชน โดยได้สรุปว่า

“รูปแบบของศิลปะย่อมเดินตามรอยเนื้อหาของมัน และ การเมือง หรือ การเศรษฐกิจสังคมย่อมเดินนำหน้าศิลปะอยู่เสมอ การพิจารณาของศิลปะโดยเกาะแน่นอยู่ภายในวงแคบ ๆ แล้วก็อ้างและกระทำเสมือนว่า

ศิลปะเป็นสิ่งโคตรเดียว หรือเป็นสิ่งที่ส่งมาแต่เขาไกรลาส ไม่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของมหาชนแต่อย่างใดเลย นั่น เป็นหลักพิจารณาของผู้ลุ่มหลงมกมายจำพวกหนึ่งซึ่งมีลักษณะการคล้ายคนบ้า”

“พลังทั้งมวลของประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติได้เข้าข้างและอยู่ข้างประชาชนโดยเด็ดขาดเสมอ และก็ด้วยเหตุนี้เอง ชัยชนะของประชาชนจึงเป็นสิ่งที่ถึงใครจะพยายามหลีกเลี่ยง พยายามบิดเบือนโกหกอย่างไรก็หนีไม่พ้นที่จะต้องมาถึงเสมอ ชัยชนะของประชาชนนี้แหละคือชัยชนะซึ่งแบกเอาความหวังและอนาคตของศิลปะเข้าไว้ด้วย พรแห่งเสรีภาพ และพรแห่งประชาธิปไตยอยู่กับการเข้าร่วมต่อสู้ของมวลศิลปิน...คนงานฝ่ายวัฒนธรรมทั้งหลายนั่นเอง”

คุณสุภา สิริมานนท์ นอกจากเป็นนักคิดแล้ว ยังเป็นนักภาษาศาสตร์อีกด้วย ซึ่งท่านได้ศึกษาอย่างลึกซึ้งในบทความชุดต่อมา ในหัวข้อภาษาและหนังสือ ซึ่งยังหานักวิชาการที่ศึกษาถึงวิวัฒนาการของภาษาได้อย่างลึกซึ้งด้วยทัศนะคติที่เกาะแน่นอยู่กับหลักวิทยาศาสตร์ทางสังคมดังที่ท่านได้เขียนไว้

“ผู้ที่ทำภาษาขึ้นมาก็คือตัวท่านและคนอื่น ๆ เหมือน ๆ อย่างท่านนับด้วยจำนวนเป็นล้าน ๆ นั่นเอง มิใช่ใครที่โหมหรือ ผู้วิเศษคนใดเลย”

วรรณสาส์นสำนึก เล่ม 2 มีบทความหลักชิ้นใหญ่ ๆ อีก 3 ชิ้น ซึ่งแสดงถึงความเป็น “ปราชญ์” ของคุณสุภา คือ การเสนอวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมคลาสสิกระดับโลก ตั้งแต่เอนไซโคลปีเดีย จนถึงดิกชันนารี และแปลงานวรรณกรรมระดับโลก เช่นของ **อนาโตล ฟรังก์** **เบร์นฮัน อิวาน โวลodin** และ**สเตฟาน ฌีวัก**

คุณสุภายังได้ริเริ่มให้เป็นแบบอย่างในการแปลวรรณกรรมต่างประเทศโดยการค้นประวัติของผู้เขียนมาเขียนอธิบายถึงชีวิต และโลกทัศน์ของผู้เขียนนั้น ๆ อย่างละเอียด และมีคุณค่าสามารถทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจซึมซาบเนื้อหาของเรื่องได้อย่างเข้าใจถึงแก่นเรื่องได้ดียิ่งขึ้นเมื่อรู้ภูมิหลัง และ เงื่อนไขของสังคมของผู้เขียนในขณะนั้น หรือ ในเวลาที่สร้างงานวรรณกรรมระดับโลกชิ้นนั้น ๆ

ในบทความเรื่องการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมนั้น ได้เสนอทฤษฎีวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม (Literature criticism) ไว้ได้อย่างดีเยี่ยม รวมทั้งได้ยกเอาวรรณกรรมระดับโลก และวรรณกรรมไทยมาเป็นตัวอย่างของการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อสนับสนุนทฤษฎีของท่าน เช่นงานของ

ชาร์ล ดิกเก้น แฮเรียต บีเชอร์ สโตว์ ผู้เขียนเรื่อง กระต๋อมน้อยของลุงทอม ตอลสตอย, ดอสโตเยฟสกี, มุลค์ ราช อนันท์, หลู่ซัน และเรื่อง ภควัดคีตา

คุณสุภาได้เสนอทฤษฎีการประพันธ์โดยให้เกียรตินักประพันธ์ถึงกับตั้งสมณานามว่าเป็น “วิศวกรแห่งวิญญาณมนุษย์” เพราะงานประพันธ์ที่คตินั้น

“มันเป็นเครื่องสำแดงออกซึ่ง ความรัก, ความชัง, ความโกรธ, ความคิ่มีด, ความหวัง และความจงใจของมนุษย์ผู้มีชีวิต ศิลปินนั้นคือผู้เปลี่ยนแปลงส่วนสัดต่าง ๆ ของมัน, คือผู้เร่งเร้าความเข้มความสูงแห่งสีสัน, คือผู้ย้าให้เห็นรายละเอียดในบางสิ่งบางอย่างและละเว้นสิ่งอื่น ๆ เสียบ้าง”

ในบทความชิ้นยาวนี้ คุณสุภาได้ให้หลักเกณฑ์การวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมไว้อย่างละเอียด จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นงานชิ้น “สคมภ์หลัก” ของวรรณคดีวิจารณ์ของปัญญาชนไทยที่หาคนเทียบได้ยากในด้านโลกทรรศน์ และด้านวิชาการควบคู่กันไป

คุณสุภาได้ให้ความหมายของคำว่า “สังนิยม” (Realism) หรืองานเขียนในแนววรรณกรรมเพื่อชีวิต (ที่เรียกว่า) ไว้ดังนี้ว่า

“ในทางวรรณคดี หมายถึงความพยายามที่จะจำลองภาวะของชีวิตออกมาในบทประพันธ์อย่างตรงตามความเป็นจริงตรงไปตรงมา โดยไม่สอดใส่อุดมคติลงไป หรือไม่ทำให้ภาวะแห่งชีวิตนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงเกินความเป็นจริง และโดยไม่ละเคล้าหลักธรรมหรือ หลักจริยธรรมใด ๆ ในตอนสุดท้าย เพื่อให้เป็นประหนึ่งข้อสั่งสอนอยู่ในตัว”

ในขณะที่งานเขียนโรแมนติก (Romantic) หมายถึง

“ถือเอาการเน้นน้ำหนักในทางความนึกคิดและทางอารมณ์ว่าสำคัญ และอยู่เหนือเหตุผลหรือทางวุฒิปัญญา”

วรรณสาส์นสำนึก ทั้ง 2 เล่มนี้ น่าจะถือได้ว่าเป็นงานวรรณกรรมชิ้น “คลาสสิก” หรือชิ้น “ชั้นครู” ที่คนไทยทุกคนควรจะได้อ่านเพื่อรับรู้ถึงภูมิปัญญาของคนไทยด้วยกันเองที่ได้สังเคราะห์งานระดับโลก ด้วยโลกทรรศน์ที่เกาะยึดแน่นกับสามัญชน

ประวัติ สุภา ศิริमानนท์

คุณสุภา ศิริमानนท์ เกิดเมื่อวันพุธที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2457 ณ ตำบลวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง บิดา คือ หลวงนฤมานสันหุติ มารดาชื่อ แม้น การศึกษาขั้นต้นเรียนที่โรงเรียนสมเด็จพระยา โรงเรียนสวนกุหลาบ เคยทำงานประจำกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชื่อ “ประชาชาติ” พ.ศ.2478 ก่อตั้งและประจำกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ “สยามนิกร” ยุคแรก พ.ศ.2480 เป็นผู้สื่อข่าวสงครามคนแรกของประเทศไทยในสงคราม จีน ญี่ปุ่น พ.ศ.2482 ก่อตั้งและเป็นหัวหน้าบรรณาธิการนิตยสาร “นิกรวันอาทิตย์” พ.ศ.2486 ร่วมขบวนการเสรีไทย พ.ศ.2486 รับราชการเป็นเลขานุการฝ่ายหนังสือพิมพ์ประจำสถานทูตไทย พ.ศ.2489 ณ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป คือ สหภาพโซเวียต สวีเดน สวีตเซอร์แลนด์ และฝรั่งเศส ก่อตั้งและเป็นบรรณาธิการนิตยสารรายเดือน “อักษรสาส์น” ปี พ.ศ.2492 ต้องปิดไปในปี พ.ศ. 2495 หลังจากเกิดกรณี “กบฏสันติภาพ” ก่อตั้งและเป็นรองผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ “ไทยใหม่ยุคใหม่” ในปีพ.ศ.2496 ถึงแก่กรรมในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2529 ด้วยโรคมะเร็งในตับอ่อน

คุณสุภา มีผลงานดังนี้ นักหนังสือพิมพ์, คอร์ปชันในวงการหนังสือพิมพ์, แคปิตะลิสม์, มาร์กซ์จงใจพิสูจน์อะไร และอย่างไร, ปรัชญาลัทธิวัตถุนิยมและบทบาทของเฟรดริก เองเกิลส์ ที่มีต่อมาร์กซ์, ศิลปะภายใต้ระบอบเผด็จการ, ทำไมและเพราะอะไร ญี่ปุ่นจึงพยายามเข้าครอบครองทวีปเอเชีย, วิธีการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในสหภาพโซเวียต, อย่างไม่รู้หนังสือดี, และดังสายใยในผองชน ฯลฯ

วิทยาวรรณกรรม

ฉบับพิมพ์ครั้งแรก 2506

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

(ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ)

(พ.ศ. 2434 - 2519)

คุณูปการของนักปราชญ์สยาม พระนาม พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ แวดวงวิชาการและราชบัณฑิตยสถานว่า ทรงมีอัจฉริยภาพทางด้านอักษรศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ วรรณคดี กฎหมาย และการทูตอย่างกว้างขวาง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาอย่างแตกฉานในหลายภาษา ไม่ว่าจะเป็นภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส กรีก บาลี สันสกฤต ขอม (เขมร) และไทยนั้น ได้สั่งสมเป็นผลึกแห่งความรู้อันอุดมล้ำลึกจนสามารถนำมาใช้บัญญัติศัพท์ ซึ่งก่อไปด้วยวิจรรณญาณทางด้านอักษรศาสตร์ที่อธิบายให้เห็นความเป็นมาของคำ ความหมาย รากศัพท์ และธรรมเนียมวัฒนธรรมของสังคมที่เกี่ยวข้องกับภาษานั้นได้อย่างแจ่มชัด แล้วคิดประดิษฐ์เป็นคำศัพท์ใหม่ขึ้นในภาษาไทย โดยใช้วิธีการสมาส และสนธิในภาษาบาลีสันสกฤต หรือการผสมคำระหว่างภาษาได้อย่างเชี่ยวชาญ แต่ยังคงเอาลักษณะภาษาไทยไว้เป็นโครงสร้าง

รวมถึงการแต่งเติมคำศัพท์ขึ้นใหม่จากภาษาบาลีสันสกฤตและขอมที่คนไทยเคยใช้อย่างคุ้นชิน กลายเป็นคำที่ให้ความหมายใหม่ เพิ่มความมั่งคั่งร่ำรวยคำศัพท์ของภาษาไทย เพื่อใช้เป็นสื่อในการเปิดประตูพรมแดนแห่งความรู้ของไทยสู่วิทยาการ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมสมัยใหม่ จนอาจกล่าวได้ว่า ศัพท์บัญญัติเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบทางปัญญาและถ่ายทอดความรู้จากสังคมตะวันตกเข้ามาใช้พัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมากมาย

บรรดาสรรพศาสตร์จากตะวันตกที่ถ่ายทอดเข้าสู่สังคมไทยในปลายรัชกาลที่6ถึงรัชกาลที่9 หากศึกษาให้ลึกซึ้งลงไป จะพบว่า ศัพท์บัญญัติที่มาจากภูมิปัญญากรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ซึมซาบอยู่ทั่วไป เป็นส่วนหนึ่งของการทูตเขียนที่คนไทยนิยมใช้กัน โดยที่นักวิชาการหรือนักเขียนรุ่นหลังส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงความเป็นมา ว่าความเจริญทางด้านความรู้วิชาการไทย สืบเนื่องจากพระอัจฉริยภาพทางภาษาและนิรุกติศาสตร์ของพระองค์ได้มีส่วนร่วมโดยปริยาย

อีกทั้งแนวคิด วิจรรณญาณ การอธิบายความเป็นมาของคำ หลักการจำแนกเพื่อเปรียบเทียบความหมายในภาษาต่างๆ หรือหลักการบัญญัติศัพท์ที่พระองค์เขียนไว้ในหนังสือรวมบทความพระ

นิพนธ์ เรื่อง “วิทยาวรรณกรรม”¹ สะท้อนให้เห็นความเป็นปราชญ์ นักการศึกษาที่จริงจัง มีวิสัยทัศน์มองไกล ทั้งยังเป็นฐานทางภูมิปัญญาด้านการบัญญัติศัพท์ อันเป็นหลักฐานสำคัญให้นักวิชาการและปราชญ์รุ่นหลังได้ประยุกต์ใช้รังสรรค์คำใหม่ๆต่อไป

เหตุนี้ หนังสือวิทยาวรรณกรรมจึงเป็นองค์ความรู้ด้านศัพท์บัญญัติจากการศึกษาและประสบการณ์ของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ที่นักศึกษาและนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ นิเทศศาสตร์ หรือผู้ใฝ่ใจการประพันธ์ควรอ่าน ขณะที่หนังสือ “วิทยาสารานุกรม”² หนังสือ “ศัพท์สนธิสัญญาและการเมือง”³ จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณูปการอันใหญ่หลวงของพระองค์ที่มีต่อการพัฒนาความรู้ด้านอักษรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ฯลฯ ให้แก่สังคมภาษาไทย

และ หนังสือ “พระอัจฉริยภาพด้านภาษาศาสตร์ ของ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์”⁴ ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้รวบรวมพระนิพนธ์ต่างๆ เพื่อจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ(ยูเนสโก) ประกาศสดุดีพระเกียรติคุณในฐานะปราชญ์บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก ประจำปีพ.ศ.2534 นั้น การรวบรวมรายงานการประชุมของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยแห่งราชบัณฑิตยสถานบางส่วนมาเผยแพร่ สะท้อนให้เห็นถึงความคมกล้าทางความคิด วิจารณญาณ และการวินิจฉัยที่สุขุมคัมภีรภาพ เป็นที่ยอมรับของราชบัณฑิต ซึ่งพระองค์ทรงดำรงฐานะเป็นที่ปรึกษาอยู่ในขณะนั้น

แม้แต่ศาสตร์สาขาต่างๆ ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยไทย หรือเป็นวิทยาการในระดับอุดมศึกษา ที่ยูเนสโกจำแนกเป็นภาษาอังกฤษ 8 สาขา แต่ยังไม่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในการบัญญัติเป็นภาษาไทย ดังนั้นเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงศึกษาธิการรับไปดำเนินการให้ถูกต้อง ทั้งกำหนดเป็นศัพท์เฉพาะหมวดวิชา

ในการประชุมคณะกรรมการฯ พล.ต. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเสนอว่า วิชาการเหล่านี้ โดยมากก็มีบัญญัติใช้ในภาษาไทยอยู่แล้ว จึงควรให้ใช้คำดังต่อไปนี้

Humanities	มนุษยศาสตร์
Education	ศึกษาศาสตร์
Fine Arts	จิตรศิลป์
Social Sciences	สังคมศาสตร์

¹ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, วิทยาวรรณกรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, แพร่พิทยา, 2514.

² พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, วิทยาสารานุกรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, แพร่พิทยา, 2514.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, ศัพท์สนธิสัญญาและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2, สำนักพิมพ์จิระพาณิชย์, 2492.

⁴ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, พระอัจฉริยภาพด้านภาษาศาสตร์ ของ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

Natural Sciences	วิทยาศาสตร์
Engineering	วิศวกรรมศาสตร์
Medical Sciences	แพทยศาสตร์
Agriculture	เกษตรศาสตร์

คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยแห่งราชบัณฑิตยสถานประชุมกันแล้ว ลงมติเห็นชอบตามที่ทรงเสนอ และการบัญญัติศัพท์ของหมวดวิชาเหล่านี้ ก็กลายเป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้กันเป็นเอกภาพตั้งแต่นั้นมา

หากจะกล่าวถึงผลกระทบจากศัพท์บัญญัติของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ต่อสังคมไทย คงจะไม่มีใครสามารถประเมินคุณค่าประโยชน์ทางวิชาการและการรังสรรค์ด้านปัญญาได้ ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ของศัพท์บัญญัติที่ทรงคิดค้น คนไทยได้ใช้กันอย่างกว้างขวาง และบางคำได้กลายเป็นหลักปฏิบัติทางสังคม โดยที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่ไม่รู้ว่ ใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้นมา

ตัวอย่างเช่น คำว่าโทรทัศน์(Television) นโยบาย(Policy) พัฒนา(Develop) บริษัท(Corporation)ปฏิวัติ(Revolution) รัฐประหาร(Coup d' etat) วัฒนธรรม(Culture) รัฐธรรมนูญ(Constitution) ความเสมอภาค (Quality) นิติบัญญัติ(Legislation) สิทธิบัตร(Patent) รัฐบัญญัติ เศรษฐศาสตร์(Economics) สาธารณรัฐ(Republic) สถาบัน(Institution) เอกชน ปึงเจกชน บุคลากร สื่อมวลชน อนุเคราะห์ อาณานิคม ปรีวรรต ฯลฯ รวมถึงคำบางคำที่บัญญัติขึ้นแล้ว ต่อมาได้เพี้ยนแปรไปจากคำเดิมบ้าง เช่น คำว่า มติไว้ใจ มติไม่ไว้ใจ เปลี่ยนเป็น มติไว้วางใจ และมติไม่ไว้วางใจตามลำดับ ฯลฯ

ในด้านตรงกันข้ามกัน ใ้ว่าศัพท์บัญญัติของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์จะได้รับความนิยมไปทั้งหมด แต่ยังมีศัพท์บัญญัติอีกส่วนหนึ่งที่คนไทยไม่นิยม หรือมีการยอมรับและนำไปใช้ในช่วงเวลาหนึ่งแล้ว ภายหลังก็เลิกราสาบสูญไป

อย่างไรก็ตาม ภาพรวมด้านความเป็นปราชญ์และฐานะผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบัญญัติศัพท์ของพระองค์ ถือได้ว่าเป็นผลงานสำคัญและโดดเด่นยากที่จะมีนักภาษาศาสตร์ไทยผู้ใดเสมอเหมือน จากการศึกษาถึงประวัติการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยที่มาจากภาษาต่างประเทศ ปรากฏว่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยังไม่มีผลงานของนักวิชาการหรือปราชญ์คนใดสร้างคุณูปการได้เทียบเท่ากรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระองค์ทรงเป็นนักบุกเบิกการบัญญัติศัพท์ที่ทรงเกียรติภูมิ สักคิศรีและภูมิปัญญารอบรู้จริงๆ ทรงเป็นอัจฉริยะทางภาษาศาสตร์ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ศาสตร์สาขาต่างๆ หลั่งไหลจากตะวันตก และเพิ่มทวีความเข้มข้นและหลากหลายมากขึ้นเรื่อยๆสู่สังคมไทย นับตั้งแต่รัชกาลที่6-7-8มาถึงรัชกาลปัจจุบัน

ย้อนอดีตไปในสมัยรัชกาลที่ 4 ยุคแรกที่สยามประเทศเปิดประตูรับความรู้ เทคโนโลยี และอารยธรรมสมัยใหม่จากตะวันตก แต่เนื่องจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

และการเมืองยังมีน้อยมาก ราชอาณาจักรสยามจึงแทบจะไม่จำเป็นต้องคิดบัญญัติศัพท์ใหม่จากภาษาในยุโรปมาใช้เลย และสมัยนั้น มีขุนนางไทยและเจ้านายไม่กี่คนที่องค์ใช้ภาษาอังกฤษได้

การบัญญัติศัพท์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีน้อยมาก จากหนังสือตำราเป็นใหญ่ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จะพบว่า ทรงบัญญัติศัพท์เกี่ยวกับอาวุธปืนจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยง่ายๆ ยังไม่นิยมใช้ภาษาบาลีสันสกฤตเลย เช่น บัญญัติศัพท์คำว่า “ปืนครก” จาก Mortar โดยเอามาจากคันกำเนิดที่บาดหลวงผสมดินปืนในครก แล้วเอาก้อนหินปิดปากครกไว้ เผอิญไฟปลิวลงไปแล้วระเบิดส่งหินที่ปิดปากครกออกไป หรือคำใดที่มีคนในภาษาอื่นใช้ในไทย ก็จะมีคำนั้นมาใช้ เช่น ภาษาอาหรับเรียกยุโรปว่า วิลายด์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ทรงบัญญัติเลียนเสียงเป็น “วิลาส” แทน ส่วนศัพท์นอกจากนั้น ทรงใช้การเขียนไทยทับศัพท์สำเนียงอังกฤษไปเลย ลักษณะการบัญญัติศัพท์จะมีน้อยมาก

ในรัชกาลนี้ มีขุนนางไทยที่รู้ภาษาอังกฤษอีกผู้หนึ่ง ชื่อ หม่อมราโชทัย (ม.ร.ว.กระต่าย) ได้ร่วมเดินทางกับคณะทูตไทยไปสัมพันธไมตรีกับประเทศอังกฤษ และเขียนหนังสือ**นิราศลอนดอนและจดหมายเหตุเรื่องราวทูตไทยไปอังกฤษ ปี 2400** ได้พรรณาส่งที่พบเห็นที่เป็นของแปลกและใหม่ โดยบัญญัติศัพท์ขึ้นเป็นคำไทย เช่น เรือไฟ รถไฟ ไฟแคส โรงทำน้ำมัน ศิลาโมรา(หินอ่อน) นายอำเภอ(แทน โปลิส) ข้างซ้ายรูป เป็นต้น ส่วนคำอื่นๆ ส่วนเขียนทับศัพท์เช่นกัน

ต้นเค้าแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่การบัญญัติศัพท์ที่เห็นได้ชัดเจน และเพิ่มความจำเป็นมากยิ่งขึ้น เมื่อบุตรขุนนางและพระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 ซึ่งไปศึกษาในประเทศยุโรป ได้ทยอยกันเดินทางกลับมาตุภูมิในสมัยรัชกาลที่ 5 นักเรียนนอกเหล่านี้ได้นำวิทยาการ ความรู้ใหม่ๆ มาปรับปรุงพัฒนาประเทศ หวังให้ศิวิไลซ์เยี่ยงตะวันตก มีการออกหนังสือพิมพ์ของคนไทย

ก่อกำเนิดสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงฝรั่งล่าอาณานิคม ดังนั้นเพื่อรักษาเอกราช และยกระดับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย หรือเป็นที่ยอมรับของต่างชาติ นับเป็นเหตุผลสำคัญที่ไทยจะต้องปรับตัวและนำเอาความรู้ วิทยาการจากต่างประเทศเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการปกครอง กฎหมาย ระบบศาลสถิตยุติธรรม การแพทย์ ระบบการศึกษา วัฒนธรรม วรรณกรรม การผลิตสิ่งพิมพ์ ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง บรรดาความรู้ที่นำเข้ามา จำเป็นต้องอาศัยศัพท์บัญญัติเพื่อสื่อความหมายและสร้างองค์ความรู้เพิ่มขึ้น ตลอดช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4-7 จึงมีกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ขุนนางนักเรียนนอก พยายามบัญญัติศัพท์ในภาษาไทยใช้แทนศัพท์เฉพาะในภาษาอังกฤษฝรั่งเศสมากขึ้น แต่เงื่อนไขการเข้ามาของวิทยาการเทคโนโลยีตะวันตกยังไม่แพร่หลายทั่วไป การบัญญัติศัพท์ที่มีลักษณะหลากหลายและมีปริมาณมากก็ยังไม่เกิดขึ้น

ชาวสยามที่พยายามคิดบัญญัติศัพท์ในช่วงรัชกาลที่ 5-7 ที่สำคัญ ได้แก่ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์(พร บุนนาค) พระองค์เจ้าเกษมสันตโสภาคย์ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาสุริยานุวัตร(ผู้เขียนหนังสือ ทรัพย์ศาสตร์) พระยาเมธาธิบดี

พระยาบุรุษรัตนราชพัณณ์ พระวรราชโอรส พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย(ด้านการเงินการธนาคาร)ปรีดี พนมยงค์ (กฎหมาย การเมืองและการปกครอง) พระเจนดุริยางค์(ตำรวจคนตรี) พระยาอนุমানราชชน พันธ์ ตรี พระเจนภูมิศาสตร์ ฯลฯ แต่ถ้าประเมินจากปริมาณผลงานที่ปรากฏออกมาจำนวนมากมาย ในหลากหลายสาขาวิชา และนิยมใช้กันมากที่สุดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยังไม่มีใครได้แสดงอัจฉริยภาพ ได้ทัดเทียม กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

อัจฉริยภาพในการบัญญัติศัพท์เพื่อเพิ่มความอุดมมั่งคั่งแก่ภาษาไทย แรกเริ่มปรากฏใน หนังสือพิมพ์รายวัน “ประชาชาติ” ซึ่งพระองค์ทรงเป็นเจ้าของและพิมพ์ออกจำหน่ายในปี2475 หลังจากคณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จแล้ว โดยนิพนธ์บทความที่เป็นความรู้ทาง อักษรศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และการเมืองออกเผยแพร่

ในปีพ.ศ.2406 สำนักพิมพ์แพรวพิทยา เห็นว่า พระนิพนธ์ของพระองค์มีประโยชน์อย่างยิ่ง แก่นักศึกษาอักษรศาสตร์ นิรุกติศาสตร์และการเมือง จึงรวบรวมมาจัดพิมพ์ครั้งแรกในปีนั้น และพิมพ์ครั้งที่2พ.ศ.2514 จำนวน1,042 หน้า ใช้ชื่อว่า “วิทยาวรรณกรรม”

เนื้อหาสาระของวิทยาวรรณกรรม อุดมด้วยทัศนะทางด้านวรรณคดีหลากหลายมุมมอง ประเภทของวรรณคดี ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับภาษาศาสตร์ รสนิยมวรรณคดี เอกภาพ ความงามระหว่างเนื้อหาสาระกับรูปแบบและหน้าที่ คุณค่าของคำ ลักษณะที่เป็นวรรณศิลป์ ปรัชญาวรรณศิลป์ ภาษาที่พรรณนาถึงบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสาร สัญลักษณ์ และความหมาย ปัญหาในการจำแนกแยกแยะ วิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม ซึ่งกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้อธิบายอย่างละเอียด แสดงให้เห็นลักษณะการเป็นผู้สนใจใฝ่รู้อย่างจริงจัง ทรงเจาะลึกถึงที่มา ของคำในภาษาขอม(เขมร) ไทย บาลี สันสกฤต อังกฤษ แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิด ความศรัทธายอมรับคำที่บัญญัติขึ้นมานั้นอย่างมีเหตุผล

จุดเด่นหนังสือวิทยาวรรณกรรมคือการนำเสนอหลักคิดในการบัญญัติศัพท์ การไขความ หรืออธิบายความหมายของคำที่ใช้กันทั่วไป ซึ่งมีผู้อ่านได้แย้งหรือเขียนจดหมายถามพระองค์ เช่น คำว่า ปรัชญา การศาสนา สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ศิลปะที่มี ประโยชน์ วิจิตรศิลป์ รวมถึงการนำคำจากต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย พระองค์จะศึกษาเรียนรู้ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้การอธิบายศัพท์นั้นครอบคลุมรอบ ด้านและรัดกุม จำแนกว่าเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะทั่วไป โดยคำนึงถึงหลักตรรกวิทยาและ ความสอดคล้องต้องกันกับการออกเสียง เหตุนี้ หนังสือวิทยาวรรณกรรมจึงเสริมคุณค่าการเรียนรู้ ทางประวัติศาสตร์ควบคู่ไปด้วย จนกล่าวได้ว่าเป็นคลังปัญญาแห่งการบัญญัติศัพท์ ประวัติศาสตร์ และประวัติวรรณคดีที่สำคัญของไทยเล่มหนึ่ง

พระประวัติพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระนามเดิม หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นโอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ในรัชกาลที่ 4 และหม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ (สกุลมณตรีกุล) ประสูติเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2434 ทรงมีพี่น้อง 25 องค์ พระองค์เสกสมรสกับหม่อมพริยาสุพิน (สกุลบุญนาคน)

ปี พ.ศ. 2443-2448 ทรงศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบ และโรงเรียนราชวิทยาลัย แล้วสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียน Marlborough College เป็นเวลา 5 ปี สำเร็จวิชาทาง Modern Side (วิชาปัจจุบัน, ภาษาปัจจุบัน) และ Classical Side (ภาษาโบราณ เช่น ภาษากรีก) ทรงได้รับรางวัล 17 รางวัล

ปี พ.ศ. 2453 ทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ใน Balliol College ทรงสำเร็จปริญญาตรี B.A. เกียรตินิยมทางประวัติศาสตร์ แล้วเสด็จศึกษาต่อที่ Ecole Libre des Sciences Politiques กรุงปารีส ฝรั่งเศส ในวิชาการทูต ในปี 2458 ทรงสอบไล่ได้รับประกาศนียบัตรวิชาการทูตรางวัลที่ 1 จากนั้นก็ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการตรีประจำสถานทูตไทย ณ กรุงปารีส ปี 2460 และเป็นเลขานุการคณะทูตไทยที่ไปประชุมสันติภาพหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ราวปี พ.ศ. 2463 ก็เสด็จกลับมาตุภูมิ ทรงรับราชการในตำแหน่งหัวหน้ากองบัญชาการกระทรวงต่างประเทศ อีก 2 ปีต่อมา รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น “องคมนตรี” รับปรึกษาราชการในส่วนพระองค์ ปี 2467 รับพระบรมราชโองการเป็นปลัดทูตลงกระทรวงการต่างประเทศ ทรงเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับประเทศที่เคยสัมพันธกับไทย และทรงเป็นหัวหน้าคณะทูตในการทำอนุสัญญาว่าด้วยอินโดจีน

ปี 2469 มีพระบรมราชโองการให้เป็นอัครราชทูตประจำ 3 ประเทศที่ว่างลง ได้แก่ อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และเบลเยียม ขณะดำรงตำแหน่งนี้ ทรงเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไปประจำสมัชชาสันนิบาตชาติ แล้วได้รับเลือกเป็นรองประธานคณะกรรมการกำกับการเงินของสันนิบาตชาติ รองประธานในการประชุมแก้ไขข้อบัญญัติแห่งศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศ ประธานคณะกรรมการระเบียบวาระแห่งสมัชชาสันนิบาตชาติ และทรงเป็นสมาชิกสำนักการทูตระหว่างประเทศ

ปี 2470 ทรงศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจนสำเร็จปริญญาโท เสด็จกลับมาแล้ว ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2473

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พระองค์ทรงเป็นเจ้านายพระองค์หนึ่งที่มีความไว้วางใจจากคณะผู้ก่อการ ในการปฏิบัติราชการรับใช้ประเทศชาติ และทรงออกหนังสือพิมพ์ประชาชาติ ที่มาของพระนิพนธ์วิทยาวรรณกรรมช่วงระหว่าง พ.ศ. 2477-2478 ทรงเป็นศาสตราจารย์กฎหมายระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรรมการในสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตุลาการในศาลอนุญาโตตุลาการ ณ กรุงเฮก เมื่อไทยได้ดำเนินทางการทูตเพื่อแก้ไขสนธิสัญญากับ

นานาชาติในปี 2480 ทรงเป็นผู้แทนเจรจาตั้งแต่แรกเริ่มจนสำเร็จลุล่วง และได้รับพระราชทานเข็ม
ราชการแผ่นดินสำหรับประดับเหรียญคุณวุฒิมาลา

ปีพ.ศ. 2482 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น “พระองค์เจ้า” จารึกในสุพรรณ
บัฏว่า “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยยากร”

ปี 2484 ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นประธานผู้แทนทูตไทย เจรจากำหนดเขตแดนระหว่างไทยกับ
อินโดจีนของฝรั่งเศส ทรงได้รับมอบอำนาจให้ทรงลงพระนามในสัญญาได้ กระทั่งปี 2486 ทรงได้
รับสถาปนาขึ้นเป็น “พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยยากร”

ทรงเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 และในปีเดียวกันนี้ รัฐบาลมอบหมายให้
ทรงหาผู้แทนเจรจา เพื่อประเทศไทยจะได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ กระทั่งเป็นผล
สำเร็จ ไทยได้เข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 6 ธันวาคมปีนั้นเอง

ปี 2490 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุง
วอชิงตัน และผู้แทนถาวรประจำสหประชาชาติ และสถาปนาเป็น พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนาม
จารึกในสุพรรณบัฏว่า “พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกประพัทธ์” พ.ศ. 2495 และดำรง
ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศในปีเดียวกันนี้ จากนั้นก็พระราชทานยศเป็นพลตรี
นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ และราชองครักษ์พิเศษ

ปี 2497 ทรงเป็นผู้แทนไทยในการประชุมเพื่อหาทางตกลงแก้ปัญหาเกาหลีที่เจนีวา ทรงได้
รับแต่งตั้งให้เป็นประธานในการประชุม ร่วมกับ เซอร์ แอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีต่างประเทศ
อังกฤษ และนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีต่างประเทศโซเวียต

นับตั้งแต่ปี 2491-98 ทรงได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการต่างๆ ในสหประชาชาติ

ช่วงปี 2499-2500 ที่ประชุมสหประชาชาติลงคะแนนเสียงเป็นเอกฉันท์ ให้ทรงดำรง
ตำแหน่งประธานสมัชชาสหประชาชาติในสมัยประชุมครั้งที่ 11 และปี 2502 ทรงเป็นรองนายก
รัฐมนตรี

ปี 2516-2518 ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีสยาม เคยดำรงตำแหน่งนี้มาแล้ว
ระหว่าง 2477-2490 และทรงรักษาการระหว่างปี 2512-2516

เกียรติคุณทางการศึกษาที่ต่างประเทศยกย่อง ได้แก่ คุยวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมาย
แห่ง มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด คุยวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย
มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก มหาวิทยาลัยแฟร์ลีดิกินสัน

วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2519 พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกประพัทธ์สิ้น
พระชนม์ รวมพระชันษา 85 พรรษา

ความงามของศิลปะไทย

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2510 สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

น. ณ ปากน้ำ

(พ.ศ. 2471-)

การเขียนเรื่องความงามของศิลปะไทยเล่มนี้เป็นเพราะว่าผู้เขียนได้รับแรงบันดาลใจจากการอ่านบันทึกของบาทหลวงเดอ ชัวลี ที่เดินทางเข้ามาในอยุธยา อาณาจักรที่รุ่งเรืองของไทยเราเมื่อปี พ.ศ.2228 บาทหลวงท่านนี้ได้บันทึกความประทับใจต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นตั้งแต่ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และศิลปะของไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จึงทำให้ผู้เขียนทำการสำรวจวัดต่าง ๆ ในเมืองบางกอกอย่างละเอียด และเขียนขึ้นเป็นบทความแต่ละตอนเพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นและเกิดความซาบซึ้งถึงคุณค่าศิลปะของไทยเรา ซึ่งบทความในแต่ละตอนดังกล่าวคงได้มีการตีพิมพ์ลงในนิตยสารก่อนหน้าที่จะรวมเป็นเล่มนี้

ผู้เขียนปฐพีให้เรา รู้จักซาบซึ้งกับคุณค่าของภาพไทยโบราณเป็นเรื่องแรก เพื่อให้เห็นถึงลักษณะพิเศษที่ไม่ซ้ำแบบใคร แม้ว่าเราจะได้รับอิทธิพลจากขอมมาแต่ดั้งเดิม แต่เราก็นำมาปรับปรุงเป็นแบบของไทยให้มีความอ่อนโยนละมุนละไมดังเช่น พระพุทธรูปสุโขทัย จากนั้นผู้เขียนจึงเล่าเรื่องภาพไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเป็นไปในลักษณะของการอธิบายภาพพร้อมกับการยกตัวอย่างภาพจากการสำรวจตามวัดต่าง ๆ ของเมืองไทย เช่น ภาพเขียนในผนังโบสถ์วัดสุวรรณาราม ฟังชนบุรี ซึ่งมีผลงานชิ้นสำคัญของจิตรกรไทยอันทรงคุณค่า ภาพเขียนในวัดบวรนิเวศ ซึ่งมีผลงานของขรัวอินโข่ง จิตรกรเอกสมัยรัชกาลที่ 3 ที่สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยนั้น โดยเฉพาะการติดต่อกับต่างประเทศ ผู้เขียนยกย่องความงามของภาพไทยว่า

“ความงามของภาพเขียนไทยอยู่ที่เส้นและสีที่ประสานกลมกลืนกัน เมื่อศิลปินไทยเขียนความเศร้าโศก เราจะเห็นสัญลักษณ์ของความโศกนั้นตามเส้นและท่าทาง เช่น ภาพพระเวสสันดรตอนพระเวสสันดรได้พบกับพระบิดา มารดาต่างพิลาปรำพันเข้าหากัน นับเป็นการแสดงอารมณ์ของศิลปินด้วยเส้นแท้ ๆ”

เนื่องจากศิลปะไทยโบราณเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับศาสนาเป็นหลัก เรื่องราวต่าง ๆ ที่จิตรกรนำมาเขียนจึงเป็นเรื่องราวที่อิงพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็จะแทรกวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ดังเช่นผลงานของขรัวอินโข่งในสมัยรัชกาลที่ 3-4 เป็นต้น

นอกเหนือจากศิลปะด้านจิตรกรรมแล้ว ผู้เขียนยังกล่าวถึงผลงานทางด้านประติมากรรม ตั้งแต่สมัยแรกจนมาถึงยุคของศิลปะสมัยในยุคที่เขียนหนังสือเล่มนี้ด้วย โดยเฉพาะเน้นถึงการสร้างพระพุทธรูป ศิลปะของล้านนา ตลอดจนการพรรณนาถึงประวัติโดยสังเขปของศิลปินไทยบางคน ที่ควรยกย่อง การเปรียบเทียบศิลปะไทยกับตะวันตก เป็นต้น

รวมบทความด้านศิลปะเล่มนี้มีความหลากหลายที่น่าอ่าน เพราะผู้เขียนใช้วิธีการเล่าเรื่องแทรกไปกับการพรรณนาความงาม สภาพของสิ่งที่พบเห็น และการเสนอแนวความคิดของผู้เขียนในด้านต่าง ๆ ตลอดจนในแง่ของการอนุรักษ์ เนื่องจากผู้เขียนมีพื้นฐานทางด้านศิลปะและทำการศึกษาค้นคว้ามาหลายปี มีประสบการณ์ด้านงานศิลปะมาก่อน จึงทำให้สามารถอธิบายเรื่องราวทางด้านศิลปะที่ก่อให้เกิดจินตนาการสำหรับผู้อ่านเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป ผู้เขียนทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมไปด้วยว่าประเทศไทยเรามีศิลปะความงามที่ทรงคุณค่าอยู่มาก แต่ไม่แพร่หลาย และนับวันก็จะถูกทำลายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งถ้าไม่มีการบันทึกเอาไว้แล้ว ความงามเหล่านี้ก็จะไม่มีใครรู้จัก สำหรับในเรื่องของความเข้าใจในศิลปะนี้ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนการรับรู้และเข้าใจ ดังที่ว่า

“จะเข้าใจในศิลปะ จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงความคิดของผู้สร้างงาน
ศิลปะว่ามันก่อรูปมาจากอะไร เพราะศิลปะเป็นเรื่องของความคิดโดยเฉพาะ ถ้า
จะศึกษาศิลปะโดยไม่ยอมคิดด้วยแล้วอาจจะถูกงูงมูกได้ง่าย”

เพราะความงามของศิลปะไทยนั้นแอบแฝงอยู่ที่เส้น ลวดลายและน้ำหนักสีที่ศิลปินไทยแสดงอารมณ์ออกมาให้เห็นนั่นเอง

น. ณ ปากน้ำ นับเป็นนักเขียนเรื่องศิลปะคนเดียวที่มีผลงานรวมเล่มมาโดยสม่ำเสมอ และปัจจุบันก็ยังเขียนอยู่เป็นประจำ แม้ว่าในตอนหลังจะเน้นทางด้านโบราณคดี เพราะคลุกคลีกับวารสารเมืองโบราณ งานเขียนของ น. ณ ปากน้ำมักก่อให้เกิดปฏิกิริยาได้เสมอ ด้วยมีอะไรใหม่เสนอออกมาจนเป็นที่ยอมรับในแวดวงศิลปะ นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะร่วมสมัย และแนะนำงานชิ้นสำคัญ ๆ ของไทยแล้ว เขายังศึกษาเรื่องของโหราศาสตร์ และเขียนหนังสือด้านนี้หลายเล่มด้วยกันโดยใช้นามปากกาว่าพูลหลวง

น. ณ ปากน้ำ นอกจากจะเชี่ยวชาญเรื่องไทย ๆ แล้ว ยังศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปะตะวันตกเอาไว้มาก และเขียนหนังสือออกมาหลายเล่ม จึงเป็นนักเขียนเรื่องราวทางศิลปะที่มีผลงานมากที่สุด

รายงานการสำรวจอยุธยาที่ชื่อ **ห้าเดือนกลางซากอิฐปูน** ถิ่นนับว่าเป็นอีกเล่มหนึ่งที่เด่นในด้านเนื้อหา และ **พจนานุกรมศิลป์** ที่นับว่าเป็นประโยชน์ทางการค้นคว้าคำศัพท์ด้านศิลปะเล่มหนึ่ง ซึ่งนับว่ามีน้อยในสาขาวิชา

พินิต เมฆสวัสดิ์

ประวัติ น. ณ ปากน้ำ

น. ณ ปากน้ำ มีชื่อจริงว่า ประยูร อุตุชาภูะ เกิดเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2471 ที่ตำบลมหาหงส์ อำเภอเมืองสมุทรปราการ เริ่มเรียนชั้นมูลที่โรงเรียนเขาวัววิทยา แล้วย้ายไปเรียนชั้นประถมปีที่ 1-4 ที่โรงเรียนวัดนอก (วัดพิชัยสงคราม) จากนั้นไปต่อระดับมัธยมที่โรงเรียนวัดกลางสมัยเรียนหนังสือเคยออกหนังสือประจำชั้นโดยเขียนภาพประกอบเอง ความที่สนใจในด้านศิลปะจึงเข้ากรุงเทพฯ เข้าเรียนที่โรงเรียนเพาะช่างก่อนที่จะเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษารุ่นเดียวกันที่สำคัญได้แก่ อังคาร กัลยาณพงศ์ และไพฑูริ สุวรรณคุณ เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ขณะเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรได้หารายได้ด้วยการเขียนภาพประกอบหนังสือ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เริ่มสอนที่โรงเรียนศรีศาสตร์ ต่อมาอาจารย์ศิลป์ พีระศรีชวนมาสอนที่โรงเรียนศิลปศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเตรียมของศิลปากร ต่อมาได้เป็นเลขานุการมหาวิทยาลัยศิลปากรและสอนในคณะจิตรกรรมฯ ระยะเวลาหนึ่งแล้วลาออก

ช่วงปีพ.ศ. 2500 เริ่มตระเวนศึกษาศิลปะโบราณสถานตามที่ต่าง ๆ และเริ่มงานเขียนแนะนำและวิจารณ์ศิลปะลงในหนังสือพิมพ์ เช่น กระดังทอง สยามสมัย สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ และชาวกรุง เป็นต้น นามปากกา น. ณ ปากน้ำนี้ประมุข อุณหภูม เป็นผู้ตั้งให้ สมัยที่สอนอยู่ที่ศิลปากรมีผลงานศิลปะรูปสีน้ำมันซึ่งปัจจุบันสูญหายไปแล้ว เหลือให้เห็นเพียงภาพจันทบุรีที่ได้รับรางวัลเหรียญทองเพียงรูปเดียว ซึ่งปัจจุบันติดตั้งอยู่ที่หอศิลป์แห่งชาติ และภาพพุทธประวัติในโบสถ์วัดป่าโค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาษากฎหมายไทย

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2511

ศ.ธานินทร์ กรัยวิเชียร

(พ.ศ. 2470 -)

ไทยมีวรรณกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม ดังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงจัดแบ่งเป็นประเภทที่ตรัสว่า “อัมมำหมายให้น่าเลื่อมในศักดิ์สิทธิ์ หรือคึกคักสง่าน่ายศสยอง” ได้แก่เทศนา คำรา และคำพิพากษาศาล (จากพระนิพนธ์เรื่อง **การแต่งหนังสือในปรตยุบัน** พิมพ์ในหนังสือ “คู่มือสมิต ฉบับพิเศษ” วันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2462)

วรรณกรรมกฎหมาย อันหมายถึง ตัวบทกฎหมายที่ตราขึ้นแต่เดิมโดยพระบรมราชโองการก็ดี คำพิพากษาที่กระทำโดยพระปรมภิไธยศักดิ์ จึงเป็นวรรณกรรมที่มีค้อยมีนกล้ำวิจารณ์ ด้วยเกรงว่าเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หรืออย่างน้อยก็อาจเผชิญข้อหาหมิ่นอำนจศาล กระนั้นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธคุณค่าที่ดำรงอยู่ของวรรณกรรมกฎหมาย คือ ต่อวรรณกรรมกฎหมายโบราณเป็นมรดกวัฒนธรรมล้ำค่าทางนิติธรรม ซึ่งควรแก่การศึกษาถึงคุณลักษณะในมิติต่าง ๆ อาทิ ลักษณะภาษากฎหมาย เช่นเดียวกันก็ควรศึกษาลักษณะภาษากฎหมายปัจจุบันด้วย เพื่อพิจารณาถึงลักษณะเด่นและข้ออันควรแก้ไขปรับปรุง โดยมุ่งหมายการทำความเข้าใจเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และทำนุบำรุงรักษาภาษากฎหมายเพื่อความเจริญพัฒนาถาวรสืบไป

ภาษากฎหมายไทย ผลงานศึกษาวิจัยของศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เสนอต่อสาธารณะโดยรวมพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2511 ดังที่ดร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงในฐานะผู้จัดพิมพ์กล่าวว่า “การเขียนหนังสือภาษากฎหมายไทยนี้ นอกจากจะใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาการแล้ว อาจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ยังได้รวบรวมตัวอย่างและเนื้อหาจากประสบการณ์ ที่ได้จากการเป็นผู้พิพากษาในศาลต่าง ๆ ของเมืองไทย และจากที่เคยดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ หลายตำแหน่งในกระทรวงยุติธรรมอีกด้วย ดังนั้น ผลงานที่ปรากฏอยู่ในหนังสือภาษากฎหมายไทยนี้ จึงมีคุณค่าสูง” (คำนำในการจัดพิมพ์**ภาษากฎหมายไทย** ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

ผลงานสารคดีเรื่องภาษากฎหมายไทยนี้ ท่านผู้เขียนกระทำขึ้นขณะดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ในขั้นต้นเป็นบทความทางวิชาการ เพื่อประกอบการบรรยาย ณ ที่ประชุมทางวิชาการของกรมอัยการ

ต่อมาจึงจัดพิมพ์ในนิตยสาร **บทบัญญัติ** เล่ม 25, ตอน 3, สิงหาคม 2511 และพิมพ์ซ้ำในวารสาร**ทนายความ** ฉบับที่ 1, ปีที่ 11, เมษายน 2511 หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลวรรณกรรมสพอ. หรือองค์การสนธิสัญญาร่วมกันป้องกันเอเชียอาคเนย์ ในฐานะที่เป็นหนังสือสารคดียอดเยี่ยมประ

จำปีพ.ศ.2511 (รางวัลวรรณกรรม สปอ. ดำเนินการได้เพียง 4 ปี คือ 2511-2515 ก็ยุติเพราะองค์กรต่อต้านคอมมิวนิสต์แห่งนี้อยู่)

ก่อนหน้านี้จะมีหนังสือภาษากฎหมายไทยฉบับนี้ มีท่านผู้รู้และผู้สนใจภาษากฎหมายเคยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาษากฎหมาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมาแล้ว แต่ไม่เคยมีท่านใดและหนังสือเล่มใด ศึกษาค้นคว้าและนำเสนอเรื่องภาษากฎหมายไทยอย่างจริงจัง และเป็นระบบเท่ากับหนังสือภาษากฎหมายไทยแสดงให้เห็นปรากฏ เอกสารวิชาการนี้จึงทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อวงนิติศาสตร์ และต่อวงการศึกษากฎหมายไทย

ภาษากฎหมายไทย แบ่งออกเป็นบทต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องกัน นับจากบทนำถึงบทสรุป รวม 8 บท และทำสารบัญขึ้นเรื่องและค้นคว้าท้ายเล่ม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาง่ายขึ้น บทนำ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษากฎหมายไทย และแง่มุมการศึกษาภาษากฎหมายไทย ตามที่ท่านผู้เขียนมีความมุ่งหมาย เริ่มจากประการแรก : การวิจัยกฎหมายภาษาไทย, ประการที่สอง : การให้ข้อเสนอแนะ, และประการที่สาม : การทดลองในเรื่องของภาษากฎหมาย

บทที่ 1 ความเป็นมาของภาษากฎหมายไทย : ศึกษาภาษากฎหมายสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะสมัยปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

บทที่ 2 ภาษากฎหมายของนานาประเทศ : กล่าวถึงภาษากฎหมายของอังกฤษ ความยุ่งยากของภาษา โดยเฉพาะภาษาของตัวบทกฎหมาย และสำเนียงภาษากฎหมาย ต่อมากล่าวถึงภาษากฎหมายสหรัฐอเมริกา, ภาษากฎหมายฝรั่งเศส ได้แสดงความชื่นชมประมวลกฎหมายแพ่งของนโปเลียน และข้อสุดท้าย ภาษากฎหมายของประเทศอื่น ดังได้อ้างถึงประเทศสวิส ต้องบัญญัติถึงสามภาษา ภาษากฎหมายของประเทศที่เพิ่งเป็นเอกราชพยายามจะใช้ภาษาของตน หลังจากใช้ภาษาของประเทศที่เข้ามาปกครองสมัยอาณานิคม

บทที่ 3 อิทธิพลของภาษาอังกฤษในภาษากฎหมายไทย : โดยเหตุที่ผู้พิพากษาไทยในอดีต (สมัยปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล) เคยฝึกฝนแบบอย่างจากอังกฤษ และภาษาอังกฤษปรากฏเป็นศัพท์ในระบบกฎหมายไทยครั้งปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ภาษากฎหมายไทยจึงได้รับอิทธิพลดังกล่าว เฉพาะศัพท์ภาษาอังกฤษค่อย ๆ หายไป เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญาและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะภาษาอังกฤษที่มีอิทธิพลต่างภาษากฎหมายไทย มิใช่ Legal English อันยุ่งยากในภาษาภาษาอังกฤษ เพราะไทยเลือกรับเฉพาะภาษาอังกฤษที่ท่านผู้เขียนเรียกว่า ฟังก์ชันเนล อิงลิช (Functional English) คือ สั้น กระชับรัด ชัดเจนและมีความหมายแน่นอน

บทเดียวกันนี้แสดงความเห็นเรื่องการบัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นใช้, สำนวนไทยสำนวนฝรั่ง, การใช้ศัพท์ภาษาดังประเทศในศาล และการแปลภาษากฎหมาย

บทที่ 4 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับภาษากฎหมายไทยในปัจจุบัน : ท่านผู้เขียนจำแนกเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาษากฎหมายไทย เริ่มจากความสำคัญของภาษาเขียน, ปัญหาภาษาถิ่นเมื่อเปิดความต่างศาล, การใช้เครื่องหมายวรรคตอน, การจัดระบบตัวอักษรย่อในภาษากฎหมาย ที่ยังไม่วางมาตรฐานให้เป็นระเบียบเดียวกัน, การพิสูจน์อักษรหรือตรวจปริิฟตามภาษากฎหมาย และข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขปรับปรุงพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เนื่องจากเป็นเอกสารราชการที่ศาลใช้ประกอบการพิจารณาคำพิพากษา

บทที่ 5 โวหารกฎหมายที่ว้าดี, ดีนั้นประการใด ? : บทนี้กล่าวถึงโวหารการเขียน ท่านผู้เขียนใช้คำโวหารตามความหมาย Style ในภาษาอังกฤษ บางท่านเรียกในภาษาไทยว่าสำนวน ซึ่งท่านผู้เขียนกลับเห็นว่า “สำนวน” นั้นควรเป็นสิ่งที่เดียวกับที่อังกฤษเรียกว่า idiom ทั้งนี้ได้อ้างคำผู้รู้ทางอักษรศาสตร์และยกตัวอย่างประกอบ นอกจากนั้นได้เสนอหลักการของโวหารที่ดี จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 6 ประการคือ แจ่มชัดและปราศจากช่องโหว่, สั้นกะทัดรัด, ใช้ถ้อยคำในภาษากฎหมายให้เป็นระเบียบเดียวกันตลอด, ใช้ถ้อยคำที่ใช้ในคัมภีร์กฎหมาย, สุภาพนุ่มนวล, และสามารถจูงใจผู้ฟังผู้อ่านให้คล้อยตามได้

บทที่ 6 การฝึกฝนเรื่องโวหารกฎหมาย : อธิบายถึงโวหารกฎหมายที่ดีจำเป็นต้องหมั่นศึกษาฝึกฝน โวหารกฎหมายขึ้นกับความเจริญของวิชาการด้านกฎหมายอย่างหนึ่ง ขึ้นกับศิลปะแห่งภาษากฎหมายอีกอย่างหนึ่ง และการฝึกฝนเป็นสิ่งจำเป็น ควรฝึกทั้งภาษาเขียนและการพูดอย่างมีวาทศิลป์

บทที่ 7 สรุปความ : เป็นการสรุปสาระสำคัญที่กล่าวมา และมีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจคือ ควรสนับสนุนส่งเสริมภาษากฎหมายอย่างเป็นทางการ อาทิ จัดวิชาภาษากฎหมายไทยไว้ในหลักสูตรชั้นปริญญาตรีทางนิติศาสตร์, ประกวดเรียงความกฎหมาย, จัดอภิปรายและสัมมนาแง่ต่าง ๆ ของภาษากฎหมาย, ให้ทุนส่งเสริมค้นคว้าด้านวรรณกรรมกฎหมาย, การค้นคว้าเปรียบเทียบภาษากฎหมายไทยกับเทศ, การเลือกสรรโวหารกฎหมายที่ดีเด่นพิเศษ ทั้งเก่าและใหม่มาลงพิมพ์เผยแพร่

ท่านผู้เขียนแสดงปัจฉิมลิขิตด้วยโวหารสุดท้ายว่า “ข้อผิดพลาดขาดตกและบกพร่องของผู้เขียนที่ปรากฏในหนังสือนี้, ผู้เขียนขออุทิศให้เป็นวิทยาทานแก่ท่านผู้อ่าน, ในฐานะเป็นตัวอย่างที่ไม่ควรเอาอย่าง”

สารคดีภาษากฎหมายไทยนี้ แม้เป็นเอกสารวิชาการที่ท่านผู้เขียนมุ่งหมายเสนองานวิชาการ ได้จำแนกแยกแยะถ้อยคำเชื่อมโยงกันเป็นระบบ มีรายละเอียดตัวอย่างภาษาจากสภาพความเป็นจริงที่ดีและไม่ดี ท่านที่ไม่เคยศึกษาเรื่องนี้ เมื่อดูโครงสร้างเนื้อหาและการเก็บความบางประเด็นที่กล่าวมา อาจจะสำคัญผิดต่อข้อเท็จจริงได้ว่า คงน่าเบื่อเหมือนหนังสือกฎหมายหรือตำราวิชาการทั่วไป แท้ที่จริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ข้อความคิด คำอธิบายและตัวอย่างในรายละเอียดกลับเป็นสิ่งชวนสนใจ ทำทลายความรับรู้และมีอารมณ์ขันได้รสชาติเป็นอัศจรรย์

อนึ่ง การจัดพิมพ์ภาษากฎหมายไทย ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ครั้งที่ 3 ปีพ.ศ. 2520 นั้น เจ้าของงานนิพนธ์ปรารภว่า ปกติงานพิมพ์แต่ละครั้งจะเพิ่มเติมและปรับปรุงเนื้อหาสาระเสมอ นอกเหนือไปจากการแก้ไขคำผิด แต่บรรดาเพื่อนอาจารย์และลูกศิษย์ ทักท้วงว่า เว้นเสียแต่การแก้ไขคำผิดทางอักษรวิธีแล้ว ไม่ควรปรับปรุงเพิ่มเติมอีก เนื่องจากเป็นหนังสือได้รางวัลสารคดียอดเยี่ยม ผู้อ่านส่วนใหญ่ใคร่ที่จะอ่านเรื่องซึ่งรับรางวัล ใครจะทราบว่าเหตุใดจึงรับรางวัล หากต้องการแก้ไขเพิ่มเติมควรทำในรูปบทความ หรือเรียบเรียงใหม่เป็นเอกเทศ ฉะนั้น ฉบับพิมพ์ครั้งต่าง ๆ จึงคงตามเดิมที่เป็นฉบับรับรางวัล

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาวิจัยโครงการหนังสือคิริยาลัยไทย ใคร่เรียนว่า ท่านผู้ใดประสงค์ศึกษา **ภาษากฎหมายไทย** ของเจ้าของงานนิพนธ์ที่อ้างถึง ท่านควรศึกษา “คำอภิปรายเรื่อง ภาษากฎหมายไทย” ของศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งต่างจากหนังสือภาษากฎหมายไทยฉบับรางวัล สปอ. โดยเป็นลีลาของการพูดจากการได้รับเชิญบรรยายหรือปาฐกถาในโอกาสต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. 2527 และมีผู้ขอไปพิมพ์เผยแพร่ใน “วารสารกฎหมาย” นิติศาสตร์ จุฬาฯ ฉบับที่ 3 ปีที่ 10 (กรกฎาคม-พฤศจิกายน 2529) และฉบับที่ 1 ปีที่ 11 (ธันวาคม 2529 - มีนาคม 2530) และ “วารสารภาษาและวรรณคดี” ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่ ในหนังสือ **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางแฉล้ม สวัสดิ์มงคล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 18 เมษายน 2534** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพอเพคท์ กราฟฟิค กรุ๊ป, 2534)

ประวัติศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร

เกิด วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2470

บิดามารดา นายแพ นางผะอบ กรัยวิเชียร

การศึกษา

พ.ศ.2491	รับปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต
พ.ศ.2496	รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิต (LL.B.) ลอนดอน
พ.ศ.2497	เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ สำนักศึกษาอบรมกฎหมายเกรซอินน์การรับราชการ
พ.ศ.2498	เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา ต่อมาดำรงตำแหน่งสูงสุดในชีวิตผู้พิพากษา คือ เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา
พ.ศ.2519	หลังเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 เป็นข้าราชการการเมือง ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากพ้นตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ในปี 2520 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี
ครอบครัว	สมรสกับนางคาเรน มีบุตรชาย 3 คน หญิง 2 คน
ผลงานเขียนอื่น ๆ	ได้เขียนตำรากฎหมายและหนังสืออื่นหลายเล่ม เล่มที่น่าสนใจโดย

ปราศจากอคติทางการเมืองเฉพาะด้าน คือ

- คำนะน่านักศึกษากฎหมาย
- คำอธิบายประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง
- การปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
- การตีความกฎหมาย (ผลงานร่วมกับอาจารย์วิชา มหาคุณ พิมพ์ครั้งที่ 3 โดยคณะนิติศาสตร์ จุฬาฯ พ.ศ.2539)

ธรรมเกียรติ กันอริ

“วรรณไวทยากร” ฉบับ วรรณคดี

พิมพ์ครั้งแรก 2514

เจตนา นาควัชร

(พ.ศ. 2480 -)

และ

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

(พ.ศ. 2454 - 2525)

ข้อเขียนทั้งสองนี้พิมพ์ในชุด“วรรณไวทยากร”ชุดมนุษยบทความทางวิชาการถวายพระเจ้า
วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ในโอกาสที่พระชนม์ครบ 80 พรรษาบริบูรณ์

เจตนา นาควัชร เขียนหนังสือหลายเล่มเกี่ยวกับวรรณคดีวิจารณ์โดยเฉพาะหลังจากปี 2519 เป็นต้นมา แต่เล่มนี้เป็นเล่มแรก บรรจุความคิดไว้มาก เล่มอื่นๆขยายความจากเล่มนี้ เป็นหนังสือความ
คิดซึ่งแตกออกไปตามกาล เมื่อเขียนเล่มอื่นๆ การเสนอให้อ่านเล่มนี้มีได้หมายความว่า อ่านเล่มนี้แล้ว
เป็นการทดแทนการอ่านเล่มอื่นๆ ตรงกันข้ามเป็น การลี้ภัยให้ประทับใจในฝีมือของผู้เขียน ให้
หาเล่มอื่นๆ อ่านต่อไป

เจตนา นาควัชร เสนอแนวคิดต่างๆในวรรณคดีในเชิงปัญหา กล่าวคือ เป็นเรื่องที่เกิดกันได้
จากต่างแง่ต่างมุม “การวิจารณ์วรรณคดีนั้นจะหาหลักที่ตายตัวลงไปได้ยาก” นี่ก็เป็นการมองจากมุม
หนึ่ง “แต่นักวิจารณ์ส่วนมากก็มีได้ข้อถือในการที่จะแสวงหาหลักเกณฑ์” (น. 2) ก็เป็นอีกมุมหนึ่งซึ่ง
แย้งมุมแรก แต่การพิจารณาไม่ใช่เพียงเสนอเป็น 2 แง่มุมนี้เท่านั้น เจตนา นาควัชรยังก้าวต่อไปอีกว่า
“จริงอยู่การสร้างทฤษฎีใด ๆ เป็นเรื่องที่ล่อแหลม เพราะถ้า...มิได้มีประสบการณ์เพียงพอ หรือมิได้ใฝ่
ใจที่จะค้นหาข้อมูลที่เชื่อถือได้มาอ้างเป็นหลักฐาน หรือ...เป็นผู้มีก่าย ... ก็อาจจะสร้างโทษมากกว่า
สร้างคุณ” อย่างไรก็ตาม ก็เสริมแล้วว่า “แต่การที่นักวิชาการบางคนมีอคติต่อวรรณคดีวิจารณ์เชิง
ทฤษฎี เป็นทุนเดิมเสียตั้งแต่ต้นแล้ว ก็เท่ากับเป็นการสกัดกั้นทางก้าวหน้าของวรรณคดีวิจารณ์”(น. 3)
วิธีการใช้เหตุใช้ผลที่พยายามมองด้าน มองแย้ง มองเดิม มองเสริม มองแก้ ทำนองนี้เป็นแนวการ
พิจารณาแนวคิดต่างๆอย่างสมดุลกันเสมอปลายในข้อเขียนนี้ จะเรียกได้ว่าเป็นการใช้เหตุใช้ผลเชิง
สนทนา (dialogic reasoning) อันต่างไปจากการเสนอเหตุผลเชิงเดียว ว่าสิ่งหนึ่งต้องเป็นเช่นนั้น หรือ
เช่นนั้น ทำนองให้ความหมายเป็นคำนิยาม ซึ่งไม่เปิดช่องให้เห็นเป็นอื่นได้ (ศัพท์ของเจตนา นาค
วัชร) การมุ่งให้เห็น“ความเป็นอื่น”นี้สะท้อนความคิดเสรีประชาธิปไตย ที่ต่างจากแนวคิดการ
วิจารณ์แบบชี้แนะไปทางใดทางหนึ่ง

'การใช้เหตุใช้ผลเชิงสนทนา'นี้ มิใช่เป็นการแสดงโวหาร หรือทำกายกรรมทางความคิดให้มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก แต่คล้องกับปรัชญาของผู้เขียนคือ "วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์" ซึ่งขยายความอย่างพิสดารในช่วงต่อมา การเสนองานเขียน ข้อคิด แบบมีวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ เป็นลักษณะเด่นลักษณะหนึ่งของข้อเขียนนี้

การเสนอแนวคิดต่างๆในวรรณคดีในเชิงปัญหานี้ สอดคล้องกับสาระสำคัญของวรรณคดี ในแง่ที่วรรณคดีเป็นเรื่องของการสะท้อนและครุ่นคิดถึงชีวิต หรือตามที่เจตนา นาควัชรระดมมาจากกวีและนักวิจารณ์เรื่องนามชาวอังกฤษ (Matthew Arnold 1822 - 1888) ว่าวรรณคดี "เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นปัญญาความนึกคิดให้แก่ผู้อ่าน มีคุณค่าในทางการศึกษา ...วรรณคดีวิจารณ์มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการที่จะชี้ให้เห็นคุณค่าต่างๆในวรรณคดี จนถึงกับกล่าวว่า การวิจารณ์วรรณคดีก็คือการวิจารณ์ชีวิตมนุษย์นั่นเอง" (น. 15)

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้นำแนววิจารณ์ต่างๆมาแสดงไว้ แต่ไม่ว่าจะเป็นแนวใดก็มีใช้ว่าจะนำไปประยุกต์ใช้ตายตัวเสมอไป เช่น วรรณคดีวิจารณ์แบบอิงชีวประวัติ แม้ว่าจะน่าสนใจ แต่ "...จะต้องระมัดระวัง ... สิ่งที่น่าประพันธ์เขียนเกี่ยวกับตัวเองอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้ ... อัตชีวประวัติของ Rousseau อาจจะถือเป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้เป็นบางครั้ง ในบางครั้งความจำของ Rousseau ก็เลอะเลือนไปบ้าง บางครั้ง Rousseau ต้องการที่จะเขียนป้องกันเกียรติยศของตนเอง" (น.7) หรือ แนววรรณคดีวิจารณ์กับศิลปวิจารณ์ ซึ่งแม้ว่าจะ "เป็นศาสตร์ที่ควรจะศึกษาร่วมกันได้" แต่ "จะต้องทำอย่างรอบคอบ เพราะการนำความคิดเกี่ยวกับรูปลักษณะ (style) มาประสมกับยุค (period) ดังที่นักวิจารณ์ศิลปะนิยมกัน อาจจะใช้กับวรรณคดีวิจารณ์ไม่ได้ในทุกกรณีไป ยุคของประวัติศาสตร์ศิลปะอาจจะไม่ตรงกับยุคของประวัติศาสตร์ก็ได้ บางครั้งวรรณคดีก็ก้าวเร็วกว่าทัศนศิลป์ แต่บางครั้งก็ก้าวช้ากว่า ... แต่เราก็อาจจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสถาปัตยกรรมไทยในสมัยรัชกาลที่สอง อาจจะมีลักษณะบางอย่าง เช่นความแหลมซ้อย ซึ่งจะกระตุ้นให้เราสนใจที่จะแสวงหาคุณลักษณะเหล่านั้นในวรรณคดียุคเดียวกันได้" (น. 25-6) แนววรรณคดีวิจารณ์อื่นๆก็นำเสนอด้วยแนวการใช้เหตุใช้ผลเชิงสนทนา นี้ทั้งสิ้น ในด้านหนึ่งก็เป็นการ "ค้าน แชง เดิม เสริม แก่" ต่อแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่ ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า ความไม่ตายตัวในการมองวรรณคดีกับการมองชีวิตนั้นอิงเอื้อกัน

การใช้หลักโคหลักหนึ่งในวรรณคดีวิจารณ์เป็นเรื่อง"ล่อแหลม"ฉันทิ การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตทั้งของผู้อื่นและของตัวเอง โดยมีคำนี้ถึงถึงใจใจ ก็"ต้องระมัดระวัง"ฉันทิ

ในข้อเขียนของเจตนา นาควัชรระดมนี้ จึงมีเพียงเป็นเรื่องของการนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ในวรรณคดีวิจารณ์ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของหนังสือเท่านั้น แต่ยังชวนให้คิดกว้างไกลไปถึง การใช้เหตุใช้ผล และการคำนึงถึงความสลับซับซ้อนของชีวิต ถ้าหัวใจหนึ่งของวรรณคดีเป็นเรื่องการขบเกี่ยวกับ

ปัญหาชีวิต การอ่านวรรณคดีจึงเป็นการขยายขอบเขตประสบการณ์ของชีวิตที่จำกัดของแต่ละคน และปลูกฝังให้คิดถึงชีวิตอื่นๆ ที่อาจจะไม่คล้อยกับกรอบวัฒนธรรม หรือมาตรฐานทางศีลธรรมของเราเอง แท้จริงแล้ว ชีวิตของมนุษย์ปุถุชนนั้นยากอย่างยิ่งที่จะดำเนินไปตามหลักการใดหลักการหนึ่งอย่างเคร่งครัดอย่างเสมอต้นเสมอปลายตลอดไป แม้การปฏิบัติตามศีลห้าอย่างสมบูรณ์พร้อมนั้นก็ เป็นเรื่องพ้นวิสัยของมหาชน แต่ชีวิตเป็นไปตามเงื่อนไข มิใช่กำหนดได้อย่างตายตัว แนวคิดทาง วรรณคดีวิจารณ์ และการวิจารณ์ชีวิตก็คู่กัน

คุณลักษณะของข้อเขียนนี้อีกลักษณะหนึ่งคือ เป็นความเรียงที่สละสลวย งานเขียนเชิง วิชาการส่วนมากให้ความสำคัญด้านเนื้อหา มุ่งเน้นที่จะเสนอความคิดเห็นเป็นหลัก ทำให้คุณสมบัติ การใช้ภาษา และละเลยลีลาการนำเสนอ ข้อเขียนของเจตนา นาควัชร เสนอภาษาที่เจี๊ยะไนแล้ว จึง เป็นงานที่ชวนอ่านในเชิงอรรถรสอีกโฉดหนึ่งด้วย

ถึงกระนั้นถ้าจะมีความเห็นเป็นอื่น 'ได้'ว่า ข้อเขียนนี้รกรุงรังด้วยชื่อคนและชื่อหนังสือ ภาษาฝรั่ง ซึ่งนอกจากจะก่อความรำคาญแก่ทัศนวิสัยแล้ว ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้นแก่ผู้ที่สนใจ วรรณคดีไทยและ เรื่องทางไทยอีกด้วย แต่ถ้าพิจารณาอีกด้านหนึ่ง จะเห็นว่า ข้อเขียนนี้สำหรับทั้ง ผู้ ศึกษาด้านวรรณคดีโดยตรง และผู้สนใจหรือผู้อ่านวรรณคดีทั่วไป ผู้อ่านทั่วไปอาจจะไม่ต้องให้ความสำคัญ แก่"คำฝรั่ง"เหล่านี้เลยก็ได้ ส่วนผู้ที่ศึกษาทางวรรณคดี ไม่ว่าจะเฉพาะเจาะจงว่าเป็นของไทย หรือไม่ ข้อเขียนก็น่าจะยังประโยชน์ ให้ทำความเข้าใจเนื้อหาใจความ ได้รู้ถึงนักคิดและหนังสือพื้น ฐานในวงการที่น่าจะารู้ ก็ในเมื่อเราอ่านหนังสือเพื่อที่จะรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้ โฉนเลยจะยกความไม่คุ้น เคยมาเป็นสิ่งกั้นขวาง ส่วนสำหรับผู้มิได้หาความกับ"ความคิดเทศ" เหล่านี้ สนใจจะติดตามสืบกัน ต่อ ก็จะเป็นคุณูปการมากโขอยู่ และผู้เขียนมิได้เสนอทำนองให้เชื่อตามอยู่แล้ว แต่ในเชิงรูปการได้ ตอบกันไปมาระหว่างความคิดเหล่านั้น กับของเราเอง ก็จะเอื้อผู้อ่านทั้งในแง่ที่จะปฏิเสธ ด้วยว่ามีความคิดอื่นที่ประทับใจเรามากกว่า หรือจะรับไว้เป็นความคิดใหม่ หรือจะรับเพียงบางส่วน ใน ทำนองที่ก้าวขึ้นไป"ขึ้นบนบ่า"ของนักคิดเหล่านี้ เพื่อจะได้เห็นกว้างไกลออกไป ก็ล้วนมีคุณค่าเชิง การศึกษาทั้งสิ้น ในเมื่อข้อเขียนนี้มีแนวเข้าถึงปัญหาแบบเปิดเสนอให้ถกเถียงและขั้วให้แย้ง มากกว่า จะเสนอเป็นสัจพจน์ หรือทฤษฎีบทในเรขาคณิต ที่กำหนดว่าต้องเป็นเช่นนี้เช่นนั้นอย่างแน่นอน ฉะนั้นข้อกล่าวหาว่าเป็น"ฝรั่ง" ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่ ตกผลึก และสนทนาโต้ตอบกับทฤษฎีต่างๆจึงมี ควรเป็นการกล่าวโทษ "ความคิดเทศ"ในข้อเขียนนี้ย่อมมิใช่เป็นเรื่องลบในตัวของมันเอง เฉกเช่น เดียวกับ มิใช่เพียงเพราะเป็น"ฝรั่ง"ก็เป็นคำบวกลบในตัวของมันเอง

อาจจะมีข้อวิจารณ์ข้อเขียนนี้ว่า เนื้อหาล้าสมัย นับจากปัจจุบันย้อนไปก็นับเป็นเวลาใกล้ 3 ทศวรรษ ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับวรรณคดีวิจารณ์กว้างขวางล้าลึกไปมาก ข้อเขียนของเจตนา นาค วัชรนี้ จึงย่อมมีสัญญาณของกาลเวลาเฉกเช่นเดียวกับข้อเขียนทั้งหลาย แต่เนื่องจากว่าข้อเขียนนี้

เสนอเรื่องที่เป็นพื้นฐาน ฉะนั้นจึงเป็นงานที่ให้ความรู้หลักๆจำเป็นสำหรับการต่อยอดต่อไป ซึ่งงานของเจดนา นาควัชรเอง ก็มีอยู่อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "แนวทางการประเมินคุณค่าวรรณคดีในวรรณคดีวิจารณ์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ-อเมริกันในศตวรรษที่ 20" ที่เป็นงานสำหรับนักวิชาการระดับผู้ชำนาญการ นอกเหนือจากเนื้อหาและนัยะในข้อเขียนนี้เองแล้ว ก็อาจจะกระตุ้นให้เราให้ความสนใจกับการอ่านงานทางวรรณคดีขึ้นอีกสถานหนึ่งด้วย นับเป็นประเด็นสำคัญสำหรับข้อเขียนในส่วนที่สองของหนังสือเล่มนี้ด้วย นับถ้าผู้อ่านที่เป็นโรคมุมิแพ้ความคิดที่ติดกลืนเนย ก็อาจจะใส่ใจ "ความคิดไทย" ในส่วนของม.ล.บุญเหลือ เป็นพิเศษได้

หัวใจของวรรณคดีไทย

ของ

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

ข้อเขียนส่วนของม.ล.บุญเหลือนี้ อาจจะไม่ต้องรสนิยมของนักวิชาการ ในแง่ที่ว่ารูปแบบนั้นมี: คืออยู่ในแบบงานเขียนทางวิชาการที่นิยมทำกัน นับตั้งแต่แนวการเขียนทั้งหมดซึ่งมีวิธีการเล่าเรื่องเป็นทำนองสนทนา มากกว่าจะเป็นแบบทำให้เป็น"ภาววิสัย" เพื่อให้ดูเหมือนว่าไม่มี"อัตวิสัย"แฝงจนไปถึงการทำเชิงอรรถ หรือการอ้างอิง แต่คำถามก็คือ ทำไมจะต้องเขียนในรูปเชิงวิชาการ? ตามศัพท์แสงวิชาการสมัยใหม่ก็ถือว่างานเขียนเชิงวิชาการก็เป็นเพียง"วาทกรรม"แบบหนึ่ง มิได้หมายความว่าพิเศษกว่างานเขียนแบบอื่นๆ และแบบใดจะเป็นสิ่งขัดขวาง ? ถ้าความหมายที่จะสื่อ่นั้นเป็นหัวใจสำคัญกว่า และที่มากไปกว่านั้นก็คือ แม้ว่าม.ล.บุญเหลือจะทำงานในแวดวงการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่ในด้านวรรณคดีนั้น วิชาการมิได้ส่งเสริมส่งให้รักชอบวรรณคดีเท่าไรนัก ส่วนด้านๆของข้อเขียนก็ยืนยันเลยว่า "อิทธิพลทางความไพเราะของวรรณคดีกระทบคนไทย ที่ผ่านการศึกษาในโรงเรียนน้อยที่สุด" ความชื่นชมวรรณคดีเป็นฝีมือของผู้มีน้ำใจรักวรรณคดี ไม่ใช่ผู้ต้องอาศัยวรรณคดีเป็นอาชีพหรือบันไดไปสู่อาชีพ" (น.63) ในส่วนท้ายก่อนจบ ความไม่ศรัทธาต่อการศึกษาทางการนี้ ม.ล.บุญเหลือก็"ร่ำพัน" ย้ำอีกว่า "...วิธีการสอนที่ใช้ในปัจจุบันนี้ ไม่ทำให้หวังได้เลยว่ามรดกทางวรรณกรรมจะตกทอดสืบต่อไปถึงคนรุ่นหลังได้ ... ความรักเลี้ยวเข็ญกันไม่ได้ ต้องให้เกิดจากน้ำใสใจจริง การที่จะให้เกิดน้ำใจรักวรรณคดีนั้น ต้องอาศัยกลวิธีที่แนบเนียน เมื่อใดควรให้อ่าน แด่เพียงผิวเผิน เมื่อใดควรล่อให้วิพากษ์วิจารณ์..." (น.154)

แม้ว่าข้อเขียนของม.ล.บุญเหลือจะมีปริมาณ 100 หน้า มีเนื้อหาครอบคลุมไปกว้างกว่าชื่อ "หัวใจของวรรณคดีไทย" แต่รวมข้อคิดและข้อมูลไว้หลายด้านหลายมุม ต่างคนอ่านก็จะเห็นต่าง

มุมมองด้านกันไป โดยสังเกตได้จากงานเขียนเกี่ยวกับวรรณคดี วิทยานิพนธ์ ที่อ้างถึงข้อเขียนนี้นั้น อ้างหลากหลายจุด ในต่าง ๆ หน้า ต่าง ๆ ประเด็น และเจตนาของม.ล.บุญเหลือในข้อเขียนนี้ก็ ทำนองเดียวกับส่วนแรกของเจตนา นาควัชระ ต่างก็มุ่งเพื่อ "เกิดข้อคิดเห็นแย้งหรือสนับสนุน หรือ เพิ่มเติม ประการใดประการหนึ่ง"

งานวิจัยโครงการนี้ เลือกสรรหนังสือที่พิมพ์ในช่วงเวลาระหว่าง ร.5 ถึง ปี 2519 ทำให้ หนังสือที่อยู่นอกเวลาดังกล่าวไม่อยู่ในข่ายการพิจารณา แต่ข้อเขียนของ ม.ล.บุญเหลือนี้ได้ เขียน "แนะนำ" หนังสือดีไว้หลายเล่มในช่วงก่อน ร.5 จึงทำให้ผู้อ่านนอกจากจะได้คุณค่าของงาน เขียนของม.ล.บุญเหลือโดยตรงแล้ว ก็ยังได้หนังสือที่ "แนะนำ" ไว้อีก ส่วนตั้งแต่สมัย ร.5 มาถึงช่วง 2500 ม.ล.บุญเหลือก็ขึ้นชมอยู่หลายเล่ม บางเล่มก็ตรงใจกันกับเล่มที่งานวิจัยโครงการนี้เลือกขึ้นมา

การที่ม.ล.บุญเหลือ ไม่ได้กำหนดให้ข้อเขียนนี้อยู่ในกติกาของงานวิชาการอย่างเคร่งครัด เข้า ตัวชอบหรือไม่ชอบก็กล่าวออกมาตรงๆ ทั้งขยายความและไม่ขยายความ ข้อคัดค้านอันเป็น ลักษณะร่วมของงานเขียนของไทยร่วมสมัย ม.ล.บุญเหลือก็แจ่มแจ้งอย่างเป็นบทเรียนให้นักเขียนพึง สังวร และให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านถึงข้อที่พึงคำนึงในนวนิยาย ส่วนข้อดี ม.ล.บุญเหลือก็มีได้เสนอออกมา ในรูป "สูตรสำเร็จ" แต่อธิบายผูกโยงกับเรื่องเป็นเรื่องราวๆ ไป หรือถ้าจะใช้สำนวนให้มีสีสันเคร่งขรึม ทางวิชาการ ก็อาจจะพูดได้ว่า ม.ล.บุญเหลือนั้นเสนอคุณลักษณะเชิงบวกของงานเขียนรูปนวนิยายมิ ใช่ว่าในเชิงนามธรรม แต่อย่างที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสำนวนการเขียนแบบนี้จะไม่ปรากฏในงานของม.ล.บุญ เหลือเลย

การเสนอข้อคิดเห็นชอบหรือไม่ชอบ อย่างไม่อ้อมค้อมแบบที่นักวิจารณ์โดยทั่วไปจะยังมี ไว้ในงานเขียน แต่อาจจะแสดงกันอยู่ในวงสนทนาวงเล็กมากกว่านั้น มีส่วนทำให้ผู้อ่านได้รับรส ชาติขึ้น เช่น เมื่อพูดถึง 'รงค์ วงษ์สวรรค์' "เรื่องของรงค์ ในตอนแรกก็สะดุดตาเท่ากับภาษา 'รงค์ ชอบแสดงชีวิตในสถานที่ที่คนทั่วไปมักเหยียดเป็นของต่ำ และกล่าวถึงบุคคลที่สังคมถือว่าต่ำ เช่น หญิงที่ค้าประเวณี...แต่ 'รงค์ วงษ์สวรรค์' เขียนเรื่องมาเกือบ 20 ปีแล้ว เป็นที่น่าเสียดายว่า แนวเรื่องไม่ พัฒนาไปในทางใด แนวคิดก็ซ้ำอยู่กับที่ ไม่ส่ง 'สาร' เฉพาะให้แก่คนอ่านที่ใหม่ขึ้นมา จึงเทียบได้กับ ศิลปินที่มีฝีมือ แต่ขาดความเร้าร้อนทางจิตที่จะส่งกระแสออกสู่เพื่อนร่วมชาติ" (น. 116)

เขียนถึงอาจินต์ ปัญงพรณ์ ไว้ว่า

"เป็นนักประพันธ์ชายโดยแท้จริง เขียนถึงชีวิตที่ผู้ชายจะได้ประสบ ผู้หญิงมีโอกาสประสบน้อย แต่ คนอ่านทั้งหญิงทั้งชายจะได้รับความหวนไหว เข้าใจว่าไม่น้อยกว่ากัน อาจินต์มีข้อที่ควรทักอยู่อย่าง หนึ่งคือ สำนวนภาษาขาดความบรรจง ถ้าใช้สำนวนที่กำลังนิยมใช้กันในชั้นมหาวิทยาลัย ยังไม่แล เห็นความเป็นเลิศ ซึ่งก็น่าเห็นใจเพราะเป็นยุคสมัยที่ความบรรจงไม่ยังประโยชน์" (น.115) ผู้ที่

กระเทียม คงจะมีใช้เฉพาะอาจีนต์เท่านั้น แต่ผู้ร่วมสมัยทั้งหมดที่เดียวที่ไม่เห็นค่าของความบรรจง
กาญจนา นาคพันธ์ ก็ได้รับทั้ง'ดอกไม้นี้และก้อนอิฐ'

"...ถ้าพิจารณาคุณภาพของงานเขียนของผู้นี้แล้ว จำต้องกล่าวว่า ไม่อยู่ในเกณฑ์สม่ำเสมอ เรื่องอื่นอยู่
ห่างไกลจาก ผู้ใหญ่ลึกลับมากอย่างน่าเสียดาย มีอยู่เรื่องหนึ่งที่เข้าใกล้เรื่องผู้ใหญ่มาก คือเรื่อง ผู้กองขอด
รัก ในเรื่องนี้นักประพันธ์แสดงให้เห็นชีวิตในกรมทหารในด้านตลกขบขัน โดยเฉพาะให้เห็นถึง
ประเพณีส่งพลทหารไปเป็นทหารรับใช้ตามบ้านนายทหาร... เรื่องนี้แสดงถึงความเป็นคนช่างสังเกต
มากทีเดียว ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับนักประพันธ์ ใครมีมากกว่ากันย่อมทำให้งานของตนยิ่ง
ขึ้นหรือห้อยลงทางคุณภาพเป็นอัตราส่วนใกล้เคียงกัน แต่ข้อเสียเรื่องนี้คือ เมื่อแต่งไปจนนักประพันธ์
ทำให้เรื่องเปลี่ยนจากเรื่องที่เต็มไปด้วยอารมณ์ขัน กลายเป็นตลกหัวล้านจนเกินไป หรืออีกนัยหนึ่ง ตลก
สำหรับเด็กๆ หรือคนที่ปัญญาไม่ค่อยพัฒนา" (น.112)

ความจริงไปตรงมานี้เจือจานไปถึงนักเขียนเรื่องนามอีกหลายคน เช่น กฤษณา อโศกสิน
ทมยันตี ความหาญกล้านี้ มองด้านหนึ่งก็นับว่าเป็นการส่งเสริม"วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์" ตาม
จำนวนของเจตนา นาควัชรอยู่เหมือนกัน

ม.ล.บุญเหลือให้แนวการอ่านวรรณคดี เหมาะสำหรับผู้อ่านทั่วไปและผู้อยู่ในวงการ ว่า
การอ่านวรรณคดีนั้นมิใช่เพียงติดตามทำความเข้าใจความเป็นไปของเรื่องเพียงเท่านั้น แต่อ่านให้เกิด
ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ตัวละคร ตัวเรื่อง จากมุมมองต่างๆ ซึ่งมาจากการอ่าน"หลายจบ"

"เราไม่ได้รับความนึกคิดเหล่านี้จากถ้อยคำของตัวละครในเรื่อง หรือจากการวิชันนาของผู้
แต่ง แต่เราได้มาจากกลวิธีต่าง ๆ ตามวรรณศิลป์ ได้จากเหตุการณ์ในเรื่อง ได้จากอารมณ์ที่ถูกเร้า"
(น.136) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เราอาจวรรณคดี ให้เห็นและรู้สึกถึง "กลวิธีต่างๆตามวรรณศิลป์" การ
อ่านวรรณคดีอย่างแตกฉานคือการอ่านถึงวรรณศิลป์ ศิลป์ นี้เป็นอย่างไร ม.ล.บุญเหลืออาจจะไม่ได้
สาธยายไว้เป็นขั้นเป็นตอน แต่กระจายอยู่ทั่วไปในข้อเขียนนี้ ทั้งเป็นวลี อย่างเช่น "ความสุนทรอัน
มาจากถ้อยคำ" "สุนทรทางภาษาและทั้งทางความนึกคิด" และเป็นข้อคิดที่ขยายความ อย่างเช่น

"...จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ติดใจนักร้องและนักดนตรีมิใช่ศัพท์และประเพณี สิ่งที่ติดใจนักร้องนัก
ดนตรีก็คือ น้ำคำที่กระทบให้เกิดอารมณ์ทุกข์และสุข ซึ่งเหมาะที่จะอาศัยประสานกับทำนองเพลง
ดนตรี เป็นเครื่องสำเร็จอารมณ์ทางหู ...องค์ประกอบของกระบวนการประพันธ์ของวรรณคดี อิเหนา
และ ขุนช้างขุนแผน คือสิ่งสำเร็จอารมณ์ทางโสตประสาท จึงเข้าได้กับทำนองเพลงเป็นที่สบใจของ
นักร้องนักดนตรี ... วรรณคดีมีคุณค่าทางความรู้ประการหนึ่ง กับคุณค่าทางสัมผัส หรือรูป รส กลิ่น
เสียงอีกประการหนึ่ง สัมผัสของผู้รู้วรรณคดีเป็นสัมผัสประณีต สัมผัสด้วยแสงจันทร์ ด้วยเมฆ
หมอก ด้วยเสียงจักจั่นเรไร จากถ้อยคำที่มีความหมายหนักหรือเบา คั้นหรือลื่น เป็นคำตรงหรือเปรียบ

เห็บบ จากจังหวะ จากโวหารการบรรยายและพรรณนา สัมผัสนำมาซึ่งอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์..." (น. 61-2) หรือ เช่น

"ศิลปะทั้ง 3 (ละคร ดนตรี วรรณคดี) ควรเป็นเครื่องสนับสนุนกันและกัน ผู้ที่สนใจในศิลปะอย่างหนึ่ง น่าจะสนใจกับศิลปะที่เกี่ยวข้องเนื่องกันใกล้เคียงไปด้วย ศิลปะทั้ง 3 นี้เป็นศิลปะอันวิจิตร มีความลึกซึ้งซับซ้อน..." (น.155) หรือ เช่น

"...การศึกษาจากหนังสือจิตวิทยาและสังคมวิทยา จะให้โอกาสใช้แต่สมอง ผู้อ่านไม่ได้ใช้อารมณ์ร่วมเข้าใจในเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ในการอ่านนวนิยาย" (น.154)

เพราะฉะนั้น การอ่านวรรณคดีจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมายของคนอ่าน มากกว่าจะเป็นการทำความเข้าใจด้วยทที่มีควาหมายอยู่แล้ว เช่นกรณีความเข้าใจของคนไทยในเรื่อง *รวมเกียรติ* นั้นต่างจาก *รวมฉายะ* ต้นฉบับภาษาสันสกฤต อันเป็นปัญหาทางปรัชญา ส่วนของเราในความเห็นของม.ล.บุญเหลือ "ไม่ตั้งปัญหาว่า ท้าวทศรถทำผิดทำถูกประการใดในการที่เนรเทศพระราม และไม่ตั้งปัญหาเลยว่า พระรามควรปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อหรือไม่ ไทยเราเอาใจใส่แต่ว่า พระรามจะรบกับทศกัณฐ์อย่างไร นักรบคนไหนมีอาวุธชนิดใด รบชนะด้วยวิธีใด" (น.65) ยังมีตัวอย่างอื่นๆในข้อเขียนนี้อีกหลายตัวอย่าง ไม่ว่าผู้อ่านจะคล้อยตามหรือไม่ก็ล้วนเป็นการยั่วให้ยลยั่วให้แย้ง ให้จุดประกายความคิดขึ้นทั้งสิ้น

สารที่ม.ล.บุญเหลือเสนอในหลายประเด็นอาจจะเป็นเรื่องที่มีผู้เสนอไว้ในที่อื่นๆอยู่บ้าง แต่วิธีการใช้เหตุใช้ผล และการนำเสนออันมีลักษณะเฉพาะอย่างยิ่ง จนผู้อ่านจำนวนมากคงอาจจะอดวาทภาพบุคลิกของผู้เขียนขึ้นในใจไม่ได้ ทั้งนี้เพราะม.ล.บุญเหลือถอดใจของตัวเองออกมาเป็นตัวอักษร

ไชยันต์ รัชชกุล

ประวัติเจตนา นาควัชร

เจตนา นาควัชร เกิดปีพ.ศ. 2480 เป็นชาวกรุงเทพฯ เรียนที่ ร.ร.เทพศิรินทร์จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และสอบได้เป็นที่หนึ่งของประเทศ แล้วเข้าศึกษาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่ 1 ปีเมื่อสอบได้ทุนกระทรวงการศึกษธิการ จึงไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษ ในสาขาวิชา Modern Languages ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ต่อมาได้ไปเรียนชั้นปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยทูบิงเกน จบด้วยปริญญาเกียรตินิยมดีมาก หลังจากกลับมารับราชการที่กระทรวง

ศึกษาธิการอยู่ช่วงหนึ่ง ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตทับ
แก้ว นครปฐม จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อปี 2540

เจตนา นาควัชร ได้ชื่อว่าเป็นเอกทัศทางวรรณคดีวิจารณ์ ทั้งทางทฤษฎีและการเขียน
งานบทวิจารณ์ ได้เขียนหนังสือและบทความเป็นจำนวนมากทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษและ
เยอรมันตัวอย่างงานหลัก ๆ ในภาษาไทยที่เป็นหนังสือเล่ม คือ **ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (2521)**
ทางไปผู้วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ 2524 เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ (2532)

นอกจากจะมีความสามารถทางภาษาและวรรณคดีเป็นเยี่ยมทั้งในภาษาไทย อังกฤษ เยอรมัน
และฝรั่งเศสแล้ว เขายังมีความสนใจข้างเคียงในศิลปะหลายแขนง โดยเฉพาะทางคีตศิลป์จนถึงขั้น
ออกงานแสดงได้ จากความสามารถส่วนตัวประกอบกับทฤษฎีแนวคิด ทำให้เขาเชื่อมั่นในความส่ง
เสริมซึ่งกันและกันของวิชาการและศิลปะแขนงต่าง ๆ และเนื่องจากการที่เขามีความสันทัดและความ
สนใจที่กว้างออกไปไกลกว่าสาขาวิชาเฉพาะคือวรรณคดีเปรียบเทียบและวรรณคดีเยอรมัน ทำให้ใน
เกียรติประวัติการงานนั้นคือการได้สร้างงานที่มีคุณภาพต่อการวงการมนุษยศาสตร์และอุดมศึกษาอย่าง
มาก ได้รับการยกย่อง นับถือโดยทั่วไป ได้ชื่อว่าเป็นเพชรน้ำหนึ่งของวงการมนุษยศาสตร์ของไทย
ในระดับนานาชาติก็ได้รับการวางไว้ในที่สูง เขาได้รับ เหรียญเกอเท (Goethe-Medaille) และเครื่อง
อิสริยาภรณ์ Verdienstkreuz (Order of merit) ชั้นหนึ่ง จากรัฐบาลสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

ประวัติ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

“บุญบำเพ็ญ” หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (วัด
มกุฏกษัตริยาราม 7 มิถุนายน 2527) อาจจะถือได้ว่าเป็นหนังสือประเภทนี้ที่ดีที่สุด แจกคู่กับหนังสือ
ที่ม.ล.บุญเหลือเขียนเองอีกเล่มหนึ่ง คือ “ความสำเร็จและความล้มเหลว” ซึ่งในความเห็นของศ. ศิว
ลักษณ์ ผู้ไม่นิยมชมใครง่าย ๆ ยกให้เป็นหนังสือเชิงอัตชีวประวัติที่ดีที่สุดเล่มหนึ่งในภาษาไทย” (น.
49) “บุญบำเพ็ญ” มิใช่เพียงให้ข้อมูลชีวิตผู้วายชนม์เพียงหนังสืองานศพทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นที่รวมข้อ
เขียนของนักอักษรศาสตร์ลือนามไว้หลายต่อหลายข้อเขียน ให้ภาพทั้งในแง่บุคลิก นิสัยใจคอ
รสนิยม ความผิหว้าง สมองในชีวิตรวมไปจนถึงความเห็นต่องานเขียนและทัศนะต่างๆของ
ม.ล.บุญเหลือ

ดูเหมือนว่าเหมือนกับว่าชีวิตของม.ล.บุญเหลือไม่มีอะไรโดดเด่น ออกจะเข้าแบบฉบับผู้หญิง
จากครอบครัวที่มั่งคั่งจะกิน ที่เข้าโรงเรียนแม่ศรีรับการอบรมให้เป็นกุลสตรี แล้วต่อมาก็เข้าเรียนที่
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ รับราชการสอนหนังสือ ไปเรียนต่อปริญญาโทเมืองนอก กลับมาทำราชการ
ต่อจนรู้สึกเหนื่อยล้าทางใจและกาย จึงลาออกมาเขียนหนังสือ ฯลฯ แต่ถ้าได้พิจารณาละเอียดจากการ

บอกเล่าของคนรู้จัก คนใกล้ชิด ก็จะเห็นได้ว่า เป็นชีวิตที่มีสีสันด้วยความที่เป็นคนที่อ่อนไหวทางอารมณ์อย่างสูง “มีอยู่ระยะหนึ่งที่อาจารย์ทนฟังเสียงใบมะพร้าวเสียดสีกันไม่ได้เลย เพราะทำให้อาจารย์คิดถึงวิทยาลัยการศึกษาบางแสนทุกครั้งไป” (น. 155) สามิเล่าว่า “มีศิลปะในการเล่าเรื่องอะไรจำๆสนุกๆ...สนุกไปกับเนื้อเรื่องและสัมผัสเสียงที่เธอเล่า” (น.25) เพื่อนร่วมงานเล่าว่า “เป็นความสำเร็จของคุณพี ที่ทำให้ลูกศิษย์รักครูภาษาไทยในโรงเรียนฝรั่ง” (น.54) ลูกศิษย์เล่าว่า “อาจารย์สอนภาษาไทยด้วยวิธีที่แปลกใหม่ ในขณะนั้น คือสอนให้รู้จักคิด ไม่ใช่อาศัยแต่ท่องจำ นอกจากสอนวิชาแล้ว อาจารย์ยังสอนให้รู้จักคิดอีกด้วย (น. 187) และคุณสมบัติอื่นๆซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมคุณสมบัติของผู้ซาบซึ้งในวรรณคดี นักภาษาศาสตร์ และนักประพันธ์ จึงมารวมกันอยู่ใน น.ล.บุญเหลือ

แสงอรุณ 2 รศ.แสงอรุณ รัตกลีกร

รวมพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2522

แสงอรุณ รัตกลีกร

(พ.ศ. 2465 - 2522)

งานเขียนของอาจารย์แสงอรุณ รัตกลีกร ที่นำมารวมเล่มภายหลัง โดยใช้ชื่อ แสงอรุณ 2 เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านผู้เขียน พ.ศ. 2523 เดิมเป็นผลงานของอาจารย์แสงอรุณหลายเรื่อง เขียนต่างกรรมต่างวาระก่อนปีพ.ศ.2519 เป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางเรื่องที่เขียนก่อนวาระอันเล็กน้อย คือ เรื่องสวนจีนเมืองสุโขทัย การพิจารณาสวนจีนแบบเดิมอย่างรวบรัด (หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความมาชมดอกไม้ก็ได้) ซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. 2521 ส่วนแสงอรุณ 1 เป็นหนังสือที่รวบรวมคำไว้อาลัย และความนึกคิดของญาติมิตรลูกศิษย์ต่ออาจารย์แสงอรุณ

อาจารย์แสงอรุณ รัตกลีกร เป็นนักภูมิสถาปัตย์ เป็นศิลปินเต็มวิญญาน ทั้งเป็นนักวิจารณ์ที่ไม่เกรงใจใคร โดยแสดงออกผ่านงานเขียนและการพูด ความรอบรู้และคำที่รักความจริงความงาม การแสดงออกเต็มฤทธิ์ศิลปินคนหนึ่งจึงตรงความสนใจเป็นที่ประจักษ์ แม้เสียดายว่าผลงานเขียนมีน้อย และก่อนหน้าจะรวมเล่มครั้งแรก ผู้สนใจติดตามอ่านจะต้องมีความเพียร ค้นหาจากวารสาร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือจากวารสารภาษาของสมาคมสถาปนิกสยาม

บทความและข้อเขียนของอาจารย์แสงอรุณ เป็นการบ่งถึงความรู้และรสนิยมในสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรม, ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ความเลียบคมเสมอด้วยราชสีห์แห่งการวิจารณ์ ประกอบกับความสามารถการใช้ภาษาทั้งการพูดและฝีมือเขียนหนังสือ จึงทำให้การอ่านหนักต่อการทำความเข้าใจเรื่องเฉพาะวิชา เช่น สถาปัตยกรรม เป็นต้น บรรเทาเบาบาง ไม่เป็นอุปสรรคแก่ผู้มีได้ศึกษาในทางความรู้นั้น เรื่อง ในวังนอกอินทรี กับ ทาไลจินตะวันตก เป็นสองเรื่องจากประสบการณ์ตรงที่อาจารย์แสงอรุณเคยอยู่ในอาคารสถาปัตยกรรม ของสถาปนิกเอกของโลกคนหนึ่ง คือ แฟรงค์ ลอยไรท์ ในฐานะลูกศิษย์ที่สะท้อนภาพชีวิต ณ สำนักศึกษานั้น เป็นคนไทยคนแรกและคนสุดท้ายของที่นี่ ได้บรรยายบุคลิกลักษณะของมหาพรหมแฟรงค์ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ควรสนใจ แม้ว่ากาลต่อมาที่นั่นจะโทรมลง แต่ “ผมก็ยังรักที่จะฝันถึงมันอยู่เสมอ ไม่ใช่อะไร เมื่อเราฝัน แม้ความทุกข์ก็มีรสหวาน”

บทความที่เป็นพลังปลุกเร้าความสำนึกต่อคุณค่า และให้สติที่สถาปนิกหรือผู้มีส่วนกำหนดแบบแผนบริเวณ รวมทั้งตัวอาคาร เพื่อความงามและความสงบศักดิ์ คือ บทความเรื่องอภิธานิธรรมในสถาปัตยกรรม อภิธานิธรรม หมายถึง ธรรมะหมวดที่ “ผู้ปฏิบัติธรรมนี้ ย่อมมีแต่ความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้เลย” การเขียนบทความชิ้นนี้อาจารย์แสงอรุณใช้สมณ ฉายาเมื่อ

ครั้งอุปสมบทว่า อติศ สุภา ภโร ภิกขุ สำนักวัดบวรนิเวศวิหาร งานเขียนที่อยู่ในกลุ่มเนื้อหาของเรื่องเดียวกัน ยังมีอีกสองบทที่น่าสนใจด้วย คือ เรื่องการอยู่ในบ้านแบบไทยเดิมกับอยู่บ้านไทย อาจารย์แสงอรุณอธิบายเหตุผลของสถาปัตยกรรมไทยว่า เหตุใดท่านแต่ก่อนจึงออกแบบเช่นนั้น อาทิ บ้านหลังคาทรงสูง หรือเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย ที่เป็นบ้านพักอาศัยซึ่งใช้พื้นที่ไม้ ล้อมตัวอาคาร มีสวนสมุนไพร สวนครัว นับเป็นสถาปัตยกรรมแบบอุทยานนคร เพื่อความกลมกลืนและประหยัด การเสนอข้อคิดระหว่างบรรทัดของอาจารย์แสงอรุณในเรื่องหลังมีความตอนหนึ่งว่า “ความสงบระงับ ควรจะเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของเรา และด้วยวิธีนี้เท่านั้นที่ความเป็นมนุษย์ของเราจะพัฒนาสูงขึ้น”

เรื่องที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เฉียบคมนั้น เจืออยู่ในงานเขียนงานพูดของอาจารย์แสงอรุณเสมอ แต่บทที่แสดงความเป็นคนจริง ไม่เพียงวิจารณ์นอกบ้านโดยละเรื่องใกล้ตัว นั่นคือ การแสดงออกความเป็นนักวิชาการที่ซื่อสัตย์ ถูกขึ้นมาวิจารณ์ตักของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **ตึกเก่า-ตึกใหม่** ที่เริ่มข้อเขียนว่า “ขอความยุติธรรมให้แก่สุนทรียภาพของมรดกมรดกอันดีในในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งผมจำเป็นต้องอยู่อาศัยทำงานมา 16 ปีแล้ว” จากนั้นอาจารย์แสงอรุณก็ลงมือกวาดบ้านจนเรียบร้อย ก่อนจะไปวิจารณ์ที่อื่นแล้วอาจจะถูกย้อนว่าให้กลับไปกวาดบ้านตนเองก่อน ไม่กวาดของอาจารย์แสงอรุณจะหล่นใส่ใครให้เจ็บตัวบ้าง โดยเฉพาะที่ฝากข้อคิดว่า “แม้จะได้ปริญญาจากคอร์เนลหรือฮาร์วาร์ด ถ้าทำงานที่แสดงความโง่ ความโลภแล้ว สถ.บ.ธรรมดาก็ยังดีกว่ามาก”

อาจารย์แสงอรุณเป็นปฏิปักษ์ต่อทรศนะอุจาดทั้งปวง เป็นผู้บัญญัติศัพท์นี้ ดังปรากฏในคำบรรยายเรื่อง **ทรศนะอุจาด** ของท่านในการสัมมนาทางวิชาการครั้งที่เชียงใหม่ ส่วนบทวิจารณ์ชิ้นที่สนุกสนาน อ่านได้ความรู้และอารมณ์ขันพิเศษคือเรื่อง **อนุสาวรีย์ที่ไทยทำ** ซึ่งกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ทรวดทรงการออกแบบ ความมีเหตุผลและไม่มีเหตุผลของสื่อความหมาย ทศนะต่อความงามหรือไม่งาม ศิลปินบางคนที่ออกแบบอนุสาวรีย์ แม้จะมีผลงานถูกอาจารย์แสงอรุณติติงภายหลังก็ได้รับยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติไปตาม ๆ กัน

บางบทความนำเสนอลักษณะเนื้อเรื่องเป็นการท่องเที่ยว เช่น เรื่อง **ทัชมาฮาล** และเรื่อง **สวนจิตรเมืองจุฬาฯ** กระนั้นกลับเป็นบทความที่แหวกความรู้สึก ต่างจากผู้อื่นที่เคยเขียนในเรื่องเดียวกัน เพราะสายตาของศิลปินกับสถาปนิกที่มีอยู่ในคน ๆ เดียว คือความเป็นแสงอรุณนั้น ทำให้เห็นผลึกความงามอีกแง่มุมหนึ่ง ที่ร้ายคำและเรียงความอย่างไพเราะจับใจ อาทิที่ปรากฏในเรื่อง **ทัชมาฮาล** “ข้าพเจ้าจากทัช เมื่อแสงแดดกำลังอ่อนลงเป็นสีส้มสุกกระเรื่อ ทัชรวมแสงแดดล่าสุดท้ายไว้ที่โคมจีฬรของเราดูระโหยอย่างประหลาด แน่ละอีกสักครู่ แสงเดือนก็จะสาจดับ โคมนี้ทางตะวันออกและทัชก็จะงามขึ้นอีกครั้งละมุนอ่อนในแสงสีเงิน ทัชในเวลาเดือนหงาย คือทัชที่สะท้อนอารมณ์ฝันและวิญญาณของมนุษย์ และเมื่อเดือนได้โคจรสู่กึ่งกลางฟ้า แสงเดือนก็จะดูเสมือนว่ามันแปรสภาพเป็นอนุสติเงินนับอสงไขยโกฏิ อนุสติจะคลุมทัชอย่างช้า ๆ และอย่างสงัด” ภาษาไพเราะด้วยภาษากวี

เป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของแสงอรุณ แสดงถึงความเป็นนายของภาษา เมื่อผसानเข้ากับความรักธรรมชาติอย่างท่วมท้น และถูกตรึงชีวิตในความงาม จึงไม่ควรแปลกใจว่า อาจารย์แสงอรุณสามารถเข้าถึงพรมแดนกวีนิพนธ์ โดยเขียนบทความเรื่อง **ไฮกุและบาโช** อย่างได้บรรณรสจับใจเป็นอัจฉริยะ

เรื่องอื่น ๆ ที่เป็นผลงานของอาจารย์แสงอรุณ รัตกสิกร แม้จะมีได้เอ่ยชื่อเรื่องให้ปรากฏ แต่ก็มีความน่าสนใจควรศึกษา งานเขียนของอาจารย์แสงอรุณทั้งส่วนที่เป็นการร้อยเรียงอักษร ทั้งส่วนที่เป็นภาพเขียน คือ ตัวตนของศิลปินผู้มีความจริงใจและมีพลัง ยากหาผู้ใดเสมอเหมือน งานส่วนหนึ่งซึ่งมีบทความหลายบทซ้ำกันกับเล่มนี้ พิมพ์อยู่ในหนังสือชื่อ **ตึก ต้นไม้และแสงอรุณ** **โลกทัศน์ของสถาปนิก** โดยแสงอรุณ รัตกสิกร พิมพ์โดยมูลนิธิโกมลคีมทอง 2530 และ**แสงอรุณแห่งสถาปัตยกรรม** พิมพ์โดยคณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540

ธรรมเนียม กัณโธรี

ประวัติแสงอรุณ รัตกสิกร

แสงอรุณ รัตกสิกร (19 มกราคม 2465 - 15 ตุลาคม 2522) เกิดที่ตำบลคงพระราม จังหวัดปราจีนบุรี เป็นบุตร พ.อ.พระยาวิเศษสิงหนาท (สาหร่าย รัตกสิกร) และคุณหญิงระเบียบ สกุลเดิม คงพันธุ์ มีพี่น้อง 6 คน โดยเป็นบุตรคนที่สาม ต่อมาสมรสกับอาจารย์ลดา สีนุญเรื่อง มีบุตรคนเดียว คือ ชูมาน (รัตกสิกร) ธีระกิจ

อาจารย์แสงอรุณ เริ่มศึกษาที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นย้ายมาศึกษาที่กรุงเทพฯ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาได้ศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ต่อมาเข้าศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ทุน ก.พ.ไปศึกษาคณะที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาฯ เมื่อสำเร็จปริญญาตรี มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นรองศาสตราจารย์ระดับ 9 ถึงแก่กรรมด้วยหัวใจวายเฉียบพลัน สิริรวมอายุได้ 56 ปี 8 เดือน 26 วัน

งานเขียนหนังสือมีไม่มากและใช้นามจริงส่วนใหญ่ เว้นบางเรื่องใช้นามปากกา ส. รัตกสิกร เป็นผู้ที่มีฝีมือในการเขียนภาพลายเส้น นิศักรธรรมชาติและการศึกษาค้นคว้า เป็นผู้เผยแพร่ความรู้เรื่องอนุรักษศิลปะและสิ่งแวดล้อมที่ดีเยี่ยมผู้หนึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเคยกล่าวถึงว่า “ตัวอาจารย์แสงอรุณนั้นก็เป็นไทยแท้ ไม่มีอะไรเจือปน เป็นไทยแท้เหมือนกับเมืองคำเป็นไทยแท้ ไม่มีที่ไหนอีกนอกจากในเมืองไทย หาที่ไหนอีกก็ไม่ได้ และไม่มีใครรู้รสนอกจากคนไทย”

พระราชพิธีสิบสองเดือน

ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2454

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2396 - 2453)

พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพระชนมพรรษา 35 พรรษา ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วเป็นเวลา 20 ปี ลำดับรัชกาลต่อมา คือ สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติวรรณคดีสโมสร เมื่อพ.ศ. 2457 ผลจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงมีคณะกรรมการพิจารณาหนังสือไทยที่แต่งดี ควรแก่การยกย่องตามพระราชบัญญัตินั้น คณะกรรมการดังกล่าวจึงตัดสินโดยความเห็นชอบพร้อมกันว่า "อธิบายเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 เป็นยอดความเรียงอธิบาย" จึงประทับพระราชลัญจกรรูปพระเศวตฉัตร สำหรับวรรณคดีสโมสรไว้ข้างหน้าสมุดเป็นสำคัญ

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ รวบรวมพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2455 การพิมพ์ครั้งนั้นได้นำพระนิพนธ์โคลงพระนิพนธ์เดือนสิบเอ็ด ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มาพิมพ์ไว้ข้างท้ายบทพระราชนิพนธ์ ฉบับพิมพ์ครั้งแรกนี้เร่งทำในเวลาจำกัด จึงมีความไม่เรียบร้อยบ้าง ดังนั้นถึงคราวจัดพิมพ์ใหม่ครั้งที่สอง อันเป็นฉบับที่ถือเป็นแบบฉบับสมบูรณ์ในการพิมพ์ซ้ำต่อมาหลายครั้ง ได้จัดทำสารบัญใหม่ ทำอธิบายศัพท์แปล อันเป็นภาษาพูดสมัยนั้นที่เรียกว่าภาษาสแลงของสมัยนั้นอย่างหนึ่ง กับทำเชิงอรรถเป็นปทาธิบายในเนื้อความบางแห่งอีกอย่างหนึ่ง พร้อมกันนี้ได้คัดพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราบปรปักษ์ออก เนื่องจากเป็นต่างเรื่องกัน และได้รวมพิมพ์พระนิพนธ์นั้นต่างหากแล้ว

สาระสำคัญของหนังสือพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาไทย และพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงรอบรู้ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีเก่าแก่ ซึ่งเจ้านายพี่น้องร่วมสมัยพระองค์ก็อยากจะทำตามโดยตลอด พระบรมราชาธิบายช่วงนี้ นอกจากเป็นการส่งเสริมภาษาและหนังสือไทย จนเกิดวรรณคดีเรื่องหนึ่งแล้ว ยังเป็นประหนึ่งสะพานเชื่อมความรู้เก่าใหม่ที่มีที่มา และวิวัฒนาการ ทั้งก่อให้เกิดสัมมาทิวในการจำแนกคติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา กับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ที่ไทยรับมาปะปนระคนกันในพิธีหนึ่ง ๆ ซึ่งเลือกรับและผ่อนปรนโดยไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันได้สร้างความสำนึกร่วมกันของหมู่ราษฎร โดยเฉพาะประเพณีอันนับเนื่องจากการผลิตหรือเกษตรกรรม เป็นการแสดงความสำนึกของชนชั้นนำพึงมีต่อราษฎร

พระบรมราชาธิบายเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน เริ่มจากทรงอธิบายว่า พระราชพิธีสิบสองเดือนตามกฎหมายจารีตประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยาอย่างไร ประเพณีใดยังรับสืบทอดปฏิบัติถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ประเพณีใดเลือนหายไปไม่รับเพราะเหตุไร และประเพณีใดเป็นสิ่งที่เกิดใหม่ด้วยพระราชดำริในพระมหากษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะความสนพระทัยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เช่น ประเพณีเลี้ยงโต๊ะเมื่อคบค้าสมาคมกับฝรั่ง เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นแบบแผนการปฏิบัติการจัดลำดับขั้นตอน ระหว่างพิธีทางพระพุทธศาสนาขอมอยู่ก่อนพิธีพราหมณ์ พิธีพราหมณ์ประการใดที่เป็นมิจาติฐิ เช่น การฆ่าสัตว์บูชาอัญมณีไม่ทรงปฏิบัติ จึงหายไปครั้งอยุธยา ดังนั้นจึงเกิดพิธีทางพระพุทธศาสนาเข้าไปแทน อาทิ พิธีเดือนแปดเป็นพิธีเข้าพรรษา บางพิธีของพราหมณ์ที่ดำรงคงอยู่ได้นั้น ก็สะท้อนให้เห็นว่ามีปัจจัยทางเศรษฐกิจรองรับ คือ พระเจ้าอยู่หัวไม่สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์มากนัก ประเพณีใดเสียค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ก็เลือกละเว้นการปฏิบัติ

คุณค่าของพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นสิ่งที่ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาจะได้ขยายพรมแดนความรู้ ระหว่างเก่าใหม่ของตนให้มีพื้นภูมิไพศาลขึ้น ยังจะได้เห็นโฉมหน้าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่คนไทยดั้งเดิมมีวิถีคิดและรับมาปฏิบัติ โดยการปรับเป็นลักษณะประจำชาติไทยได้อย่างไร ยิ่งกว่านั้นการเลือกรับใด ๆ ท่านแต่ก่อนรับโดยคำนึงถึงจุดยืนสำคัญ คือ ต้องไม่เสียหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังพระราชนิพนธ์คำนำตอนหนึ่ง ความว่า

"การพระราชพิธีตามไสยศาสตร์ จึงยังไม่เลิกถอน เป็นแต่ความนับถือนั่นอ่อนลงไป ตกอยู่ในทำไว้ดีกว่าไม่ทำ ไม่เสียหายอันใดนัก แต่การพิธีทั้งปวงนั้นก็ย่อมเลือกฟันแต่การสุจริตในไตรทวาร ไม่รับลัทธิร้ายกาจ เช่น ฆ่าสัตว์บูชาอัญมณี เป็นต้น มานับถือเป็นธรรมเนียมบ้านเมือง ให้เป็นการขัดขวางต่อพระพุทธศาสนา และการพระราชพิธีอันใดซึ่งมีแต่พิธีพราหมณ์อย่างเดียว ก็ย่อมเพิ่มเติมการพระราชกุศล ซึ่งเป็นส่วนทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย เจือปนเข้าในพระราชพิธีนั้น ยกเป็นเหตุ"

พระราชพิธีสิบสองเดือน โดยเนื้อหานั้นทรงมีพระบรมราชาธิบายเริ่มตั้งแต่เดือนสิบสองเป็นต้นไป และขาดไปเดือนหนึ่ง คือเดือนที่สิบเอ็ด แต่ละเดือนนอกจากมีพระราชพิธีอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว อาจจะมีพิธีอื่น ๆ ในเดือนนั้นด้วย ภาษาที่ทรงใช้ อาจจะมีบางคำและบางสำนวนที่ยากสำหรับคนรุ่นปัจจุบันอยู่บ้าง หากไม่เหลือวิสัยจะศึกษาให้เกิดความเข้าใจ แต่โดยรวมนั้นเป็นพระราชนิพนธ์ที่ควรศึกษาเพื่อรับความรู้ เช่น ความรู้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี พระราชพิธี เป็นต้น เป็นการมุ่งต่อความรู้ดังกล่าวโดยตรงอย่างหนึ่ง ดังศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน อาจารย์วิชาภาษาไทยกล่าวรับรองว่า "สำหรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้ดียิ่ง" (จากบทความเรื่อง มหาราชทางภาษาและหนังสือ นิคมสารภาษาและหนังสือฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม 2515)

ธรรมเกียรติ กันอริ

พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 4 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระเทพศิรินทราวรมราชินี เสด็จพระราชสมภพวันอังคาร ตรงกับวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2396 มีพระขนิษฐาและพระอนุชาร่วมสมเด็จพระบรมราชินี 3 พระองค์ ทรงเป็นพระโอรสที่โปรดปรานของรัชกาลที่ 4 จึงโดยเสด็จใกล้ชิด แม้เวลาเสด็จประพาสหัวเมือง ทรงได้รับการศึกษาอย่างดีเท่าที่จะเป็นไปได้ในเวลานั้น เฉพาะวิชาปกครอง และโบราณราชประเพณี โบราณคดี รัชกาลที่ 4 สมเด็จพระบรมชนกนารถ ทรงพระราชทานการศึกษอบรมด้วยพระองค์เอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ เมื่อพระบรมชนกนาถ สวรรคต พ.ศ. 2411 ขณะพระองค์ยังทรงพระเยาว์ และมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการ ต่อเมื่อเจริญพระชันษาทรงบรรลุนิติภาวะ จึงดำรงพระราชอำนาจเต็มในการปกครองแผ่นดิน จัดการปกครอง การศึกษาและการตั้งปวงให้ทันสมัยในทุกทางเท่าที่จะทำได้ จึงมีความชื่นชมจงรักภักดีของพสกนิกร ถวายพระสมัญญานามว่า พระปิยมหาราช โดยเฉพาะจากการที่ทรงเลิกทาส

สำหรับพระราชกรณียกิจทางอักษรศาสตร์และวรรณคดีนั้น ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือหลายเรื่องล้วนน่าศึกษา เช่นพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน พระราชนิพนธ์เรื่อง เงาะป่า เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 รวมสิริพระชนมายุได้ 58 พรรษา

สาส์นสมเด็จพระ

(เขียนช่วงปีพ.ศ. 2457-2486)

พิมพ์ครั้งแรกโดยแพร่พิทยา ไม่ทราบปีแน่ชัด

พิมพ์ครั้งที่สองโดยคุรุสภา พ.ศ. 2507

สาส์นสมเด็จพระฉบับที่ยังไม่เคยพิมพ์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2533

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

(พ.ศ. 2406-2490)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

(พ.ศ. 2405-2486)

สาส์นสมเด็จพระโดยภาพรวม เป็นงานพระนิพนธ์สำคัญของเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีสองพระองค์ ซึ่งมีพระหัตถเลขาไป-มาระหว่างกัน แสดงความรู้ ความคิดเห็น และคำวิจารณ์ มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้เรื่องไทยศึกษาเกือบทุกด้าน ถ้ามิได้ใช้รูปแบบพระหัตถเลขาหรือจดหมายตามที่ปรากฏ และนำความรู้เหล่านั้นมาจัดระบบนำเสนอใหม่ ก็น่าจะเป็นสารานุกรมไทยอีกชุดหนึ่ง กระนั้นสาส์นสมเด็จพระยังเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมสำคัญ อันผู้ใฝ่รู้ทั้งศึกษาและมักนำไปอ้างอิงในเอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวเนื่องกันเสมอมา

รูปแบบของสาส์นสมเด็จพระ

ตามลายลักษณ์พระหัตถเลขาเดิมจัดเป็นจดหมายได้ตอบไป-มา เฉพาะคราว ๆ ระหว่างเจ้านายสองพระองค์ แต่เมื่อนำมารวมพิมพ์เป็นฉบับและจัดเป็นชุด ดังที่องค์การคำของคุรุสภาจัดพิมพ์ เพื่อเป็นชุดภาษาไทยของคุรุสภานั้น ให้ลำดับเป็นชุดที่ 17 นำพระหัตถเลขาเรียงพิมพ์ตามวันที่ในฉบับพระหัตถเลขาแต่ต้น ตามปีพ.ศ.อันได้พระนิพนธ์และจัดทำเชิงอรอดเพื่ออธิบายประกอบในแต่ละฉบับตามจำเป็น พร้อมกับทำสารบัญคั้นเรื่องขึ้นต่างหากอีกเล่มหนึ่ง สาส์นสมเด็จพระฉบับพิมพ์ครั้งแรกของคุรุสภา เล่มที่ 1 เริ่มจากพระหัตถเลขาสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ฉบับวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2457 เพื่อ “ขอบพระคุณ” ที่สมเด็จพระยาดำรงฯ ทรงร่วมแสดงอาลัยในการสิ้นพระชนม์ของพระมารดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และทูลขอให้เป็นที่ระลึก “สร้างหนังสือแจกงานเมรุ”

หนังสือสาส์นสมเด็จพระ ฉบับองค์การคำของคุรุสภา จัดพิมพ์ครบส่วนที่เป็นสาส์นสมเด็จพระในเล่มที่ 26 ทั้งนี้จัดวางรูปแบบนำเสนอเหมือนกันคือ ลงพระหัตถเลขาของสองพระองค์สลับกันลักษณะได้ตอบ ตามลำดับวันที่ พระหัตถเลขาสมเด็จพระยาดำรงฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในการเรียงพิมพ์นี้ ผู้จัดพิมพ์ทำเชิงอรอดประกอบท้ายเรื่องในหน้าข้อความนั้น ๆ เป็นการช่วยขยายความรู้หรือ

ให้ข้อมูลเพิ่ม บางเล่มมีภาพประกอบบ้าง พิมพ์สีเดียวแต่คุณภาพไม่ดี เนื่องจากต้นฉบับอาจจะเก่า และการเลือกสีรูปในการจัดพิมพ์ คือผู้พิมพ์ใช้สีฟ้า ถ้าใช้สีซีเปียออกไปทางสีน้ำตาลจะดูงามและให้ความรู้สึกเก่าที่ดูขลังกว่า

สำหรับข้อนำขึ้นชมการจัดพิมพ์ฉบับคุรุสภา คือการจัดทำสารบัญเป็นเล่มที่ 27 เรียกว่า “สารบัญขึ้นเรื่อง” โดยอาจารย์อัม ปิณทยางกูร ซึ่งท่านช่วยชำระฉบับที่พิมพ์มาแล้วคือ เล่ม 6 มีเลขหน้าตลาดเคลื่อนอยู่หลายหน้า หนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าที่ต้องการความรวดเร็ว องค์การคำคุรุสภาเริ่มทยอยพิมพ์ **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี** ฉบับพิมพ์ครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2505 จัดออกเป็นสองชุดให้เลือกตามวัตถุประสงค์พิมพ์ ชุดปกแข็งกับปกอ่อน

ก่อนหน้าการจัดพิมพ์ **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี** สำนักพิมพ์แพรวพิทยาเคยพิมพ์มาก่อน แต่มิได้พิมพ์ครบบริบูรณ์ เหมือนฉบับองค์การคำคุรุสภา กระนั้นความสมบูรณ์ดังกล่าว ยังถือว่าขาด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี” อีกบางฉบับ ที่ไม่เหมาะจะพิมพ์ในเวลาที่มีการเมืองไทยยังไม่เปลี่ยนผู้มีอำนาจ จึงมิได้รับ “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี” ในส่วนที่ทายาทของเจ้านายสองพระองค์เก็บไว้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงเวลาอันสมควร มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดาจึงได้จัดพิมพ์ **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี** ฉบับที่ยังไม่เคยตีพิมพ์ พ.ศ. 2475 เนื่องในวโรกาส วันประสูติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี วันที่ 21 มิถุนายน 2533 ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พิมพ์อย่างดีด้วยฝีมือการพิมพ์มีคุณภาพ พิมพ์ขาว-ดำ มีภาพประกอบ ขนาดรูปเล่ม 21 X 28.5 เซนติเมตร จำนวน 170 หน้า ปกอ่อน การเรียงพิมพ์ลงพระหัตถเลขาตามลำดับวันที่ จัดทำเชิงอรรถและบรรณานุกรม ขนาดรูปเล่มใหญ่กว่าฉบับองค์การคำคุรุสภา

อนึ่ง “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พ.ศ. 2475” นี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่สองต่างโรงพิมพ์กัน ต่างเวลากัน แต่ใช้กรรมวิธีพิมพ์ถ่ายฟิล์มจากฉบับเดิม หากคุณภาพการพิมพ์ไม่ดีพอ ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองนี้ พิมพ์เนื่องในวโรกาสฉลองสมณศักดิ์ เจ้าคณะรองสมเด็จพระราชาคณะ พระวิสุทธาธิบดี อธิบดีสงฆ์วัดสุทัศนเทพวราราม โดยเรียงประวัติเจ้าคุณผู้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ภาพพัชยศ ตราตั้ง เพิ่มจากต้นฉบับเดิม หากการจัดพิมพ์มิได้ปฏิบัติตามระเบียบการบรรณานุกรม คือระบุการพิมพ์ครั้งที่เท่าไร เมื่อชื่อหนังสือมีว่า “ฉบับที่ยังไม่เคยตีพิมพ์” สำหรับผู้ไม่เคยทราบหรือพบเห็นฉบับพิมพ์ครั้งแรก ย่อมสำคัญผิดในข้อเท็จจริงว่าฉบับวัดสุทัศนฯ เป็นการพิมพ์ฉบับปฐม

เนื้อหาของสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

หนังสือชุด **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี** เป็นหนังสือที่มีได้มีความมุ่งหมายแสดงความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากเป็นพระหัตถเลขาส่วนพระองค์ อันมีไป-มาระหว่างกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด จาก การที่ดำรงทรงเป็นนักปราชญ์ ดังนั้น เรื่องราวที่ปรากฏจึงมีลักษณะรอบรู้ หลากหลาย ถึงพร้อมด้วยอัจฉริยภาพ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ เป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งแก่การรู้จักเรื่องไทยศึกษา

ทั้งประวัติศาสตร์โบราณคดี ศาสนา ศิลปกรรม วรรณคดีและอักษรศาสตร์ ฯลฯ จึงมีคุณค่าเป็นหนังสืออ้างอิงสำคัญเล่มหนึ่ง แต่ผู้อ่านสามารถโดยเสด็จในทางความรู้ และอ่านอย่างจำเริญใจได้ เพราะลีลาพระนิพนธ์เป็นการเขียนจดหมาย มิใช่เพื่อแต่งตำรา

คุณค่าสำคัญของสาส์นสมเด็จ

สาส์นสมเด็จเป็นพระนิพนธ์ของเจ้านายสองพระองค์ ที่ทรงเป็นปราชญ์ของแผ่นดิน ต่างทรงเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมืองมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้ว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ จึงเสด็จไปประทับที่ปิ้ง ขณะสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ยังทรงดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในช่วงหลังวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับต่างประเทศ โดยพระสถานะที่มีโอกาสจะรู้และสามารถศึกษาความรู้ได้ โดยความสนพระทัยและพระปรีชาในทางส่วนพระองค์ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางสังคม ทางวิชาการ อันเป็นที่มาแห่งความรู้ และการที่ทรงแลกเปลี่ยนความรู้เมื่อสองพระองค์ล่วงเข้าพระปัจจุสมัย แสดงถึงความถึงพร้อมทางความคิด ความสุขุมคัมภีรภาพ รสนิยมและพระนิสัยใฝ่ดี อันควรจงใจคนให้โดยเสด็จ แม้โอกาสของแต่ละคนและความเป็นไปได้จะทำให้ดีเสมอเหมือน นี่ก็คือนิยามคุณค่าในการนำทางความคิดและสุนทรียภาพทางปัญญาประการหนึ่ง มิใช่จะต้องกล่าวว่าสาส์นสมเด็จมีความเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ และดำรงความสำคัญทางภาษาและวรรณกรรมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เฉพาะฉบับที่ยังไม่เคยพิมพ์เมื่อทางทายาทของสมเด็จฯ กรุณาให้จัดพิมพ์ ก็เป็นเล่มที่รวมพระหัตถเลขานในปี 2475 ไว้เกือบทั้งหมด นับเป็นการคำนึงถึงมิติเวลาการนำเสนอด้วยความรอบคอบในกาลเทศะที่น่าศึกษาอีกอย่างหนึ่ง ความบางตอนของคำนำใน “ฉบับที่ยังไม่เคยพิมพ์” กล่าวไว้น่าสนใจว่า

“เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระบอบนั้น แม้จะทำให้สองพระองค์ทรงคับแค้นพระทัยอยู่บ้าง แต่ก็มิได้ทรงเคียดแค้นหรือทางถือโกรธแต่ประการใด กลับทรงยึดถือแต่ความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่ตั้ง และทรงพยายามปรับปรุงพระองค์ให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่อย่างรวดเร็ว ข้อนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่มีบุญในอดีต มีบุญในปัจจุบันและจะมีบุญต่อไปในอนาคต พึงสังวรไว้เป็นแบบอย่างบ้าง”

หนังสือสาส์นสมเด็จ ยังมีผลสะท้อนให้มีการรวบรวมหนังสือทำนองนี้ขึ้นมาอีก 2 เล่มคือหนังสือ “บันทึกความรู้ต่าง ๆ” ที่สมเด็จฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานความรู้แก่พระยาอนุমানราชชน ด้วยการจัดพิมพ์ของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสมัชที่อาจารย์สุลักษณ์เป็น

บรรณาธิการ และมาเมื่อพ.ศ. 2506 หนังสือ “ให้พระยาอนุমানราชชน” จากต้นฉบับลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีได้ตอบกับพระยาอนุমানราชชน มูล นิธิเสรีบุโรโกศศ-นาคะประทีป จัดพิมพ์เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2521 งานครบรอบสิบปีห้องสมุด อนุมานราชชน

พระประวัติสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 กับหม่อมเจ้าหญิงพรรณราย ประสูติเมื่อวันอังคารที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2406 สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2490 สิริรวมพระชันษา 83 ปี 10 เดือน 12 วัน มีพระเชษฐภคินีร่วมครุฑภักดิ์ คือ พระองค์เจ้าหญิงกรมกนกแก้ว เมื่อแรกพระประสูติรับพระ ราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ขณะเจริญพระชันษาได้เพียง 5 ขวบ รัชกาลที่ 4 เสด็จ สวรรคต จึงรับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเชษฐา ทรงชุบเลี้ยงต่อไป

การศึกษาเริ่มในพระบรมมหาราชวังจนมีความรู้อักษรสมัย ต่อจากนั้นทรงศึกษา ที่ โรงเรียนทหารมหาดเล็ก มีพระทัยจดจ่อกับงานศิลปะจึงรับพระราชดำรัสสั่งให้เขียนรูปถวายเนื่อง นิธิ พระชันษา 13 ปีทรงผนวชเป็นสามเณร ประทับวัดบวรนิเวศฯ ครั้นทรงลาผนวชจึงทรงศึกษา วิชาทหารและรับราชการทหารต่อมา ครั้นพ.ศ. 2423 ไกล่ครบ 100 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 โปรดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ทรงเป็นนายช่างอำนวยการซ่อมหอพระ ขณะพระชนม์ 17 พรรษา รับ ราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณได้เรียบร้อย พอพระชนม์ 20 พรรษาจึงได้รับพระราชทานวังเก่า ทำพระให้เป็นที่พักประทับ พ.ศ. 2427 ได้ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ มีความเลื่อมใสจนต้อง “ขอ ให้สึกออกมาช่วยกันทำราชการ” พ.ศ. 2428 ทรงกรมครั้งแรกเป็นกรมขุน พ.ศ. 2430 ทรงรับการ สถาปนาเป็นเจ้าฟ้า คือ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์

หน้าที่ในราชการ เมื่อตั้งกรมโยธาธิการ พ.ศ. 2434 ทรงเป็นเสนาบดีพระองค์แรกของ กระทรวง เป็นมูลเหตุให้เจ้านายพี่น้องทรงล้อเรียกกันว่า “นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม” ภายหลังเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง, กระทรวงกลาโหม ทรงเป็นผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ, ผู้ บัญชาการทหารเรือ แล้วกลับเป็นมาเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ จากนั้นต่อมาเป็นเสนาบดี กระทรวงวัง ความชำนาญในการช่างและเชี่ยวชาญทางศิลปะ เมื่อเลื่อนกรมสูงขึ้น พระนามกรมที่ รับพระราชทานจึงประกาศถึงความเชี่ยวชาญในศิลปะหลายแขนง รับพระราชทานเลื่อนกรมสูง สุดเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาฯ

การส่วนพระองค์ ทรงมีชายาคนแรก คือ ม.ร.ว.ปลื้ม ศิริวงศ์ มีพระธิดาด้วยกันหนึ่งองค์ ครั้นชายาคนแรกถึงแก่กรรม จึงได้หม่อมมาลัย เสวตารเป็นพระชายามีโอรสสององค์ ต่อมาหม่อม มาลัยถึงแก่กรรม จึงได้หม่อมราชวงศ์ไศเป็นชายา มีพระโอรสธิดาด้วยกันห้า เป็นชายหนึ่งหญิง ห้า

ผลงานฝีพระหัตถ์ ทางช่างทรงเป็นเอกในการออกแบบงานมณฑลศิลป์เช่น พัด เครื่องสังเค็ด เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ฯลฯ ทางจิตรกรรมฝีพระหัตถ์มี ภาพสีน้ำมันประกอบพงศาวดาร, ภาพลายเส้น. งานประติมากรรม ทรงออกแบบพระบรมรูปหล่อรัชกาลที่ 1 เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีปั้นขยายแบบ นอกนั้นทรงออกแบบพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปไสยา วัดราชาธิวาส เป็นต้น ในทางดนตรี ทรงพระนิพนธ์เพลงเขมรไทรโยค เช่นเดียวในทางละครทรงริเริ่มละครดึกดำบรรพ์ ในทางสถาปัตยกรรมได้ทรงออกแบบพระเมรุมาศ, อุโบสถ วัดเบญจมบพิตร เป็นต้น

พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 มีเจ้าจอมมารดาชุ่มเป็นพระมารดา ประสูติเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2405 รับพระราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ทรงศึกษาในพระบรมมหาราชวัง ได้ศึกษาภาษาอังกฤษกับนายฟรานซิส ยอร์ช เพตเตอร์สัน ขณะพระชันษา 9 ขวบ ยุติการศึกษากับครูเมื่อโสกันต์และผนวชเป็นสามเณรแล้ว จากนั้นเป็นการทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง ทรงลาผนวชและทรงรับราชการทหารเมื่ออายุ 14 ปี ทรงรับพระราชทานศึกษาเรื่องราชการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จในกรมฯ ทรงนับพระองค์เป็นทหาร เพียงแต่ย้ายราชการแผนกอื่น เช่น ทรงเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการและกำกับการกรรมการ ภายหลังความจำเป็นของประเทศที่ต้อง ปฏิรูประบบการปกครอง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 และกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเมื่อ พ.ศ. 2458

นอกจากงานด้านการปกครองที่จัดการมณฑลและจังหวัดสำเร็จลุล่วง เสด็จในกรมฯ ได้ทรงว่าการหอพระสมุด นับเป็นคุณูปการต่อการรวบรวมเอกสาร การเผยแพร่ความรู้ พระดำริพิมพ์หนังสือเป็นของชำร่วย ทั้งทรงชำระวรรณคดีและประวัติศาสตร์ จึงได้รับการถวายพระสมญาว่า “บิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย”

ชีวิตส่วนพระองค์ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีชายารวม 11 ท่าน มีพระโอรสธิดา รวม 39 องค์

ผลงานพระนิพนธ์ มีจำนวน 653 เรื่อง อาจารย์ตรี อมาตยกุล นักประวัติศาสตร์จำแนกลักษณะงานพระนิพนธ์ออกเป็น 10 ประเภท จัดสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประเภทที่ 10 คือ วรรณกรรมล้ำค่า

ท่านผู้ทรงพระนิพนธ์สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์นี้ต่างได้รับการยกย่องอย่างสูงในประเทศไทย และต่างทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก ตามคำประกาศของยูเนสโก

หนังสืออ้างอิง

ดวงจิตร จิตรพงศ์, หม่อมเจ้าหญิง. พระประวัติและเอกสารเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าฟ้า

กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์ฯ, 2506

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา, ฐานสมเด็จ เล่มที่ 1 ถึง เล่มที่ 26 (กับเล่มที่ 27 โดย

ยิ้ม ปัทมาขจร) องค์การค้ำของกรุงสุท, 2505-2506.

พูนพิสมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้าหญิง. พระประวัติลูกเล่า. งานศพนายบัว มั่นทอง, พระนคร, 2507.

มูลนิธิสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ฐานสมเด็จ ฉบับที่ยังไม่เคยตีพิมพ์ พ.ศ. 2475.

อมรินทร์พรินต์กรู๊ป, กทม. 2533.

สุจริต ถาวรสุข. พระประวัติและงานของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. เล่ม 1-3,

องค์การค้ำของกรุงสุท, พระนคร, 2508.

30 ชาติในเชียงราย

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2493

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์

เรื่องของวัฒนธรรมนั้นแปลกประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง นั่นคือยากที่จะรังให้หยุดนิ่ง หากแต่จะวิวัฒนาการไปตามเส้นทางใหม่ๆ ไม่หยุดยั้ง ตามแต่เหตุผล และวิถีชีวิตของยุคสมัย วัฒนธรรมอีกนั้นแหละที่มักถูกอิงอาศัยเป็นที่พึ่งสุดท้ายของการรื้อรื้อ ยับยั้ง หรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ดังเช่นในท่ามกลางยุคโลกาภิวัตน์ ที่อิทธิพลของความไร้พรมแดนกำลังเฟื่องฟูอยู่นี้ กระแสเรียกร้องให้รักษาสืบทอดวัฒนธรรมไทยก็ดังอยู่ทั่วไป

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ กล่าวไว้ในคำนำหนังสือ 30 ชาติในเชียงราย เมื่อราว 50 ปีมาแล้วว่า

“ข้าพเจ้าวิตกว่าคนไทยรุ่นใหม่จะพากันลืมไม่รู้จักขนบประเพณีไทยเดิมของเราเสียหมด และมีคนไทยเป็นจำนวนมากยังไม่ทราบว่า มีชนชาติเดียวกันหลายเผ่าอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตประเทศไทย ซึ่งยังรักษาสืบขนบประเพณีเดิม นอกจากนี้ตามป่า ตามภูเขาภาคเหนือ ยังมีชาวเขาหลายชาติที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีแปลก ๆ อาศัยอยู่ ข้าพเจ้าจึงใช้เวลาว่างเดินทางไปศึกษารวบรวมเขียนเป็นหนังสือเล่มนี้ขึ้น” (คำนำ)

อันที่จริงดูเป็นเรื่องแปลกอยู่ไม่น้อยที่ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ บรรยายเรื่องการสืบขนบประเพณีไทย ตั้งแต่สมัยที่เขาลงมือศึกษาเรื่องนี้ คือราวทศวรรษ 2490 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า บ้านเมืองยังสงบร่มเย็นอยู่ตามสมควร รวมทั้งการค้าและการคมนาคมก็ยังไม่เติบโตมากนักในเขตชนบท อาจจะพูดใหม่ว่าเมื่อราว 40-50 ปีให้หลังต่างหากเล่า ที่การสืบขนบประเพณีไทยได้เกิดขึ้นจริงๆ และการศึกษาเรื่องราวของชนชาติ และชุมชนเองเพิ่งจะกลายเป็นกระแสสำคัญ นับว่าบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เล็งสถานการณ์ก่อนกาลได้แม่นยำทีเดียว

ด้วยความห่วงใยในขนบประเพณีไทย ประกอบกับวิญญูชนนักศึกษามีอยู่เต็มเปี่ยมในตัวเขา บุญช่วยเดินทางด้วยรถยนต์ ล้อ เกรียน ถ่อเรือ และเดินเท้า เดินฝ่าทุ่งนาป่าเขา กับทั้งข้ามคอกสูงคอกแล้วคอกเล่า ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับเขตขานสเตทของพม่า มณฑลยูนนานของจีน และอินโดจีน เพื่อบันทึกชีวิตสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชนชาติมากกว่า 30 ชนชาติในจังหวัดเชียงราย

30 ชาติในเชียงราย บันทึกเรื่องราวชีวิตของชนชาติต่างๆ ที่อยู่ในเชียงรายและบริเวณรอยต่อเมื่อ 50 ปีก่อนได้แก่ ไทยใหญ่ เชน ตองสู่อีก้อ ลื้อ ฮ่อ ลัวะ กระเหรี่ยงหรือยาง แม้ว ข่า เย้า แซ่ มูเซอ เป็นต้น การบันทึกนี้ครอบคลุม เรื่องการตั้งบ้านเรือน ชีวิตผู้คน ภาษา และความคิดความเชื่อ

อันได้แก่ นิสัยใจคอ อาหารการกิน ประเพณี อันครอบคลุมตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปจนถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับการผลิต นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงพิธีกรรม ศิลปะ และบทเพลง เป็นต้น

บุญช่วยนั้นเป็นพิเศษ ที่จะกล่าวถึงการนับถือ ผี และการจัดความสัมพันธ์ทางเพศของชนชาติต่างๆ นี่ก็ทำให้งานเขาคู่น่าสนใจมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้อ่านชาวบ้านทั่วไป เพราะเรื่องเพศและเรื่อง ผีเป็นเรื่องลึกลับ มักเป็นของต้องใจใคร่รู้สำหรับผู้คน อย่างเช่นเพลง มิคะ ซึ่ง จรัล มโนเพชร เป็นผู้ นำมาร้อง และเป็นเรื่องราวแปลกหูของชาวกรุง บอกเล่าประเพณีของหญิงชาวอีเก้อผู้ทำหน้าที่สอน “กามวิชา” แก่ชายหนุ่ม นั้น อันที่จริงเป็นข้อค้นพบที่บุญช่วยรายงานไว้ในหนังสือของเขานานมาแล้ว นอกจากเรื่องราวของ ‘มิคะ’ แล้ว บุญช่วยยังกล่าวถึงบทบาทของ ‘คะจิระคะ’ ซึ่งเป็นชายอีเก้อผู้ถูก เลือกให้สอน ‘กามวิชา’ แก่หญิงสาวเร่ร่อนในทำนองกลับกันอีกด้วย

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เป็นคนช่างสังเกต มีความละเอียดถี่ถ้วน และมีความจำแม่นยำ เรื่องที่เขา เขียนนั้นอ่านสนุกแปลก น่าติดตาม บันทึกของเขาพยายามเก็บรายละเอียดเพื่อที่จะเกิดความเข้าใจ ลักษณะทั่วไปของชนชาตินั้นๆ ตั้งแต่ก้าวแรกที่เขาย่างเหยียบเข้าสู่เขตหมู่บ้านของชนชาติ เลยที เดียว และด้วยเหตุที่บุญช่วยมีพื้นความรู้ด้านประวัติศาสตร์ไทย ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และบางที อาจจะด้านดนตรีด้วย ยิ่งทำให้เขาสามารถมองทะลุลักษณะของชนชาติต่างๆ ทั้งในแง่ความเหมือน และความต่าง ช่วยเพิ่มเสน่ห์ให้แก่หนังสือของเขาหลากหลายเกิน

หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวไว้ในคำยกย่องที่มีต่อหนังสือเล่มนี้ว่า “เรื่องขนบธรรมเนียม ของชนชาติต่างๆ ที่อยู่ดินแดนของไทยเรานั้น ได้เคยเป็นที่สนใจใฝ่รู้มาช้านาน หอสมุดแห่งชาติ ได้พยายามรวบรวมไว้มาก จากข้อเขียนของผู้ที่ได้พบเห็น แต่เท่าที่รวบรวมไว้แล้ว ก็ยังไม่ครบถ้วน และน่าอ่านเหมือนหนังสือเล่มนี้” (หน้า 10)

หากลองมาย้อนนึกดูว่าเป็นยุคสมัยนี้ จะมีใครสักกี่คนที่กล้าทำการศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชนถึง 30 ชนชาติ โดยไม่มีทุนวิจัยขนาดใหญ่สนับสนุน อุปสรรคมีอยู่หลายประการ เช่น ความก้าวหน้าของทฤษฎีมานุษยวิทยาหนึ่ง ความยากลำบากในการเก็บข้อมูลทั้งด้านภูมิประเทศ และภาษาหนึ่ง และบางทีที่สำคัญอาจเป็นปัญหาเงินทุนที่ต้องใช้ศึกษาอีกหนึ่ง

แต่บุญช่วยกลับบอกอย่างง่าย ๆ เขาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงรายร่วมสิบ ปี เขาใช้เวลา “ว่าง” เดินทางไปศึกษารวบรวมเขียนหนังสือเล่มนี้ เหตุผลก็คือ เขาเป็นผู้ใฝ่ใจใน ความรู้ ประกอบกับเป็นลูกชายปลัดอำเภอและคหบดีเจ้าของโรงบ่มใบยาผู้มั่งคั่งในจังหวัดเชียงราย ด้วยเหตุนี้ จึงมีความพร้อมที่จะใช้เวลาและทุนทรัพย์ไปในการศึกษานี้ตามสมควร

ภาพของ “30 ชนชาติในเชียงราย” ไม่ถึงกับเป็นภาพที่เป็นระบบครบถ้วนว่าด้วยชนชาติ ต่างๆ แต่ก็เป็นภาพที่พยายามบอกเล่าให้เห็นภาพในแง่มุมต่างๆ ได้ดี ผู้เขียนเองกล่าวว่า “ถ้าจะ เขียนให้ละเอียดแล้ว น่าจะมีความหนาไม่น้อยกว่าหมื่นหน้า ต้องใช้เวลาศึกษา คลุกคลีอยู่กับชนเจ้า ของชาตินั้นๆ นับเวลาหลายปี” (หน้าคำนำ) อย่างไรก็ตามบุญช่วยได้กล่าวถึงชนชาติอีเก้อ หรืออะข่า ไว้อย่างละเอียดเป็นระบบในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งในเนื้อที่ถึง 178 หน้า จนเกือบจะเรียกว่าเป็นตำราว่า

ด้วยชนชาติอะข่าที่สมบูรณ์ที่สุดที่เราได้อยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเขาได้ศึกษาเรื่องอะข่ามาก่อนหน้านี้แล้ว จนปรากฏเป็นผลการศึกษาในเรื่อง “ชาวอิก้อ” ซึ่งเป็นหนังสือผลงานชิ้นแรกในชีวิตของเขา

ภาพของชนชาติต่างๆ ในเชียงรายได้ปรากฏแก่เราจากการอ่าน เป็นภาพของกลุ่มชนชาติต่างๆ ผู้ซึ่งอีกความสงบ และขยันขันแข็ง บุคลิกภาพการแต่งกาย ท่วงทีลีลา มีข้อแตกต่างกัน แม้ว่าจะเป็นชาวเอเชียผิวเหลืองเหมือนกัน ทุกๆ สิ่งที่เราสร้างขึ้นสำหรับแต่ละชนชาติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางผังหมู่บ้าน การออกแบบบ้านเรือน หอผี หิ้งผี ประติมากรรมหมู่บ้าน รูปสลักที่วางอยู่เหนือประตูวิธีแต่งกาย การสักหมึก ด้ายขาวที่มีดออยู่ที่ข้อมือ สีของเสื้อผ้าที่สวมใส่ เพลงที่เลือกมาร้อง ทั้งหมดล้วนแต่มีเหตุผลหรือปรัชญาอยู่เบื้องหลัง ความพยายามที่จะอธิบายทุกสิ่ง ทุกปรากฏการณ์ ทำให้งานของบุญช่วยน่าตื่นตึ่งมากเท่าๆ กับที่มันได้วางรากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับชนชาติ เพื่อการศึกษาในรุ่นต่อๆ มา

เนื่องจากว่าชนชาติในเขตเชียงรายได้มากอยู่ในเขตรอยต่อกับจีน ลาว และพม่า ด้วยเหตุนี้ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ จึงเดินทางเข้าไปศึกษาเรื่องราวของรากฐานชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาติในดินแดนประเทศที่กล่าวนี้ เพื่อศึกษาหาความรู้จากต้นธารของมันอย่างแท้จริง นี่ก็นับว่าเป็นแบบอย่างการศึกษาที่น่านับถืออีกประการหนึ่ง

เมื่อนำเอาเรื่องราวของ 30 ชนชาติ มาเรียงต่อกันเข้าแล้วดังนี้ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ จึงกลายเป็นนักศึกษาชุมชนตัวอย่างรุ่นบุกเบิก งานของเขาให้ภาพชัดเจนเกี่ยวกับแบบแผนของชุมชนกสิกรรมยุคแรกเริ่ม ทั้งที่เป็นแบบแผนหลักอันคล้ายคลึงกัน และทั้งรายละเอียดบางอย่างที่ต่างกัน

เราได้เรียนรู้จาก 30 ชนชาติในเชียงรายได้ ชนเผ่าและชนชาติซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตอนเหนือของไทยมีลักษณะเด่นๆ ที่คล้ายกันคือ 1) การตั้งบ้านเรือนและชุมชน รวมทั้งพื้นที่กสิกรรม มีการวางผังที่แน่นอนตายตัว โดยมีปรัชญาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และปรัชญาเรื่องความเป็นจริงแห่งเพศเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่สังคมที่สร้างกันขึ้นมามากมาย และป่าเถื่อน 2) สังคมชนเผ่าไม่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับศาสนาพุทธ และความเชื่ออื่นใดนอกจากการนับถือผีและธรรมชาติ 3) ระบบความเชื่อเรื่องผีชนเผ่าที่จัดตั้งขึ้น สัมพันธ์กับความมั่นคงและการสืบทอดระบบสายเลือดอำนาจเหนือที่ดินและเหนือกลุ่มชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนธรรมชาติ

นอกจากนี้งานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้บุกเบิกความรู้ให้ร่องรอยข้อมูลหลายด้านที่มีค่าสำหรับศึกษาวิวัฒนาการของสังคม เช่น ในเรื่อง ระบบกรรมสิทธิ์ ที่มาของแรงงาน การจัดการแรงงานของครอบครัวและชุมชน ตลอดจน การยึดหยุ่นกฎการแบ่งแยกจัดสรรแรงงาน เป็นต้น

ดังตัวอย่างระบบกรรมสิทธิ์ของชาวเผ่าไคห่า บุญช่วยค้นคว้าพบว่า “หญิงตามจารีตประเพณีของเขาเมื่อแต่งงานแล้ว แม้เลิกร้างกันไป ก็ยังถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของสามีคนเดิมอยู่ เมื่อชายใดต้องการต้องจ่ายเงินเป็นค่าไถ่ตัว เวลาหญิงอยู่ไฟภายหลังคลอดบุตร ชาวบ้านทุกบ้านต่างเปลี่ยนเวรกันนำเอาข้าวสุกกับไก่ต้ม 1 ตัว นำไปให้หญิงนั้นจนครบเวลาอยู่ไฟ” (หน้า 145)

และตัวอย่างในการจัดการแรงงานในชุมชน บุญช่วยได้บันทึกไว้ว่า

“ภายหลังจากแต่งงานกันแล้ว ผู้ชายกลับไปอยู่บ้านของตน 1 วัน จึงกลับไปบ้านหญิงพร้อมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ของตน แล้วจึงอยู่ที่บ้านหญิงมีกำหนดอย่างช้า 3 ปี แล้วฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านฝ่ายชาย 1 ปี ถ้าฐานะทั้ง 2 ฝ่ายไม่ดีคือยากจน อยู่ฝ่ายละ 1 ปี ก็จะแยกไปอยู่ต่างหากได้” (หน้า 173)

รายละเอียดในเนื้อหาที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นำเสนอในประเทศต่างๆ นอกจากช่วยให้เข้าใจชนชาติต่างๆ แล้วยังมีผลโดยอ้อมให้เราได้ทบทวนแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ผันแปรมาแต่อดีต ในยุควิกฤติแห่งความสัมพันธ์ของครอบครัว-เครือญาติในสังคมไทยปัจจุบัน เราอาจได้รับข้อคิดเป็นอุทาหรณ์จากผลงานค้นคว้าของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ซึ่งทำให้ระลึกถึงอดีตดังตัวอย่างการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เฒ่าชาวก่อและเด็ก เขากล่าวไว้ดังนี้

“เพราะมารดาเด็กต้องไปไร่ ครั้นกลับมาก็ไม่มีเวลาได้เลี้ยงดูสั่งสอน เพราะมีงานบ้านสารพัดอย่าง คำนึงเด็กๆ จึงอยู่ในความเลี้ยงดูของชายชราผู้เฒ่าบ้าน เมื่อเบื่อการเล่นกับเพื่อน ณ ลานดินในบริเวณบ้านแล้วก็จะมานั่งล้อมรอบชายชรา เขาจะเล่านิยายปรัมปราให้ฟัง นิยายมีเรื่องของปีศาจนางยักษ์ ชาวผู้กล้าหาญสอนคาถาอาคมสุภายิตชนบทรรมเนียม ประเพณีเดิม ตลอดจนบทเพลง และการลำดับวงศ์ตระกูลเดิมของชาวก่อให้เด็กฟัง” (หน้า 464)

น่าแปลกใจที่ผลงานของการศึกษาเรื่องชนชาติของบุญช่วย ไม่มีอิทธิพลอะไรเท่าไรเลยต่อการวางแผนของรัฐ หรือความเข้าใจของผู้คนต่อความเป็นอยู่ของชาวไทยในเขตภูเขา จึงทำให้เราใช้นโยบายผิดพลาด รวมทั้งมีท่าทีต่อปัญหานี้ไม่ถูกต้องมาเป็นเวลายาวนาน การศึกษาเกี่ยวกับชนชาติต่างๆ นี้ได้ขาดช่วงลงเกือบ 40 ปี การศึกษาชนเผ่าต่างๆ ขององค์กรพัฒนาภาคเอกชนภาคเหนือในยุคหลังนี้จึงได้มีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และเราก็ได้รับรู้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับชนชาติอื่นๆ มากขึ้น เป็นชีวิตของปกากญ่อ และม้ง เป็นต้น

เป็นที่รู้กันดีว่า บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของชนชาติต่างๆ ตอนเหนือของไทยไว้เป็นจำนวนมาก หนังสือเล่มแรกของเขาที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มชื่อว่า ชาวอีโก้ หลังจากตีบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เพลินจิตต์อยู่ระยะหนึ่ง ต่อจากนั้นเขาทยอยเขียนหนังสือในแนวนี้ออกมาสู่บรรณพิภพ อาทิ ไทยสิบสองปันนา ลือคนไทยในประเทศจีน คนไทยในพม่า ราชอาณาจักรลาว เวียดนาม เชียงใหม่และภาคเหนือ ชาวเขาในไทย สำหรับ 30 ชาติในเขียงราย บุญช่วยกล่าวว่า เป็นเล่มที่เขาพอใจที่สุดและรักมากที่สุด และเป็นเล่มที่ถูกตีพิมพ์บ่อยครั้ง

ที่สุดเล่มหนึ่ง รวมทั้งทำให้ชื่อเสียงของเขาแพร่หลายในหมู่ชาวต่างประเทศ (11 คนสำคัญของเมืองไทย : 2508, หน้า 83-96)

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ มีงานเขียนของเขาอีกจำนวนหนึ่ง ที่ไม่เกี่ยวกับชนชาติต่างๆ ได้แก่ 21 แผ่นดิน สารคดีเรื่องจริง นายควง อภัยวงศ์ เป็นต้น

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เคยกล่าวว่า

“การเขียนประวัติศาสตร์ หรือพงศาวดารไทย ซึ่งกระทำโดยคนไทยภาคกลาง เป็นการไม่ให้ความยุติธรรมแก่ชนผู้เป็นต้นตระกูลของตน” (หน้าคำนำ)

นอกจากนี้เขายังกล่าวไว้ด้วยว่า “ชาวเหนือเป็นคนไทยแท้ ไม่มีเลือดชาติอื่นปะปน คนไทยภาคกลางเสียอีกที่มีเลือดผสมของชนชาติอื่น” (หน้า 33) ความรู้สึกนึกคิดของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เช่นนี้คล้ายคลึงกับความรู้สึกของ ธงวน โขติสุภรัตน์ และ ชุ่ม ณ บางช้าง นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รู้สึกว่าประวัติศาสตร์ของคนไทยในภาคเหนือถูกบิดเบือนไปจากความเป็นจริง และนี่เป็นแรงผลักดันแห่งการบันทึกประวัติศาสตร์ชนชาติของเขา

30 ชาติในเชียงรายได้บุกเบิกงานการศึกษาเรื่องราวของชนชาติไว้อย่างน่านับถือ งานชิ้นนี้นอกจากจะเป็นหนังสือที่ดีที่อ่านสนุกให้ความรู้ดีเล่มหนึ่งแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นความจริงใจ และปราศจากอคติอย่างแท้จริงในการศึกษาชีวิตของผู้คน รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่นักศึกษาเรื่องราวของชนชาติในสมัยต่อๆ มาอีกด้วย

ที่ควรจะต้องกล่าวถึงไว้ด้วย ณ ที่นี้ก็คือ ภาพถ่ายชนชาติและสภาพสังคมต่างๆ ที่ประกอบหนังสือเล่มนี้ ถ่ายด้วยฝีมือดีเยี่ยม และมีประโยชน์อย่างยิ่ง บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ บันทึกไว้ว่า ผู้ถ่ายภาพคือ สรัทธา สกลเวช ผู้ร่วมเดินทางไปกับเขาหลายคราว จนใจไม่สามารถหาประวัติของท่านผู้นี้ได้ นอกจากนั้นภาพวาดหลายภาพก็น่าประทับใจยิ่ง

พรพิไล เลิศวิชา

สิงหาคม 2540

ประวัติบุญช่วย ศรีสวัสดิ์

เกิดที่ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย เข้าใจว่าจะเป็นปีพ.ศ. 2460 บิดาเป็นปลัดอำเภอ เป็นเจ้าของโรงบ่มใบยาเวอร์จิเนีย จ.เชียงราย ปีพ.ศ. 2483 เดินทางไปศึกษาความรู้ด้านการอุตสาหกรรมในต่างประเทศ แต่ปัฐงขึ้นเกิดสงครามเอเซียบูรพา จึงเดินทางกลับไทย และประกอบการค้าส่วนตัว คือ เปิดโรงงานทำถ้วยชามพื้นเมืองใน จ.เชียงราย และต่อมาค้าขายเครื่องเหล็ก

บุญช่วยรู้สึกว่าเขาถูกกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จึงหันมาสมัครผู้แทนราษฎรได้เป็น ส.ส. 4 สมัย ระหว่างพ.ศ. 2490-2500 ขณะสมัครผู้แทนครั้งแรกเขาอายุ 29 ปี

เทียนวรรณ

พิมพ์ครั้งแรก 2495 (สนพ.รวมสาส์น)

สงบบ สุริยินทร์

นี่เป็นหนังสือชีวิตและงานของเทียนวรรณ หรือ ต, ว, ส, วรรณโก (2385-2458) ปัญญาชนคนสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้เรียกร้องระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและการปฏิรูปทางด้านสังคมอีกหลายข้อ จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องติดคุกถึง 17 ปี ความจริงเราอยากให้ผู้อ่านได้กลับไปอ่านงานเขียนของเทียนวรรณโดยตรง แต่เนื่องจากงานของเขาจะเป็นงานชิ้นสั้น ๆ ที่ตีพิมพ์อยู่ในนิตยสารรายคาบ (ตุลวิภาคพจนกิจ และศิริพจนกิจ) ไม่ได้มีการคัดเลือกเพื่อพิมพ์เป็นเล่ม เราจึงคิดว่าน่าจะเลือกแนะนำหนังสือเล่มนี้ที่พิมพ์เป็นเล่มในปี พ.ศ.2495 เพื่อเป็นสื่อให้ผู้อ่านได้รู้จักความคิดและผลงานของเทียนวรรณ ปัญญาชนนักปฏิรูปทางการเมืองคนแรกของไทย

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นในราวปีพ.ศ.2494 โดยสงบบ สุริยินทร์ นักหนังสือพิมพ์และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มีนักคิดนักเขียนอาวุโสในสมัยนั้นเขียนคำนำให้หนังสือเล่มนี้ถึง 5 คนคือ หลวงวิจิตรวาทการ, กุหลาบ สายประดิษฐ์, ส.ธรรมยศ., เปลื้อง ณ นคร (ตำรา ณ เมืองใต้) มาลัย ชูพินิจ สำหรับส.ธรรมยศ และเปลื้อง ณ นคร เป็นผู้ที่เคยค้นคว้าและเขียนบทความถึงชีวิตและงานของเทียนวรรณมาก่อน แต่คนที่ค้นคว้าและเขียนถึงชีวิตและงานของเทียนวรรณเป็นเล่มเป็นคนแรกคือ สงบบ สุริยินทร์ หลังจากนั้นต่อมาอีก 22 ปี อาจารย์ชัยอนันต์ สมุทรวณิช จึงได้เขียนและพิมพ์สารนิพนธ์ เทียนวรรณ ในปีพ.ศ.2517 และภายหลัง (ในปี 2521) ได้นำงานชิ้นนั้นมาพิมพ์รวมกับเรื่องของก.ศ.ร.กุหลาบ ให้ชื่อว่า “ชีวิตและงานของเทียนวรรณ และกศร. กุหลาบ” เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักคิดนักเขียนสำคัญของไทยน่าอ่านเล่มหนึ่ง

หนังสือเรื่องเทียนวรรณ โดยคุณสงบบเล่มนี้เป็นเรื่องเล่าเชิงพรรณนา ที่ผู้เขียนเริ่มเล่าประวัติชีวิตของเทียนวรรณอย่างละเอียด ทำให้เรารู้ว่าเทียนวรรณเดิมชื่อเทียน นามสกุล วัฒนาโก เกิดในปี 2385 ในปลายรัชกาลที่ 3 ที่บางขุนเทียน มาจากตระกูลใหญ่ที่มีเลื่อมสมระหว่างทหารกับพลเรือน เป็นคนที่มีความจำและไหวพริบดีมาแต่เด็ก ตอนเด็กได้เล่าเรียนที่บ้าน อายุ 8 ขวบได้ไปเรียนหนังสือไทยกับหนังสือขอมกับพระที่วัดโพธิ์ รวมทั้งได้เรียนวิชามวย และเวทมนตร์คาถาคด้วย ตอนรุ่นหนุ่มเป็นนักเลงประเภทมีศีลธรรม ไม่ข่มเหงผู้ใดก่อน พ่อเขาเสียชีวิตตั้งแต่เขาอายุ 13 ขวบ และแม่ได้แต่งงานใหม่กับพ่อเลี้ยงซึ่งเป็นคนดีมีศีลธรรมผู้ได้กล่อมเกลาให้เขามีนิสัยละมุนละไมขึ้น ประสพการณ์สำคัญคือ การที่เขาเริ่มทำงานค้าขายทางเรือถึงสวรรคโลก และกำแพงเพชร ตั้งแต่อายุ 18 ปี ตอนอายุ 19 ปีได้ทำงานเรือกำปั่น ได้ไปถึงชวเกา ส่องกง เอ๋หมิง และเซียงไฮ้ เป็นเวลา 15 เดือน กลับมาได้ทั้งความรู้และเงินที่เก็บไว้

หลังจากนั้นเขาบวชที่วัดบวรนิเวศถึง 4 พรรษา ได้เรียนทั้งพระธรรมวินัยและภาษาอังกฤษ ได้ศึกษาอยู่ท่ามกลางนักปราชญ์ เช่น สมเด็จพระสังฆราช(สา) และรัชกาลที่ 4 สมัยที่ยังทรงผนวช และเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศบ่อยครั้ง เขาลาสิกขาบทเมื่ออายุได้ 25 ปี และเป็นคนชอบศึกษาหาความรู้ ฟังข่าวสารการเมือง ซื้อและเช่าหนังสือใหม่ ๆ มาอ่านเสมอ เมื่ออายุ 26 ปี ได้ไปค้าขายถึงสิงคโปร์ หลังจากนั้นก็วิ่งค้าขายไป ๆ มา ๆ ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของไทย และคบค้าสมาคมกับเจ้านายและผู้ล้าคมมาก ผู้พอใจที่เห็นเขาเป็นคนฉลาดเฉลียวและมีความคิดใหม่ ๆ เทียนวรรณเริ่มเห็นปัญหาว่า การที่พวกเจ้านายและผู้ดีมีเมืงมาก เป็นบ่อเกิดแห่งความทุจริต เพราะต้องจับจ่ายใช้สอยมาก รวมทั้งคนแก่ที่มีเมืงมากก็ไม่สามารถให้ความสุขภรรยาได้อย่างทั่วถึง

เทียนวรรณเองแม้ในชีวิตเขาจะมีภรรยาทั้งหมด 3 คน แต่ก็มีครั้งละคน คือ หย่าหรือเลิกกับคนหนึ่งแล้วจึงมีคนถัดมา

เทียนวรรณเริ่มเขียนบทความแสดงความคิดเห็นให้ปรับปรุงราชการงานเมือง ตอนที่เขาอายุ 30 ปี โดยมีข้อเสนอที่ก้าวหน้าหลายข้อ เช่น ให้เลิกทาส ให้เลิกการพนันบ่อนเบี้ย ให้ปราบปรามการทุจริตฉ้อฉลและความไม่เป็นธรรม ให้มีสภาผู้แทน บทความที่เขาเขียนบางครั้งไม่มีหนังสือพิมพ์ไหนลงให้ เขาก็จะยกให้ผู้มีสตางค์พิมพ์เป็นหนังสือแจกงานศพบ้าง หรือพิมพ์แจกเองบ้าง ในช่วงที่เขาไปอยู่จังหวัดตราดและจับทุริกับภรรยาคนแรก เขาได้ศึกษากฎหมายด้วยตัวเองอย่างจริงจัง และกลับมาอยู่กรุงเทพตอนอายุ 33 ปี และทำงานเป็นที่ปรึกษากฎหมาย รวมทั้งศึกษาด้วยตนเองอ่านหนังสือทั้งภาษาไทยและอังกฤษอย่างค่อเนื่อง เขาเขียนทั้งบทความ, บันทึกรประจำวัน, ภาพยนตร์ กลอน รวมทั้งไปพูดแสดงความคิดเห็นทั้งตามวังเจ้านายและตามวัด เขาเป็นคนแรก ๆ ที่เห็นความสำคัญของผู้หญิงว่า รัฐบาลควรจะให้การศึกษาทัดเทียมกับชาย เขาทำงานเป็นทนายความแบบนักอุดมคติ ช่วยให้คนจนได้รับความยุติธรรม

ตอนที่เทียนวรรณอายุ 40 เขาถูกฟ้องร้อง กรณีเขียนฎีกาให้กับราษฎรผู้หนึ่ง และถูกตัดสินว่าหมิ่นตราพระราชสีห์ ซึ่งเท่ากับหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและหมิ่นประมาทเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตราธิการ ถูกจำคุก 50 ปี และถูกขังคุกโดยไม่มีกำหนด (คือ คดีตลอดชีวิต) สงบ สุริยรินทร์ วิเคราะห์ว่าคงจะถูกผู้ใหญ่อุ่นใจแกสั่ง เพราะเทียนวรรณเป็นคนปากโป้ง ชอบเปิดโปงความชั่วของผู้อื่นอย่างไม่กลัวเกรงอิทธิพลใด ๆ ในช่วง 2 ปีแรก เทียนวรรณถูกขังแบบใส่โซ่คอครบห้า คือ ทั้งที่คอ มือ และเท้า ซึ่งสร้างความยากลำบากให้กับเขามาก แต่เขาก็ยังมีจิตใจเข้มแข็งอ่านและทำบันทึก เขียนหนังสือ เขาได้รายงานความทารุณในคุกให้ผู้ใหญ่ คือ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จอมิคำสั่งให้ปลดโซ่ที่คอออกจากนักโทษทุกคน หลังจากนั้นเขาก็มีโอกาสดเขียนหนังสือ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองส่งไปพิมพ์นอกคุก เขาต้องโทษจำคุกอยู่เกือบ 17 ปี ได้พ้นโทษเพราะการช่วยเหลือวังเดิมของขุนหลวงพระยาไกรศรี(เปล่ง) ระหว่างที่ติดคุกเขียนหนังสือไว้ 28 เรื่องด้วยกัน ทั้งวิจารณ์ลัทธิเมืองขึ้นของฝรั่ง, ให้เปลี่ยนขนบธรรมเนียมบ้านเมือง และงานชิ้นอื่น ๆ

หลังจากออกจากคุก เทียนวรรณอายุ 58 แต่ยังมีไฟในการทำงาน มีผู้อุปการะให้เทียนวรรณ ยืมเงินเปิดสำนักทนายความขึ้น รวมทั้งเปิดร้านขายยาอีกแผนกหนึ่ง เพื่อหารายได้มาจุนเจือ ดำเนินอาชีพทนายได้ 2 ปี พอปีที่ 3 คือในพ.ศ.2443 ก็ได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อว่า “คู่วิภาคพจนกิจ” ซึ่งมีความหมายว่าหนังสือพิมพ์นี้มุ่งจะเสนอข่าวสารที่ตรงไปตรงมาประดุจดั่งหนังสือพิมพ์ นี้อยู่ได้ 6 ปีก็หยุดเพราะขาดทุน และเพราะเทียนวรรณเหนื่อยอ่อนลงเนื่องจากอายุมาก (อายุประมาณ 62-63 ปี) แต่เขาก็พิมพ์หนังสือขึ้นอีกชุดหนึ่ง(รวม 12 เล่ม) ให้ชื่อว่า “ศิริพจนภาค” เป็นการรวมงานวรรณกรรมที่เขาเขียนตั้งแต่อายุ 33 ปีเป็นต้นมา ทั้งบทความวิจารณ์การเมือง เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย เรียกร้องให้เลิกทาส, โจมตีการทุจริตฉ้อฉลของข้าราชการ, เสนอโครงการ 34 ข้อ ให้รัฐบาลปรับปรุงชาติ ซึ่งหลายข้อรัฐบาลก็มาทำในภายหลัง, โจมตีระบบมียามาก, โจมตีการพนัน, ปลุกใจให้คนรักชาติ (ส.ธรรมยศ อ้างว่า ร.6 ได้แรงบันดาลใจจากข้อเขียนของเทียนวรรณ), เสนอแนะการปราบการทุจริตฉ้อโกงการปฏิรูประบบยุติธรรม, การวิจารณ์สังคม รวมทั้งการวิจารณ์วรรณกรรมไทย เรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ จนสงบถือว่าเขาเป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมคนแรกด้วย

เทียนวรรณนั้นเขียนบทความด้วยการใช้ถ้อยคำง่ายชัดเจน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเช่นที่เขาเขียนว่า โรคของแผ่นดิน หรือโรคของประเทศราชการบ้านเมือง คือ เจ้านายเสนาบดี อธิบดี พนักงานทุกระดับ

“ประพฤติพิศพระราชกำหนดกฎหมาย ใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรม ทุจริตในใจตน มิได้เมตตาจิตแก่ผู้น้อย และเพื่อนมนุษย์... มิได้มีหิริโอตตบัณฑิตธรรม เกรงบาปหรือกลัวกรรม มุ่งแต่จะหาลาภยศใส่ตนในทางทุจริต กลับความจริงให้เป็นเท็จ กลับความเท็จให้เป็นจริง”

ขณะเดียวกันเทียนวรรณก็วิเคราะห์ โรคของสามัญชน อย่างวิพากษ์วิจารณ์ตรงไปตรงมาเช่นกัน โดยเขาเขียนว่า

“ฝูงราษฎรเป็นคนโง่เขลา ปราศจากสติปัญญาวิชาความรู้ มีสันดานหยาบซ้าสามาน ประกอบการทุจริตชั่วร้ายต่าง ๆ เต็มไปด้วยการเล่นพนันอันไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนาและบ้านเมืองของตน”

แนวคิดของเทียนวรรณ ด้านนโยบายต่างประเทศ เขาแนะนำให้รัฐบาลไทยผูกมิตรไมตรีกับจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และเยอรมัน เพื่อด้านทานจักรพรรดินิยมฝรั่งเศส ในด้านการเมืองเขาเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย ในด้านเศรษฐกิจ เขาเรียกร้องให้ยกเลิกบ่อนการพนัน ซึ่งเขาเห็นว่าทำให้พลเมืองโง่เขลา ถูกมอมเมา เกียจคร้าน และเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายอื่น ๆ ตามมา และเสนอให้เอาเงินหลวงออกให้ราษฎรกู้ไปทำทุน ส่งเสริมการตั้งโรงงาน การค้นคว้าทรัพยากรธรรมชาติ ในด้านการศึกษา เขาเสนอให้รัฐจัดการศึกษาให้ไพร่และสตรีอย่างเท่าเทียมกับผู้ดีและบุรุษ ชักชวนให้ผู้มีเงินหันมาสร้างโรงเรียนแทนวัด ด้านโครง

สร้างสังคมเห็นว่าการปฏิรูประบบราชการเพื่อปราบการทุจริตฉ้อฉล การเล่นพรรคเล่นพวก และความไม่ยุติธรรม

นอกจากคุณสงบ สุริยรินทร์ จะนำเรื่องของเทียนวรรณมาเรียบเรียงได้อย่างเข้าใจง่ายและน่าติดตามแล้ว ยังได้นำงานบางส่วนของเทียนวรรณมาพิมพ์ไว้ในบทท้าย ๆ ของหนังสือด้วย หนังสือเล่มนี้หากจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ก็ตรงที่เป็นการเขียนแบบเล่าเรื่อง มากกว่าการวิจัยที่มีหลักฐานอ้างอิงแบบนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ แต่ก็ เป็นข้อมูลที่ชวนอ่าน ชวนให้ค้นคว้าและวิเคราะห์ความคิด และผลกระทบทางความคิดของเทียนวรรณกันต่อไป นอกจากเทียนวรรณแล้ว นักเขียนนักหนังสือพิมพ์สามัญชนรุ่นราวคราวเดียวกันอีกท่านหนึ่งที่น่าสนใจอีกท่านหนึ่งคือ กศร.กุหลาบ (2377-2456) เป็นผู้ที่อ่านหนังสือมาก และเขียนอธิบายแสดงความรู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็คลาดเคลื่อนจนสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า ชอบ “กุ” เรื่องขึ้น แด่ชัย เรื่องศิลป์ และนักเขียนรุ่นหลังหลายคนมองว่า กศร. กุหลาบ อาจจะเขียนให้คลาดเคลื่อน เพราะเกรงจะต้องโทษว่าแอบไปคัดลอกหนังสือหวงห้ามในหอหลวงของทางการก็ได้ ผู้สนใจเรื่องของเทียนวรรณน่าจะหาอ่านหนังสือของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวณิช เรื่องชีวิตและงานของเทียนวรรณ และกศร.กุหลาบ สนพ.ธีรนันท์ 2522 และ มนันยา ธนะภูมิ ก.ศ.ร.กุหลาบ สนพ.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539

วิทยากร เชียงกูล

มีนาคม 2541

กาเลหม่านไต

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2504

บรรจบ พันธุเมธา

(พ.ศ. 2463 - 2535)

กาเลหม่านไต คือ หนังสือแนวสารคดีเชิงวิชาการ เขียนโดยดร.บรรจบ พันธุเมธา นักอักษรศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ “กาเลหม่านไต” เป็นภาษาไตคำตี้ แปลตรงตัวว่า “ไปเที่ยวบ้านไท” เขียนขึ้นโดยใช้รูปแบบบันทึกการเดินทางประจำวัน ในวาระที่อาจารย์บรรจบ พันธุเมธา เดินทางไปค้นคว้าเรื่องของชนไทนอกประเทศ ในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย ในปี 2498 จุดมุ่งหมายดั้งเดิมของการเดินทางครั้งนี้ เพื่อศึกษาและสอบเทียบภาษาอาหม โดยเฉพาะการออกเสียงควบกล้ำว่ามีมากกว่าภาษาไทยที่ใช้พูดกันในประเทศไทย ปัจจุบันจริงหรือไม่อย่างไร การตั้งจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจงไว้เช่นนี้เป็นวิธีการศึกษาทางภาษาศาสตร์ เป็นที่เข้าใจได้ว่า หากสามารถศึกษาค้นคว้าได้บรรลุวัตถุประสงค์ ผลของการศึกษาย่อมนำไปสู่ความเข้าใจต่อความเป็นมาดั้งเดิมของชนชาติไทได้ดีขึ้นไม่มากก็น้อย อย่างไรก็ตามในการไปครั้งนี้ (เดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2498) ข้อเขียนของอาจารย์บรรจบเองได้ยืนยันว่า

“หาได้รับความรู้ภาษาอาหมเท่าที่ควรไม่ เพราะหาผู้มีความรู้และใช้ภาษานี้พูดไม่ได้.....แต่กลับไปได้เรื่องที่ไม่ใช่ภาษาอาหม ซึ่งแม้ชาวอาหมเองก็มิได้รู้มาก่อนเพราะไม่สนใจ”

หนังสือบันทึกการเดินทางเที่ยวบ้านไทในรัฐอัสสัมเล่มนี้ จึงมิใช่หนังสือตำราทางภาษา แต่ก็มีสารสนเทศที่ล้ำค่าภาษาไทย และข้อสังเกตของผู้บันทึกการเดินทางประกอบอย่างอุดมสมบูรณ์ โดยเหตุที่แต่ละถ้อยคำ ส่วนวน ได้รับการถ่ายทอดไว้ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทที่เป็นจริง ในทางกลับกันจึงทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราทางภาษาไทยถิ่นที่มีชีวิตชีวา น่าอ่าน และอ่านเข้าใจง่ายที่สุดเล่มหนึ่งเมื่อเทียบกับตำราทางภาษาศาสตร์ภาษาถิ่นที่ใช้ “ศาสตร์” เข้าจับอย่างเป็นระบบ แต่แข็งกระด้างไม่ชวนอ่าน หนังสือเล่มนี้ จึงมีคุณค่าทางภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะภาษาถิ่นต่าง ๆ ของชนไทนอกประเทศที่ประเมินค่ามิได้ การที่สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยได้นำมาจัดพิมพ์รวมเล่ม เป็นครั้งแรก (พ.ศ. 2504) หลังจากที่ได้มีการทยอยพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสารสตรีสาร จึงเท่ากับเป็นการส่งเสริมเชิดชูมรดกใหม่ ของการศึกษาทั้งภาษาไทย และภาษาถิ่นในวงวิชาการอักษรศาสตร์

พร้อม ๆ กับที่ รายงานการเดินทางและสอบค้นภาษาพูดของไทยถิ่นต่าง ๆ บันทึกนี้ก็ได้พรรณนาถึงรายละเอียดอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน คือ วิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ อาหารการกิน การแต่งกาย ความสัมพันธ์ และสถานภาพของบุคคลในสถาบันครอบครัว ในหมู่บ้าน และในรัฐประชาชาติ ซึ่งก็คือประเทศอินเดีย ที่ตกอยู่ในอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษมาหมด ๆ ประกอบกับเป็นบันทึกการเดินทางที่สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ของนักเขียน นักวิชาการสตรี นับเป็นสารคดีจากมุมมองของสตรีไทยยุคแรก ๆ คุณค่าของ กาเลหม่านไต จึงมีมิติทางด้านวัฒนธรรม คติชนวิทยา และมานุษยวิทยากระบอกเบิกเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม อาจารย์บรรจบมิได้เป็นนักวิชาการไทยคนแรก ที่เข้าไปสำรวจชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทอัสสัม หรือที่ต่อมาเรียกกันว่า “ไตอาหม” เพียงหนึ่งปีก่อนหน้าการเดินทางไปเยือนชาวอาหมของอาจารย์บรรจบ **สังข์ พัดโนทัย** ในนามปากกา “สารนาถ” ได้เดินทางไปในพื้นที่ดังกล่าว เมื่อกลับมาก็ได้เล่าบันทึกประสบการณ์เป็นหนังสือชื่อ **เยี่ยมไทอาหมสายเลือดของเรา** (สารนาถ 2497) จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เสถียรภาพ ก่อนหน้านั้นบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นักกฎหมาย ส.ส. จังหวัดเชียงราย ก็เขียนและจัดพิมพ์หนังสือแนวเดียวกันนี้ เล่าถึงชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของชนกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย รวมถึงชาวไทกลุ่มต่าง ๆ ที่โยกย้ายถิ่นฐานจากดินแดนนอกประเทศมาตั้งหลักแหล่งในเชียงรายด้วย จัดเป็นหนังสือแนวบุกเบิกด้านการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาและมานุษยวิทยาเล่มสำคัญอีกเล่มหนึ่งในสารบบวิชาการไทย ชื่อหนังสือ **30 ชาติในเชียงราย** (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2493) หนังสือเล่มนี้มีผู้เขียนคำนำ - คำนิยมให้ถึงสามท่าน คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลวงวิจิตรวาทการ และนายชาญ อิศรางกูร

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในระยะหนึ่งทศวรรษก่อนยี่สิบห้าพุทธศตวรรษนั้น ได้เกิดกระแสสำคัญในวงการการศึกษาของไทย คือ การสืบค้นประวัติความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ของชนชาติไทในถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ผู้ร่วมอยู่ในกระแสนี้ มีทั้งผู้นำระดับประเทศ และนักวิชาการด้านอักษรศาสตร์ การสืบค้นเรื่องไท/ไทย สะดุดหรือไม่ต่อเนื่องอยู่เป็นช่วง ๆ เพราะความผันผวนของสถานการณ์บ้านเมืองและสถานการณ์โลก แต่ก็คงมีการสั่งสม สืบสายธารความคิด ความใฝ่รู้มาเป็นระยะ ๆ โดยนักคิด นักเขียน นักวิชาการ คนสำคัญ ๆ ในสมัยต่อ ๆ มาจนกระทั่งเป็นกระแสใหญ่ของการศึกษาเรื่องไท/ไทยในเชิงวิชาการอย่างกว้างขวาง เช่น ในปัจจุบันที่เรียกกันว่า “ไทศึกษา” และ “ไทยศึกษา” โดยมี **จิตร ภูมิศักดิ์** นักวิชาการอักษรศาสตร์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งเป็นสะพานเชื่อมองค์ความรู้ด้านนี้ (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในบทแนะนำหนังสือ **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ** ของจิตร ภูมิศักดิ์ เขียน พ.ศ. 2501 - 2507, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2519)

สำหรับอาจารย์บรรจบ พันธุเมธา นั้น ท่านได้ระบุในคำนำหนังสือกาเลหม่านไต อย่างชัดเจนว่า นอกจากเพราะความสนใจในเรื่องภาษาถิ่นและได้ร่วมประชุมกับศิษย์ของท่าน ฟังอภิธานศัพท์ไทยถิ่นต่าง ๆ เทียบกันมาตลอดเวลาสิบปีนั้น สาเหตุที่ท่านเดินทางไปอัสสัมและเกิด

แรงบันดาลใจเขียน กาเลหม่านไต ท่านขอยกให้เป็นอิทธิพลของหนังสือเรื่องชนชาติไทยของหมอ คี๊ด ที่ได้เล่าถึงการเดินทางไปพบคนไทยในถิ่นต่าง ๆ ไว้อย่างน่าสนใจ “ทำให้ข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่ ต้องสอนประวัติศาสตร์ไทยในขณะนั้น บังเกิดความอยากได้ไปพบปะคนเหล่านั้นด้วยตัวเองบ้าง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอันพึงยึดถือได้”

หนังสือของหมอคี๊ดเล่มที่ว่านี้ คือ The Tai Race : Elder Brother of Chinese by his wife, 1923 มีฉบับแปลเป็นภาษาไทย โดย หลวงนิเพทย์นิติสรรค์, พ.ศ. 2511 หนังสือหมอคี๊ดคงมิได้มีอิทธิพลเฉพาะกับอาจารย์บรรจบเท่านั้น เชื่อว่า ก่อนหน้านี้นักเขียนสำคัญอีกสอง ท่านของวงวิชาการไทยก็คงได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือหมอคี๊ดเช่นกัน ดังปรากฏเป็น หนังสือ เรื่องของชาติไทย (พ.ศ. 2483) โดย พระยาอนุমানราชชน หรือ เสฐียรโกเศศ ผู้เขียนคำ นำหนังสือ งานค้นคว้าชนชาติไทย โดย หลวงวิจิตรวาทการ (รวมพิมพ์โดยกองทัพบก พ.ศ. 2513) ผู้เขียนคำนำหนังสือ 30 ชาติในเชิงราย คังกล่าวข้างต้น

กาเลหม่านไต แม้จะเป็นหนังสือบันทึกประสบการณ์ในประเทศอินเดีย แต่เป็นท้องถิ่น ชนบทไท บรรยายาสดตลอดทั้งเล่มจึงอวลกลิ่นอายวัฒนธรรมไทยที่เราต่างรู้จักคุ้นเคย และส่วน ใหญ่ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติจนถือเป็นเอกลักษณ์แบบไทย ๆ เช่น ธรรมเนียมใครมาถึงเรือนชานต้อง ดอนรับขับสู้ ดังที่อาจารย์บรรจบเล่าว่า

“นึกดูก็น่าแปลกที่อยู่ ๆ ก็มาขอข้าวเขากิน และเจ้าของบ้านก็เต็มใจ ไม่แสดงกิริยารังเกียจเคียดฉุนท์ แต่อย่างใดเลย ดูช่างสมธรรมชาติไทยแท้ แต่โบราณ เขามาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ ถึงจะมาอย่างกระตั้นหัน เขาก็ ยังหาอาหารให้กินได้ทั้งที่บ้านในชนบทอย่างนี้ไม่มีที่ซื้อหา เขาเก่งเผ็ดใจ ลูกเขยให้กิน รสชาติแปลกดีทีเดียว”

อาจารย์บรรจบเป็นคนช่างสังเกต จดจำ และบันทึกแม้สิ่งที่เป็นรายละเอียดที่ดูเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่สำคัญอะไรนัก เช่น เมื่อกินข้าวใหม่หอมหวาน ค่อนข้างเหนียว ก็เล่าให้ชาวอาหม ฟังถึงข้าวเหนียวบ้านเรา ก็เลยได้ความรู้เพิ่มเติมว่า ที่นั่นก็มีข้าวเหนียวกินอย่างบ้านเราเช่นกัน เรียกชื่อในภาษาอัสสัมว่า ข้าว “บอราจาวาล” ในทันทีนั้น ท่านก็สามารถเชื่อมโยงชื่อเรียกข้าวเหนียวนี้กับคำอธิบายวิถีก่อตึกของชาวอาหมได้ว่า เขาอายุให้ติดกันแน่นด้วยน้ำบอราจาวาลนี้ แท้จริงก็คือน้ำข้าวเหนียวนั่นเอง ความรับรู้ที่เชื่อมโยงอย่างมีบูรณาการนี้ให้ความรู้อย่างอนเอกอนันต์ให้กับวงการไทยศึกษาในระยะต่อมาได้เป็นอย่างดีเพราะท่านได้เจาะพบถึงทั้ง “วัฒนธรรมข้าว” ของ สังคมชนชาติไท ขณะเดียวกันก็ให้ร่องรอยของภูมิปัญญาไทที่ได้มาการสังสมสืบทอดมา ดังที่นัก วิชาการรุ่นหลังได้พบว่า บรรดาเจดีย์โบราณรุ่นแรก ๆ ในแผ่นดินไทยปัจจุบันมีเกลบข้าวเหนียว ผสมอยู่ในอิฐก่อฐานเจดีย์ การค้นพบดังกล่าว ถือว่า เป็นองค์ความรู้ใหม่ทางด้านโบราณคดีไทย